

UiO • Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet

KORONASERTIFIKAT OG DEMOKRATISKE PROBLEMSTILLINGER

En rettssosiologisk analyse av regjeringens forslag om innføring av koronasertifikat

Masteroppgave i Rettssosiologi

Universitet i Oslo

Høst 2022

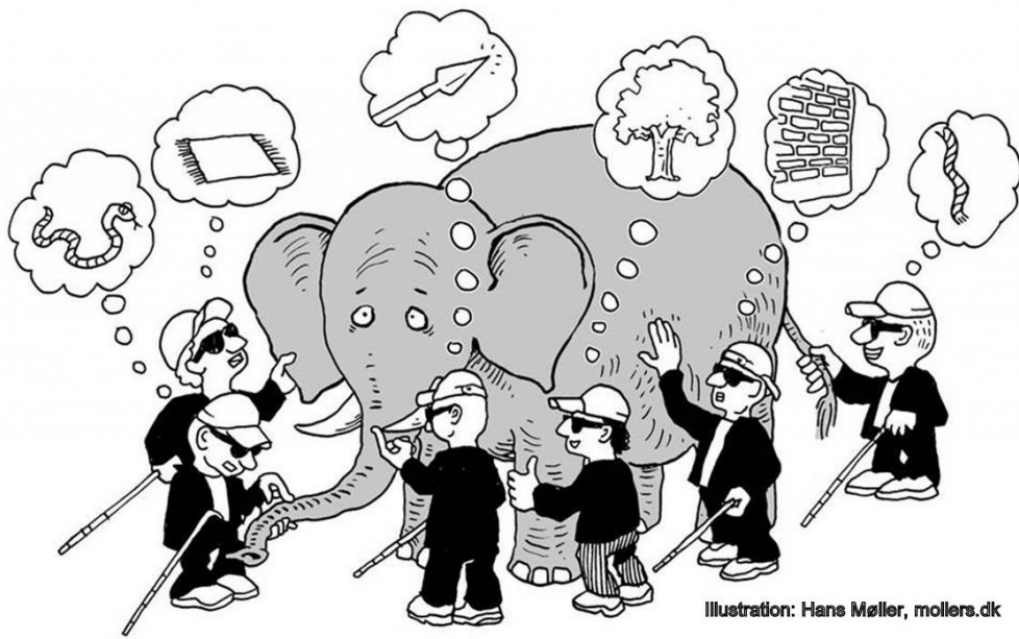
Wivi-Ann Gjerset

© Wivi-Ann Gjerset

2022

Koronasertifikat og demokratiske problemstillinger

<http://www.duo.uio.no/>

Bildet er publisert med tillatelse fra Hans Møller

Sammendrag

Tittel:

Av: Wivi-Ann Gjerset

Veileder: Peter Scharff Smith

Ved: Institutt for Kriminologi og Rettssosiologi

Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo

Høst 2022

Covid-19 pandemien slo ut store deler av verdenssamfunnet, og i mars 2020 kom Norge med de sterkeste inngripende tiltakene siden 2. verdenskrig. For å begrense smittespredningen og beskytte de mest sårbare blant oss ble landet nærmest stengt ned. En midlertidig korona-lov trådte i kraft, og ga regjeringen utvidet lovgivningsfullmakt til å stenge ned virksomheter og regulere vår bevegelighet for å begrense forstyrrelsen av normale samfunnsfunksjoner som følge av korona-utbruddet. Flere land hadde innført koronasertifikat, noe også Helse -og omsorgsdepartementet ønsket å iverksette via smittevernloven. I motsetning til korona-loven gikk forslaget om en forenklet utgave av koronasertifikat ut på høring i mai 2021 med kun 7 dagers svarfrist. Den overordnede bakgrunnen for høringsnotatet var å regulere bruken av dokumentasjon for vaksinasjonsstatus, immunitet etter gjennomgått covid-19 og testresultat. Det skulle dessuten være i tråd med EUs regelverk for tilrettelegging av økt bevegelighet mellom medlemslandene under covid-19. Enkelte prinsipielle spørsmål rundt bruken av koronasertifikat ble også belyst. I løpet av 7 dager mottok departementet i alt 10 572 høringsuttalelser med flest hørings svar fra privatpersoner. Jeg ønsker å se nærmere på hva som utløste en slik respons og min problemstilling blir å undersøke:

I hvilken grad innskrenker koronasertifikatet demokratiske verdier?

Problemstillingen besvares fra et rettssosiologisk perspektiv, i en tekstuell dataanalyse, med en diskursiv tilnærming rundt lovforslaget og de demokratiske verdiutfordringene som utløses når det innføres et system som sier noe om helsestatus via et koronasertifikat. Forskningen på en vaksine og hvordan denne skal iverksettes i lovverket blir problematisert ved å ta et tilbakeblikk på hiv-epidemien på 1980-tallet som utløste den smittevernloven vi har i dag. Forskningen på

hvorvidt et koronasertifikat setter demokratiet på prøve er fremdeles et stort tema blant annet innenfor Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved det juridiske fakultet i Oslo.

Begrepet demokratiske verdier kommer an på øyet som ser, og jeg har benyttet Grunnlovens begreper om demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene under begrepsavklaringer. Metoden for å trekke ut essensen i departementets høringsnotat og høringsinstansenes svar så jeg på strukturenes relasjon til hverandre via dialog og ulike uttrykk. Jeg så tidlig at høringsnotatet ble en referansetekst høringsinstansene gikk etter når de svarte, for å få en ryddig besvarelse benytter jeg samme fremgangsmåte. Samtidig så jeg etter såkalte nodalpunkter, det vil si ord som er gjentakende eller verdiladede som sammen er med å danne en diskurs. Deretter sorterte jeg dem i ulike tekstpassasjer. Nodalpunktene ble til slutt vurdert om de tilhørte tekstens budskap som helhet og ble analysestrategien innenfor rettighetsdiskursen. Hoved diskursen som fremhever min problemstilling er rettighetsdiskursen som analyseres opp mot demokratiske begrepsavklaringer samt annen relevant litteratur. Under diskusjonsdelen trekker jeg inn Jürgen Habermas og hans teori om kommunikativ handling at enighet er mål for all kommunikasjon, og der man ikke er enig blir gyldigheten problematisert. Kommunikativ handling problematiseres først ut fra kommunikativ rasjonalitet, og skiller mellom teoretisk diskurs om hvordan en objektiv verden ser ut, nest den praktiske diskursen med normativ riktighet i en sosial verden, og til slutt den eksplikative diskursen i en subjektiv verden. Deretter ser jeg på livsverden som bærer av kulturer og tradisjoner, og systemverden som består av formelle systemer som skal ivareta oppgaver innen politikk og økonomi. Når systemene invaderer livsverden og koloniserer denne blir det en spenning mellom kommunikativ rasjonalitet og formålsrasjonalitet. Funnene viser basert på hvilken verden man tilhører at man har veldig ulike oppfatninger om hva demokratiske verdier egentlig er og hvordan de skal brukes.

Departementet som befinner seg i den objektive verden og er selve grunnmuren i systemverden invaderer livsverden for å verne befolkningen mot covid-19-pandemien de er satt til å beskytte. Men veien dit er kronglete og vanlige lovbestemmelsesregler blir forhastede og oppfattes som ekskluderende i den sosiale verden og en subjektive verden. Høringsinstansene befinner seg mest i den sosiale og subjektive verden, og vanlige normer, sedvane og tradisjoner blir skjøvet til side og oppfattes som et maktovergrep spesielt i den subjektive verden. Det å innføre koronasertifikat byr på mange utfordringer når det kommer til forskjellsbehandling, diskriminering, personvern og at alle inngrep i borgernes liv krever grunnlag i lov. Departementet bruker forholdsmissighetsprinsippet, at det må være krav mellom mål og middel som ikke er for

uforholdsmessig for den enkelte borger, til sitt forsvar for å få gjennomslag for bruk av koronasertifikat. Selv om bruken av sertifikatet ble begrenset ligger lovhjemmelen der som kan brukes når forvaltningen anser behov for det. Dermed er våre demokratiske verdier innskrenket til at et departement alene kan bestemme ut ifra en situasjon om hvilke rettigheter vi må forholde oss til. Det stiller spørsmålsteget om Grunnlovens egentlige betydning.

Alle datagrunnlagene som er brukt i denne besvarelsen er offentlig tilgjengelig på Helse -og omsorgsdepartementets nettside.

Forord

Det å skulle ta for seg en masteroppgave om koronasertifikatet når det stormer som mest, og de fleste undervisningstimene har foregått via zoom må jeg innrømme at det til tider har følt som en evig ørkenvandring. Sosial distansering, karantene og maks antall besøkende har ikke gjort det bedre. Men jeg har også fått med meg gleden av at samfunnet åpnet opp igjen og vi lever som i de glade 1920-årene. Pandemien har satt sine spor og fått meg til å tenke på å fylle dagene litt annerledes, litt mer glede i hverdagen og senke pliktnivået noe. Man blir aldri ferdig uansett!

Jeg vil rette en stor takk til veileder Peter Scharff Smith for konstruktive tilbakemeldinger, selv om vi av og til har vært litt uenige. En takk må også rettes til biblioteket ved det juridiske fakultet i Oslo for ekstremt mange spørsmål om oppsett og henvisninger som plutselig ble veldig aktuelt når oppgaven skulle ferdigstilles.

Den største takken må jeg gi til familien min, min sønn Niklas og min kjæreste Vidar for den tålmodigheten de har hatt når jeg «alltid» sitter ved stuebordet og krever fullstendig stillhet når jeg skriver. Det må også legges til at sparringsrundene med min bedre halvdel forhåpentligvis har gjort besvarelsen bedre. Jeg takker også min søster Maj-Liss for alle samtaler om oppgaven og tanker rundt denne. En stor takk må også rettes til min mor som nok en gang har inspirert meg med valg av oppgave.

Til slutt vil jeg bare legge til at jeg beklager oppgaven ble så lang, men feltet var så interessant!

Kløfta, 22. november 2022

Wivi-Ann Gjerset

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iv
1 Innledning	1
1.1 <i>Problemstilling</i>	3
1.2 <i>Bakgrunn</i>	3
1.2.1 Høringsnotatet	3
1.2.2 Forskningen	5
1.2.3 Et tilbakeblikk	6
1.2.4 En ny trussel	6
1.3 <i>Begrepsavklaringer</i>	8
1.3.1 Demokratiske verdier	8
1.3.2 Øvrige begreper	13
1.4 <i>Avgrensninger</i>	14
1.5 <i>Oppgavens oppbygging</i>	15
2 Teoretisk perspektiv	16
2.1 <i>Jürgen Habermas</i>	16
2.1.1 Bakgrunnsteori	17
2.1.2 Kommunikativ handling.....	20
2.1.3 Demokratiets faktisitet og gyldighet	26
3 Metode.....	31
3.1 <i>Diskursanalyse som metode</i>	32
3.2 <i>Datainnsamling</i>	34
3.2.1 Høringsinstanser	35
3.2.2 Høringssvar	35
3.2.3 Utvelgelse av høringssvar	35
3.3 <i>Analysestrategi</i>	36
3.4 <i>Forskningsetiske overveielser</i>	38
3.5 <i>Refleksivitet og førforståelse</i>	38
4 Analyse.....	40
4.1 <i>Strategi</i>	40
4.2 <i>Rettighetsdiskurs</i>	46
4.2.1 Lov diskurs	48

4.2.2	Bevegighetsdiskurs	74
4.2.3	Etikk diskurs.....	81
5	Diskusjon	88
5.1	<i>Kommunikativ rasjonalitet</i>	<i>88</i>
5.1.1	Objektiv verden	88
5.1.2	Sosial verden	91
5.1.3	Subjektiv verden	95
5.2	<i>Livsverden og systemverden.....</i>	<i>98</i>
6	Avslutning	100
	Litteraturliste.....	102

1 Innledning

Covid-19 pandemien fikk en hel verden til å bli vitne til et ukjent virus med dødelig utgang, uten middel til bekjempelse, og slo ut store deler av verdenssamfunnet på kort tid. WHO (World Health Organization) holdt en pressekonferanse 11. mars 2020 og erklærte Covid-19 som en pandemi. «outside China has increased 13-fold, and the number of affected countries has tripled. There are now more than 118,000 cases in 114 countries, and 4,291 people have lost their lives. Thousands more are fighting for their lives in hospitals.» (who.int).

I Norge har vi ikke hatt slike tilstander i fredstid noen gang, det nærmeste vi kommer noe lignende er 2. verdenskrig. Statsminister Erna Solberg holdt pressekonferanse 12. mars 2020 og kom med sterke inngripende tiltak og nærmest stengte ned hele landet i samsvar med smittevernloven § 4-1. Helse -og omsorgsminister Bent Høie sa «Vi gjør dette for å begrense smitte som er ufarlig for veldig mange, men som kan være veldig farlig for noen. Dette gjør vi for å beskytte de av oss som er mest sårbare» (Graver 2020:91). Det ble videre fremmet et lovforslag fra Justis -og beredskapsdepartementet (Prop. 56 L (2019-2020)) om en midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19. Innstillingen (Innst. 204 L (2019-2020)) ble overlevert regjeringen 21. mars 2020 med forslag om egen midlertidig koronalov der de presiserer at ved enhver krise pålegges regjeringen en generell plikt til å handle. «Utbruddet av den allmennfaglige smittsomme sykdommen Covid-19 har gjort det nødvendig å iverksette raske tiltak for å begrense smittespredning, for å beskytte liv og helse og for å sørge for opprettholdelse av samfunnskritiske funksjoner» (stortinget 2020). På bakgrunn av innstillingen ble koronaloven behandlet to ganger og sanksjonert i Stortinget 27.03.2020 (Lovvedtak 62 (2019-2020))

Under pandemien har den norske stat innført en rekke inngrep og restriksjoner som blant annet hytteforbud, innreiseforbud og karantenehotell for å nevne noen. Denne masteroppgaven handler om problemstillingen rundt innføringen av koronasertifikat, og jeg finner mitt datamateriale i departementets høringsnotat og i høringsinstansenes svar. Oppgaven har en tverrfaglig tilnærming både til rettsvitenskapelige, rettens delaktighet og rettssosiologiske problemstillinger. Dette for å kunne beskrive konflikten i sin sammenheng med de ulike kryssende komponentene. Departementets forslag til midlertidig nytt kapittel 4A i smittevernloven (1994) med regler om koronasertifikatet er grunnlaget for høringen og høringsinstansene skal vurdere om bruk av koronasertifikat reiser spørsmål om behovet for ny lovhjemmel (regjeringen 2021:6). Jeg forklarer litt kort om veien til høringen.

Flere land hadde gått i bresjen for innføring av koronasertifikat, deriblant EU. Helse -og omsorgsdepartementet foreslo i 2021 et midlertidig nytt kapittel 4A i smittevernloven (1994) om regler rundt koronasertifikat, og sendte ut høringsbrev 5. mai 2021 med svarfrist 12. mai 2021 til bedrifter, institusjoner og andre interessenter. Den korte høringsfristen på 7 dager ble begrunnet med at befolkningen hadde en forventning om lettelser i karanteneplikter og smitteverntiltak ettersom vaksineringsraten økte, det samme ble sagt om næringslivet og deres behov for å starte opp igjen. Dette var ønskelig for både samfunnet og den enkelte på grunn av reduksjon av skadevirkningene pandemien medførte på det personlige og på det økonomiske plan. Ved innføring av koronasertifikat ville det kunne bidra til tilrettelegging for gradvis gjenåpning av samfunnet under kontrollerte former. Ulike rettslige rammer slik som forholdet til Grunnloven, legalitetsprinsippet, privatlivets rettigheter, bevegelsesfrihet samt forbud mot diskriminering ble forklart. Alle EU/EØS-landene jobbet for å etablere koronasertifikatet i tråd med foreslått EU-regelverk. Danmark hadde allerede på det tidspunkt innført en form for koronasertifikat som ble hjemlet i sin smittevernlovgivning. Høringsbrevet trakk også inn etiske vurderinger og hvordan bruken av koronasertifikatet skulle gjennomføres og behandles med tanke på forholdsmessighetsvurderinger om den enkeltes «koronastatus», diskrimineringsvernet, personvernet og andre administrative og økonomiske konsekvenser. Det måtte også vurderes om det var adgang til differensiering av smitteverntiltak med tanke på innreiserestriksjoner og om det var forholdsmessig å opprettholde smitteverntiltak overfor en gruppe som utgjorde lav risiko for spredning. En sikker og verifiserbar måte kunne dokumentere dette. Departementet la videre til grunn at behovet for forslaget var av midlertidig karakter med gyldighet i 12 måneder (regjeringen 2021).

Innføring av koronasertifikat samt å gi reguleringsfullmakt til et departement reiser flere aktuelle problemstillinger. For det første innehar smittevernloven (1994) allerede regler og vern dersom smittsomme sykdommer skulle bryte ut jf. §§ 4-1 - 4-10. For det andre har vi allerede et meldingssystem, MSIS, for smittsomme sykdommer som kan verifisere vaksinestatus (FHI 2022). For det tredje kan departementet gi forskrifter om bruken av koronasertifikat for hele eller deler av landet, jf. Smittevernloven § 4A-2 andre ledd (1994), noe som kan indikere omgåelse av vanlige lovarbeidsregler slik at demokratiske regler kan bli tilsidesatt. Til slutt setter den korte svarfristen begrensninger for kontradiksjonsprinsippet om retten til å bli hørt. Jeg ønsker å vite mer om hvilken betydning disse inngrepene har for våre liv og forholdet mellom rett og samfunn.

1.1 Problemstilling

Med utgangspunkt i denne tematikken er problemstillingen på et nasjonalt nivå ved at den utgår fra Stortinget og lagvis ned til befolkningen:

I hvilken grad innskrenker koronasertifikatet demokratiske verdier?

Problemstillingen besvares med bakgrunn i Helse -og omsorgsdepartementets høringsnotat og høringsvar, samt andre offentlige tilgjengelige materiale i en analyse av diskursene rundt koronasertifikatet.

1.2 Bakgrunn

Min interesse for temaet vokse i takt med de ulike problemstillingene som meldte seg etter hvert som pandemien tok rotfeste i Norge. Jeg observerte at med koronapandemien ble det spekulert i ulike kontrollmetoder, et sertifikat på vaksine, gjennomgått covid-19 sykdom eller testet innenfor en viss tid virket å være noe av løsningen for å få kontroll på pandemien. Ulike problemstillinger meldte seg og festet seg både i nyhetsbildet og via ulike sosiale medier. Noen ble bekymret for folks grunnleggende rettigheter som fri ferdsel i eget hjemland og hva det gjorde med vår selvbestemmelsesrett. Andre tenkte på maktmisbruk fra statens side om å kneble befolkningen og tvinge de til å følge regjeringens stadige endrede tiltak ukritisk. Det ble spekulert i ulike motiver om profitt og prestisje, eller det beste for befolkningen eller begge deler. Ulike konspirasjonsteorier fikk også rotfeste. Hvordan skulle man gjennomføre og håndtere hele situasjonen best mulig, og best for hvem? Det eneste de fleste var enige i var at covid-19 måtte stoppes og forhindres i videre spredning av viruset. Det var veien til målet striden sto om.

1.2.1 Høringsnotatet

Som nevnt innledningsvis utredet Helse -og omsorgsdepartementet i samarbeid med Helsedirektoratet, Folkehelseinstituttet, Direktoratet for e-helse og Norsk helsenett en forenklet utgave av koronasertifikat for regjeringen som skal være i tråd med EUs regelverk om digitale grønne sertifikat (gir personer som kan bevise vaksinasjon, negativ test eller som tidligere har vært syk av Covid-19 fritt leide mellom medlemslandene). Sistnevnte er for tilrettelegging for økt bevegelighet over landegrensene i EU under covid-19-pandemien mot en trygg gjenåpning i Europa (regjeringen 2021:5).

Den overordnede bakgrunnen for høringsnotatet er å regulere bruken av dokumentasjon for vaksinasjonsstatus, immunitet etter gjennomgått covid-19 og testresultat, samt å om- tale enkelte prinsipielle spørsmål som bruk av koronasertifikat reiser (regjeringen 2021:6)

Helse -og omsorgsminister Bent Høie sa at bruken av sertifikatet ikke var helt avklart og det var mange hensyn som måtte tas med i vurderingen (NTB 2021). I høringsnotatet trekker de- partementet frem at slike hensyn til nasjonalt bruk er - både etiske, smittevern- faglige, juridiske og samfunnsøkonomiske (regjeringen 2021:5). Etiske vurderinger er drøftet og problematisert av Reidun Førde og Bjørn M Hofmann som begge er professorer i medisinsk etikk, og er til- knyttet Senter for medisinsk etikk ved universitetet i Oslo.

Førde og Hofman konkluderer med at det under bestemte forutsetninger (eksempelvis lav opplevd urettferdighet) vil være legitimt å innføre et koronasertifikat som gir bæ- rerne fritak for ulemper. Kompenserende tiltak som bidrar til å redusere forskjellsbe- handling (eksempelvis økt testing), vil styrke legitimiteten. Koronasertifikatet bør ikke brukes der det rokker ved den grunnleggende samfunnskontrakten mellom borger og stat (regjeringen 2021:23).

Etter Grunnloven §113 (legalitetsprinsippet) må myndighetsinngrep overfor den enkelte ha hjemmel i lov. Departementet mener at selve etableringen av koronasertifikat ikke er et inngrep som krever lovhjemmel, i og med at slike reguleringer er et ledd i organiseringen av forvalt- ningens egen virksomhet. Departementet legger også til grunn at bruk av koronasertifikat ikke vil være permanent eller langvarig praksis, kun så lenge det er behov for det. Er inngrepene forankret i lov, ansett som nødvendige for å nå et legitimt formål, og forholdsmessige ut fra en helhetsvurdering kan inngrep foretas. Covid-19-forskriften inneholder inngripende tiltak i og med det er adgang for å gripe inn i menneskerettighetene jf. Grl § 92 flg. (1814) dersom be- stemte krav er oppfylt. Smittevernloven (1994) bygger på minste inngreps prinsipp, og ved valg av ulike tiltak skal det som gir minst inngripende tiltaket velges. Imens opprettelsen av korona- sertifikatet kan oppfattes forholdsmessig, kan bruken av sertifikatet i praksis gi forskjellsbe- handling;

Spørsmålet er om denne forskjellsbehandlingen vil være i strid med diskrimineringsver- net i Grunnloven § 98. Det avgjørende her er om forskjellsbehandlingen har

sammenheng med et av diskrimineringsgrunnlagene eller andre vesentlige forhold ved en person og om denne forskjellsbehandlingen er usaklig eller uforholdsmessig (regjeringen 2021:32).

Helse -og omsorgsdepartementet vurderer denne forskjellsbehandlingen til ikke å være usaklig eller uforholdsmessig og dermed ikke diskriminerende (regjeringen 2021:33).

1.2.2 Forskningen

Siden utbruddet av den nye koronavirus sykdommen covid-19, har sykdommen spredt seg raskt over hele kloden som en mulig trussel på en pandemi. Forskere og leger har kjempet for å forstå dette nye viruset og dets livsløp for å avdekke mulige behandlingsregimer, terapeutiske midler og vaksiner. CAS (Centre for Advanced Study) har laget en spesialrapport for å gi en oversikt over publisert vitenskapelig informasjon for å støtte dagens forskning og utvikling (C. Liu, Q. Zhou, Y. Li, L. V. Garner, S. P. Watkins, L. J. Carter, et al. 2020:315-31). Verden behøver en vaksine mot covid-19 og det pågår et kappløp om å utvikle en vaksine på kortest mulig tid (Johannessen 2020).

I et historiske perspektiv tar det 10 år å utvikle en vaksine, men denne gangen tror man det vil gå vesentlig raskere. Mange infeksjonsmedisinere mener at selv 18 måneder på å utvikle en vaksine, er svært aggressivt, mens noen optimister tror det er mulig å ha flere hundre millioner vaksiner klare for utrulling ved slutten av 2020 (Johannessen 2020).

Statistisk Sentralbyrå har laget en talloversikt over hvordan de to siste årene i pandemi har påvirket oss på en rekke felt angående dødsfall, økonomi, arbeidsledighet og næringsliv for å nevne noen (2022).

I hvilken grad koronasertifikatet innskrenker demokratiske verdier ønsker jeg å sette søkelyset på de reaksjoner, og de ulike problemstillingene som oppstår som et samfunnsfenomen. Siden koronapandemien er et nytt fenomen, ønsker jeg å eksemplifisere en tidligere truende epidemi med HIV/AIDS problematikken på 1980-tallet. Det ble den gang behov for å samle ulike lover til en felles lov (NOU 1990:2). Resultatet av dette forarbeidet er dagens smittevernlov (1994).

1.2.3 Et tilbakeblikk

HIV/AIDS-epidemien kom til Norge på 1980-tallet og så ut til å ramme en bestemt samfunnsgruppe, de homoseksuelle, men den bredte seg etter hvert utover til de heterofile samt at viruset kunne overføres via blodet.

Det var Sosial -og helsedepartementet som fremmet forslag til ny lov om vern mot smittsomme sykdommer i sin proposisjon til Stortinget Innst.S.nr.183 (1987-1988) (St.meld. nr. 29). Det var særlig av rettssikkerhetsmessige hensyn at behovet meldte seg, og komiteen var innstilt på at nye lovregler burde komme i den nye loven om vern mot smittsomme sykdommer. Flertallet vektla at lovforslaget ikke ønsket å endre strategien i det HIV/AIDS- forebyggende arbeidet som var basert på prinsippet om en samarbeidslinje der tillit, frivillighet, og anonymitet var å foretrekke fremfor tvang. Et mindretall i komiteen ville gå imot en omlegging av HIV/AIDS forebyggende arbeid i Norge og ønsket massetesting og tvangstiltak, og unntak fra taushetsplikten dersom det var behov for å informere eksempelvis helsepersonell. Flertallet presiserte at uthuling i taushetsplikten ville svekke tillitten til helsevesenet og resultere i at personer helsevesenet hadde stor interesse av å nå ville utebli i frykt for å bli tvangstestet og muligens tvangsisolert (Innst.O nr. 37 (1993-1994))

I en redigert utskrift fra et aktørseminar om da hiv kom til Norge som ble avholdt ved Universitetet i Oslo i 2009 med leger, professorer, redaktører og historikere ble en oversikt over sentrale hendelser i hiv-epidemien belyst. I 1983 kjente ikke legene årsaken til aids med sikkerhet. Det var mange hypoteser, og dette førte til enorm smittefrykt hos mange. Det gjaldt også helsepersonell som skulle vise omsorg til pasientene, og situasjonen var betydelig belastende. Hiv-testen kom i 1985 og var et verdifullt instrument i arbeidet med aids-epidemien, men bruken av den var ikke problemfri. «Vi fikk en meget intens, emosjonelt opphetet debatt om prinsippene for hiv-testing». Mediebildet var først og fremst preget av polariseringen mellom på den ene side Helsedirektøren og hans rådgivningsgruppe, og på den annen side en alternativ, selvopplevnt legegruppe. Årsaken til den emosjonelle debatten var ideologisk uenighet om hvilke midler som var nødvendig og hensiktsmessig i aids-bekjempelsen, spesielt bruken av tvangstiltak og tvungen hiv-testing. «Smittefrykten var høy, til dels helt hysterisk, og den kunne ramme hiv-positive hardt med sosial isolasjon, og utstøting fra arbeidslivet» (Evensen, Gradmann, Larsen, Nylenna 2010).

1.2.4 En ny trussel

I en rettstat som Norge er staten bundet av regler og underlagt kontroll med at den holder seg til reglene. Det vil si at borgerne i et samfunn er vernet mot statlig uregulert maktutøvelse og

vilkårlig behandling. Koronakrisen endret vår tilværelse og satte begrensninger ved bevegelsesfriheten, forsamlingsfriheten og retten til arbeid for å nevne noen. Ulike restriksjoner og avvikelse fra vanlige prosessregler skjedde som følge av offentlig inngrep med begrunnelse i å beskytte retten til liv. Dette førte blant annet til at tusener mistet arbeidet, og næringsdrivende fikk grunnlaget revet bort. Forvaltningen og domstolenes virke ble også berørt da mange saker ikke ble ført. Maktfordelingen som er et grunnleggende prinsipp, ble endret og regjeringen og dets forvaltning fikk en omfattende lovgivningsmyndighet. Når regjeringen selv gir lover den skal gjennomføre kan det lett føre til at regjeringens virksomhet ikke er bundet av loven. Unntakstilstandens kjerne er at det gjøres unntak fra normale prinsipper og rettslige bånd på statens makt slik at staten kan handle på en måte som er tilpasset det uforutsette (Graver 2020:11-5).

Staten kan ha legitimitet som en effektiv problemløser og beskytter av borgernes sikkerhet, som en representativ iverksetter av folkets vilje, eller som en utøver av makt som følger av en rettslig orden. Der demokratiet særlig legitimerer seg gjennom henvisning til representativitet og legalitet, legger autoritære makthavere vekt på effektivitet og sin egen fortolkning av folkets vilje og interesser. Stilt overfor en fare blir alle mer opptatt av effektivitet, og skillene mellom demokrati og autoritært styre blir mindre tydelige (Graver 2020:11-5).

En debattartikkel fra Dagbladet forbinder Covid-19 vaksinepass som et dokument som knyttes til autoritære regimer. Artikkelen fremhever videre at en grundig diskusjon om konsekvenser ved bruk av vaksinepass er nødvendig. Noen bransjer ser på vaksinepass som et positivt bidrag, mens andre mener det er en trussel for personvern og cybersikkerhet. Vaksinepasset «kan bidra til å skape grenser, skillelinjer og diskriminering i samfunnet, og kan være egnet til å undergrave et åpent, demokratisk og likeverdig samfunn.». Det er i utgangspunktet to problemstillinger som melder seg; det offentlige vaksineprogrammet er tillitsbasert og frivillig. Innføring av vaksinepass gjør at uvaksinerte blir avskåret fra å leve normalt. Det er heller ikke mulig å reservere seg mot vaksiner. Den andre problemstillingen er at vaksinepass kan føre til utglidning av tilgang og bruk av helseinformasjon, siden kommersielle aktører (flyselskaper/kjøpesenter) kan kreve en begrunnelse dersom man ikke er vaksinert. På den måten senkes terskelen på tilbakehold av sensitive helseopplysninger som på sikt kan gli ut. Vi har allerede et nasjonalt vaksinasjonsregister som kan benyttes, å innføre en særskilt covid-19 vaksinepass vil føre til diskriminering og er en dårlig idé. Utviklingen fra et åpent og tillitsbasert samfunn vil kunne drives mot

et kontroll -og overvåkingssamfunn. (Sandvik, Bretthausen, Nylund, Øverenget, Løberg og Olsvik 2021).

Personvernrådet har uttalt at EUs koronasertifikat «må være forholdsmessige, ikke gå lenger enn nødvendig og respektere personvernprinsippene.». De uttaler videre at det kan være fare for diskriminering, utvidelse av sertifikatet, og hvordan informasjonssikkerheten skal ivaretas fremkommer ikke klart nok (Datatilsynet 2021).

Institutt for kriminologi og rettssosiologi underlagt det juridiske fakultetet ved universitetet i Oslo forsker på korona og rettstaten. Samarbeidet er mellom forskere fra Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og Høgskolen i Innlandet. Det tverrfaglige forumet som består av eksperter innen jus, medisin og filosofi bidrar med forskning og formidling til det offentlige ordskifte rundt kunnskapsgrunnlaget, prosesser og etiske problemstillinger i forbindelse med koronapandemien. Nye forståelser av bruk av rett og kunnskap har oppstått, noe som endrer blant annet hvordan loven skal brukes, og hva som kan forventes av rettsaktører, og hvilke konsekvenser det får for rettstaten. Hvilken rolle har den medisinske kunnskapen, og hvordan forstår vi lovligheten av tiltak ved pandemihåndteringen. Og hvordan de ulike perspektivene fra samfunnsfagene og humaniora kan bidra til å opplyse debatten rundt koronapandemien (Institutt for kriminologi og rettssosiologi 2021).

1.3 Begrepsavklaringer

Det er naturlig å starte med en begrepsavklaring før videre presentasjon av oppgaven noe som vil bli redegjort i dette kapitlet. Jeg starter med demokratiske verdier, deretter øvrige begreper.

1.3.1 Demokratiske verdier

Grunnlaget for hva jeg definerer som demokratiske verdier finner jeg i § 2 i Grunnloven «Denne Grunnlov skal sikre demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene.» (1814). Jeg sier litt om bakgrunn for Grunnloven samt prinsippene for vårt demokratiske system som påvirkes av det politiske systemet. Deretter trekker jeg frem rettstatens verdigrunnlag, etterfulgt av menneskerettighetene. Avslutningsvis har jeg også tatt med ulike etiske betraktninger, og hvordan etikk vil bli forstått i oppgaven.

Grunnloven

Norges grunnlov av 1814 er bygget opp med inspirasjon fra blant annet Montesquieus maktfordelingsprinsipp med en tredeling av makten; den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt. Ingen av de tre statsmaktene måtte få for mye makt siden det ødelegger maktbalansen. Ideen var først og fremst at eneveldemakt ikke måtte forekomme igjen. Borgerne skulle dessuten vernes for vilkårlig behandling der ingen skulle dømmes utenfor lov eller straffes uten dom (Nordby 2002: 483). Særnorske historiske erfaringer og påvirkning fra blant annet de amerikanske og franske revolusjonenes radikale folkesuverenitetstenkningene førte til at folket ble gitt langt mer makt av grunnlovsfedrene i 1814 enn Montesquieus maktfordeling og balanse-teori. Det kan allikevel sies at maktfordelingsprinsippetets mål ble sikret ved at maktbalansen og maktkonsentrasjonen ble forhindret ved at de tre statsmaktene ble gjort uavhengig av hverandre gjennom Grunnloven (Mæhle og Aarli 2018:139). Hovedgrunnlaget for det frie, demokratiske samfunnet vi har via Grunnloven kommer fra Immanuel Kant (1724-1804) og John Locke (1632-1704), og deres tanker om at individet er fritt og ukrenkelig (Materstvedt 2018:28-9). Et annet viktig prinsipp i vårt demokratiske system er den parlamentariske styringskjeden som består av regjeringen, forvaltningen, Stortinget og det suverene folk. Grunnlaget for demokrati er folket, som via valg velger den lovgivende forsamling, Stortinget. Den utøvende makt, regjeringen, styrer i prinsippet et nøytralt administrativt apparat, forvaltningen, som iverksetter regjeringens politikk overfor folket igjen (Hanssen, Helgesen og Vabo 2018:85). Det politiske systemet er hele tiden påvirket av den politikken som føres og andre interesserte/aktører som forsøker å endre det politiske bildet i retning av egne interesser og verdier til å gjelde hele samfunnet via rettskapelsen. Lovgivning innebærer en form for maktutøvelse overfor andre (Zamboni og Hammerslev, 2013: 711).

Rettsstaten

Rettsstaten bygger på ideen om at rettsregler skal verne individer mot overgrep og vilkårlig maktbruk, både fra staten og fra hverandre. Rettsstaten er bygget på visse grunnprinsipper og begrunnet i bestemte verdier (Mæhle og Aarli 2018:131). Legalitetsprinsippet en forlengelse av maktfordelingsprinsippet og innebærer at forvaltningen, den utøvende makt, må holde seg innenfor de rammene Stortinget som lovgiver har tillatt (Tvedt 2014:112). I Norge er legalitetsprinsippet hjemlet i Grl. § 96 «Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten dom.», Grl. § 97 «Ingen lov må gis tilbakevirkende kraft.», og Grl. § 98 «Alle er like for loven.». Legalitetsprinsippet er forsterket i Grl. § 113 der «Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.» (jusleksikon 2021). «Det er nær sammenheng mellom legalitetsprinsippet og

folkesuverenitetsprinsippet.»). Forvaltningen gis rett til å foreta inngrep som berører borgerne slik at hver borger mister sin del av friheten på enkelte rettsområder. Denne situasjonen rettferdiggjøres i og med at borgerne velger sine representanter til Stortinget. Det statsrettslige prinsippet der Stortinget gir lover setter dermed skranke for forvaltningen slik at de må operere innenfor rammene borgerne gjennom de folkevalgte har satt (Tvedt 2014:112).

Autoritet eller legitim maktutøvelse kan defineres som innflytelse der den ene parten aksepterer den andre partens rett til å bestemme og sin egen plikt til å adlyde (Hanssen, Helgesen og Vabo 2018:40). Rettens legitimitet kan bety at noe er lovlig, rettmessig, rettferdig eller moralsk forsvarelig. Sistnevnte kreves at retten evalueres i lys av moralske normer. Overordnet er rettens legitimitet avhengig av at den overordnet anerkjennes som rettferdig og demokratisk forankret som helhet (Mæhle og Aarli 2018: 418, 421).

Rettsikkerhet er en rettsstatlig verdi som i en viss utstrekning gir uttrykk for at rettsstatens prinsipper og verdier blir ivaretatt, respektert og sikret. Rettsikkerhet kan forstås og diskuteres individuelt eller i samfunnet som helhet. Eksempelvis når retten er i tråd med rettsstatsverdier som likhet for loven jf. Grl. § 98 (1814) skapes det rettsikkerhet for samfunnet som helhet. Når deler av retten omtales som «rettsikkerhetsgarantier» blir slike trekk betraktet som krav til rettsstaten. Innholdet, materiell rettsikkerhet, likhet for loven og frihet fra uhjemlet tvangsbruk krever visse innholdsmessige kvaliteter. Like viktig er prosessuell rettsikkerhet som sier noe om krav til fremgangsmåte. Vi krever at avgjørelser skal være begrunnet og effektivt saksbehandlet, dette kalles «prosessuelle verdier». Retten til å bli hørt «kontradiksjon» er særlig brukt i forvaltningsretten og i straffeprosessen og sier noe om kravet til kvalitet ved avgjørelser av rettsspørsmål i forvaltningen. Rettsikkerhetsbegrepets kjerne handler tradisjonelt om vern mot vilkårlig maktbruk, og vern om individet står sentralt. Rettsikkerhet dreier seg også om samspeillet mellom rett og samfunn til et systemperspektiv der man ser på retten som helhet og måten en rettsstat er organisert og fungerer på. Fra et samfunnsperspektiv er også aktører utenfor retts-systemet viktig for rettsikkerheten slik som pressens evne og mulighet til å undersøke og offentliggjøre opplysninger der det eksempelvis ikke er nok åpenhet. Arbeidstakers rett til å avsløre kritikkverdige forhold på arbeidsplassen, eller juristens ønske om oppmerksomhet fra samfunnet som gjelder rettsikkerhetsproblemer. Det er viktig å ha et helhetsperspektiv på rettsikkerheten i rettsstaten, altså en årvåkenhet om deler av rettssystemet fungerer godt nok eller om det er behov for endringer. Rettsstatens verdigrunnlag er i kontinuerlig utvikling, og er et samspill mellom nasjonal tradisjon, internasjonalt samarbeid og generell samfunnsutvikling. Det vil si at verdigrunnlaget kan endre seg ved en endret eller ny samfunnskontekst (Mæhle,

Aarli 2018:154-7). Eksempelvis koronaloven (Prop.56 L (2019-2020)) og smittevernloven kapittel 4A (1994) om midlertidige bestemmelser om koronasertifikatet gjør at rettstatsverdigrunnlaget kan endre seg.

Menneskerettighetene

I samfunnet er det er en økende tendens til at menneskerettigheter påberopes som støtte for ulike krav mot offentlige og private parter. I noen tilfeller er det tegn på økt kunnskap og økt bevissthet rundt de rettighetene man har. I andre tilfeller benyttes «menneskerettighetene» som et retorisk grep for å gi egne argumenter større tyngde. I sistnevnte tilfeller taler man ikke om menneskerettigheter i rettslig forstand, men som subjektive vurderinger eller politiske oppfatninger. Noen ganger kan det oppstå tvil om menneskerettighetenes egentlige forstand har å gjøre med menneskerettslige problemstillinger eller om det er en type politisk argumentasjon. Dersom betegnelsen «menneskerettigheter» benyttes i tide og utide kan dette bidra til å svekke de egentlige rettighetene (punkt 9.1 i Dok.nr.16 (2011-2012)).

Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 1948 definerer ikke hva menneskerettigheter er, men overordnede målsettinger og prinsipper er nedfelt i fortalen. Der heter det at alle mennesker har det samme iboende menneskeverd og de samme ukrenkelige rettigheter, noe som utgjør grunnlaget for frihet, rettferdighet og fred i verden. FNs to konvensjoner fra 1966, sivile og politiske rettigheter (SP) og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK), og Verdenserklæringen FNs menneskerettighetscharter utgjør de tre viktigste menneskerettighetsdokumenter internasjonalt. Til sammen utgjør FNs menneskerettighetskonvensjoner et sett med rettigheter som ikke kan forstås løsrevet fra hverandre. «Ifølge FN er menneskerettigheter iboende for alle mennesker, og forståelsen av den enkelte rettighet avhenger av forståelsen av de øvrige rettigheter.». Menneskerettigheter er rettigheter for alle mennesker uansett nasjonalitet, etnisk opprinnelse, farge, religion, språk eller annen status. Alle har lik rett til menneskerettigheter uten diskriminering (min oversettelse) (Del 3 punkt 9.2.3 i Dok.nr.16 (2011-2012)). Menneskeverd fikk ikke eksplisitt hjemmel i EMK da konvensjonen ble vedtatt, men menneskerettigheter kan sies å ha tett sammenheng med respekt for menneskeverd. «Det er komplekse sammenhenger mellom respekt for menneskeverd og menneskerettigheter.» (Mæhle og Aarli 2018:154). Menneskerettsloven (1999) har som formål å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

Etikk

Etikk kan forklares med at vi reflekterer over hvilke prinsipper som skal legges til grunn når ulike handlinger skal bedømmes utfra moralske, skille mellom rette og urette handlinger og vurdere betingelser for det gode liv (Lavik, Fjørtoft og Pedersen 2016:13). Etikk er et komplekst felt og deles ofte i fire underområder: Metaetikk «står over» etikken og besvarer ikke hva som i konkrete tilfeller er rett eller galt, men er med og undersøker og analyserer etikkens grunnlag, nøkkelbegreper og ideer. Normativ etikk er når vi drøfter hvorfor noe er rett eller galt. Avhengig av hvilken teori man bruker vil ulike etiske problemstillinger se veldig forskjellig ut, flere teorier er også i direkte konflikt med hverandre eksempelvis Immanuel Kants pliktetikk versus nytteetikken til John Stuart Mill. Deskriptiv etikk er i likhet med metaetikken en disiplin som ikke er opptatt av å ta stilling til hva som er rett og galt, men beskriver hvilke oppfatninger om rett og galt som faktisk finnes. Anvendt etikk, også kalt områdeetikk, omhandler temaer som er av stor betydning for individ og samfunn, eksempelvis bedrifters etiske samfunnsansvar eller forestillingen om rettferdig krig. Metaetikk kan påvirke teorier innen normativ etikk dersom det forskes på ulike etiske nøkkelbegreper eksempelvis å definere moral. Svaret på hva som er moral er avhengig av hva slags normativ etikk (teoretiske grunnlag) som legges til grunn. Eksempelvis vil Kants pliktetikk og Mills nytteetikk gi to vidt forskjellige svar. Kants universelle rettsprinsipp, «Ethvert menneske har rett til så mye frihet som er forenlig med andre menneskers frihet.», vil si at min frihet er begrenset av din frihet og omvendt. Konsekvensetikken til Mill er «Dersom de gode konsekvensene av en handling er større og flere enn de negative konsekvensene av en handling, da er handlingen moralsk riktig.». Det vil si at dersom lykke for flest mulig er størst blir det utfallet (Materstvedt 2018: 19-23, 40). Dyddetikken mener en allmenngyldig regel ikke lar seg gjøre, som Kant og Mill mener, slik at hensyn til alle forhold som kan være moralsk viktig lar seg formulere. Moral er noe som må læres gjennom erfaring (Sag Dahl 2022).

Skillet mellom moral og juss vil ifølge Kant være at noe som er moralsk galt samtidig ikke kan være juridisk forbudt, det vil innebære «en moralisering av retten». Eksempelvis kan Talibanbevegelsen i Afghanistan henrette mennesker som har vært utro. «Uten et skarpt skille mellom moral og juss, vil man kunne straffes for enhver umoralsk handling.». Et slikt samfunn vil krenke mennesket som formål uten å respektere den enkeltes rett til å bruke sin frie vilje i et fritt samfunn. Juss regulerer vår atferd på en måte som ikke har noe å gjøre med moral. Eksempelvis berører ikke påbud om bilkjøring på høyre side i Norge noen moralske spørsmål. Skadepriippet til Kant «er at tvangslovgivning bare er rettmessig når målet er å hindre skade på

andre personer og deres eiendom.»). Hva en gjør mot seg selv er ikke gjenstand for statlig maktbruk basert på lovgivning. Skadepriippet til Mill speiler Kants skille mellom moral og jus slik: «Å bruke makt overfor et medlem av et sivilisert samfunn, mot vedkommendes vilje, er bare rettmessig når formålet er å forhindre skade på andre.»). Individet er suverent over seg selv, sin kropp og sitt sinn (Materstvedt 2018:38-9). Dydsetikk (også normativ etikk) fokuserer ikke på spørsmålet om rett og galt ut fra individets subjektive perspektiv, men setter søkelys på hvordan alle individer bør oppføre seg. Etikk er i grunn ikke individuell, og mennesket har en bestemt natur som gir oss svaret på hva som er rette eller gale handlinger (Materstvedt 2018:59-60). Kants universelle rettsprinsipp vil være utgangspunkt for oppgaven.

1.3.2 Øvrige begreper

Smittevern

Smittevernloven (1994) § 1-1 «har til formål å verne befolkningen mot smittsomme sykdommer ved å forebygge dem og motvirke at de overføres i befolkningen». Videre gir loven kompetanse til helsemyndighetene og andre myndigheter å sette i verk nødvendige smitteverntiltak. Siste ledd i §1-1 presiserer at «Loven skal ivareta rettssikkerheten til den enkelte som blir omfattet av smitteverntiltak etter loven.»). Smvl § 7-12 gir kongen særlig fullmakt og om nødvendig avvike fra gjeldende lovgivning for å trygge folkehelsen. Prop.56 L (2019-2020) punkt 5.1 «gir kongen hjemmel til å fastsette forskrifter med lovgivningsmessig innhold (...) når et utbrudd av en allmennfarlig smittsom sykdom truer folkehelsen». I smittevernloven (1994) § 1-5 er de grunnleggende kravene ved iverksetting av smitteverntiltak at loven skal være basert på «en klar medisinsk faglig begrunnelse, være nødvendig av hensyn til smittevernet og fremstå tjenlig etter en helhetsvurdering.»). Videre trekker § 1-5 frem at smitteverntiltak skal legge vekt på frivillig medvirkning, og at tvangstiltak ikke kan brukes når forholdene ellers vil være et uforholdsmessig inngrep. Det vil si at tiltakene skal være forholdsmessig. For å kunne avkreve et dokument som sier noe om helsestatus og bruken av denne kreves et nytt midlertidig kapittel 4 i smittevernloven (1994) som regulerer bestemmelser rundt covid-19. Kapittel 4A i smvl (1994) gir midlertidig bestemmelser om koronasertifikatets innhold og bruk.

Koronasertifikat

I mars 2021 la Europakommisjonen frem et forslag om opprettelse av et europeisk koronasertifikat, for å legge til rette for økt bevegelighet over landegrensene i EU under covid-19 pandemien. Forordningene utgjør EUs felles rammeverk for koronasertifikater, der den ene er EØS-relevant og den andre en videreutvikling av Schengen-Aquas jf. Norges tilknytningsavtale til

Schengen-samarbeidet. «De to forordningene etablerer et felles juridisk og teknisk rammeverk for utstedelse, verifikasjon og aksept av koronasertifikater i Europa.». Koronasertifikatet er en verifisert dokumentasjon på vaksinestatus, immunitet etter gjennomgått koronasykdom og testresultat, som kan vises digitalt eller lastes ned til mobiltelefon eventuelt skrives ut på papir. Sertifikatet består av identitetsopplysninger som kun omfatter navn og fødselsdato, og tre medisinske deler (vaksinestatus/immunitet/testresultat). For at testresultatet skal være tilgjengelig i koronasertifikatet kreves det at testen er tatt i helse -og omsorgstjenesten og at prøvesvar er registrert i databasen til Meldesystemet for smittsomme sykdommer (MSIS) som ellers vil være kilden til informasjon om prøvesvar. Selvtester regnes ikke som gyldig og vil ikke inngå i koronasertifikatet, heller ikke resultater fra massetesting på skoler eventuelt andre steder. Departementet vurderer om negativ test bør sidestilles med vaksinasjon og gjennomgått sykdom som grunnlag for koronasertifikat. «Sertifikatet vil også inneholde metadata om sertifikatutsteder, sertifikatidentifikator og sertifikatets gyldighetstid (fra og til).» (regjeringen 2021:26, 6-7).

1.4 Avgrensninger

Min problemstilling om koronasertifikat innskrenker demokratiske verdier berører en rekke grunnleggende lovfestede rettigheter fra Grunnloven kapittel E §§ 92-113 (1814). Det innbefatter blant annet at inngrep overfor den enkelte krever hjemmel i lov jf. § 113. Diskrimineringsvernet § 98 at «alle er like for loven» inneholder plikten til å likebehandle, og «intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling» krever en avveining og begrunnelse for forskjellsbehandlingen sett opp mot hensynet til individer som rammes av dette. Retten til respekt for privatliv, familieliv og hjem er vernet av Grl. § 102 og EMK art. 8 der inngrep av offentlig myndighetsutøvelse ikke er tillatt med mindre loven eller nødvendighetshensynet tilsier noe annet. Eksempelvis for å beskytte helse eller andres rettigheter og friheter. Andre menneskerettigheter som retten til bevegelsesfrihet Grl § 106 vil også bli berørt. Andre lover som også berøres i fremstillingen er blant annet smittevernloven, personopplysningsloven og diskrimineringsloven (regjeringen 2021).

Disse inngripende tiltakene i våre allerede etablerte rettigheter skaper nødvendigvis ulike juridiske, samfunnsmessige og etiske problemstillinger som jeg vil avdekke etter hvert i besvarelsen. Norges forhold til EU via EØS-avtalen og andre folkerettslige avtaler trekkes inn ved behov. Vaksinens egenskaper og innhold, juridiske vurderinger som krever juridisk metode, samt sikkerheten rundt databehandlingen blir ikke videre behandlet.

1.5 Oppgavens oppbygging

I kapittel 2 tar jeg for meg teoretiske perspektiver fra Jürgen Habermas og hans kommunikative handlingsteorier. Det er naturlig å starte med hans bakgrunnsteori som legger føringen (og forståelsen) videre i hans to-bindsverk Theorie des kommunikativen Handelns og hans andre verk Faktizität und Geltung når de skal benyttes noe i analysedelen, men mest i diskusjonsdelen.

Kapittel 3 presenteres diskursanalyse som metode, og hvordan jeg foretok datainnsamlingen basert på hvilken høringsgruppe jeg ville sette søkelys på. Jeg introduserer analysestrategien med hvordan finne strukturer i teksten som kan danne diskurser ut ifra nodalpunkter eller punchline i teksten.

De ulike diskursene som jeg avdekket i metodekapittelet blir satt i ulike kategorier i kapittel 4 og analysert opp mot demokratiske verdier, ut ifra høringsnotatet og hørings svarene. Øvrige begreper fra kapittel 1.3, teori fra kapittel 2, samt annen relevant litteratur på feltet blir også benyttet i fremstillingen.

Kapittel 5 tar for seg Habermas kommunikative handlingsteorier i henholdsvis kommunikativ rasjonalitet og livs -og systemverden samt modernitetsteorien. For å fremheve Habermas teori trekkes funnene fra hørings svarene inn og problematiseres.

Til slutt i kapittel 6 oppsummerer jeg mine funn og svarer på min problemstilling om koronasertifikatet innskrenker demokratiske verdier og tar også med noen konkluderende betraktninger.

2 Teoretisk perspektiv

I dette kapitlet benytter jeg Jürgen Habermas og hans teorier om kommunikativ handling (1999) i min forskning om koronasertifikatet innskrenker demokratiske verdier. I teoriutviklingen mener Habermas at en kritisk teori skal ha en praktisk hensikt. Teorien skal ikke bare beskrive den sosiale virkelighet, men også inneha konsekvenser som bidrar til å skape et samfunn med menneskelig individuell frihet, sosial trygghet og mulighet til politisk deltakelse. Habermas teori om kommunikativ handling leder til tre problemkomplekser; kommunikativ rasjonalitet, et to-trinns samfunnsbegrep som kobler sammen livsverden og system og en modernitetsteori som belyser gjeldende samfunnsproblemer (Habermas 1999:7, 17).

Besvarelsen er fra et retts sosiologisk perspektiv, men innehar elementer fra rettsvitenskapen som nevnt innledningsvis i kapittel 1. Den retts sosiologiske måten å behandle rettsstoffet på inneholder ikke tolkning av regelsystemets innhold og rettslige implikasjoner, men omfattes av metoder for å beskrive, og teorier for å analysere den sosiale virkeligheten vi lever i (Mathiesen 2011:23).

Retts sosiologi reiser blant annet spørsmål om hvordan rettsnormer skapes, hvordan rettsnormer påvirker samfunnsutviklingen, og hvordan rettslige institusjoner omformer moralske normer, politiske verdier og tekniske standarder til rettslige normer og får dem til å virke i praksis (Hammerslev og Madsen 2013:13, min oversettelse)

2.1 Jürgen Habermas

Jürgen Habermas har en meget sentral posisjon innenfor nåtidens samfunnsteori, og hans forfatterskap går inn i vesentlige sosiologiske, filosofiske og politologiske problemstillinger. Habermas er også en sentral skikkelse innenfor nåtidens rettsfilosofi og retts sosiologi (Jørgen Dalberg-Larsen 2013:297). Habermas henter inspirasjon og bygger sine teorier utfra andre forfattere eksempelvis sosiologene Durkheim, Parsons og Luhmann og filosofer som Locke, Rousseau og Rawls. Max Weber er den teoretikeren som står Habermas nærmest i og med at Weber også opererer med forskjellige rasjonalitetsforestillinger med en forståelse for samfunnet ut fra både indre og ytre synsvinkler (Dalberg-Larsen 2013: 299, 301). Et karakteristisk trekk ved Habermas rettslige orienterte analyser er at de nesten alltid kobler sammen fenomenene rett og stat. Rett er for Habermas de lover som staten setter i kraft, og det er hvordan disse lover blir til, og effekten av lover samt legitimiteten av lovene som står sentralt i hans rettsteoretiske

forfatterskap (Dalberg-Larsen 2013:299). Habermas forfatterskap er basert på et bestemt normativt prosjekt, han ønsker å finne frem til de forhold i samfunnet som truer enkeltmenneskets muligheter for å bestemme over eget liv og sin egen frigjørelse (Dalberg-Larsen 2013:300). Før jeg kommer til kjernen av Habermas teori om kommunikativ handling må jeg trekke inn bakgrunns teoriene som i grunn er forløper for Habermas Theorie des kommunikativen Handelns.

2.1.1 Bakgrunnsteori

Borgerlig offentlighet og kritisk teori

Habermas var tidlig opptatt av praktiske konsekvenser for samfunnsvitenskapen, og avhandlingen om den borgerlige offentlighetens forandring i en kritisk analyse er et eksempel. Habermas avdekket et sprik mellom det borgerlige ideal om en fornuftig debatt og dagens virkelighet. Mening ble ikke skapt gjennom argumentasjon, men hadde blitt en konsumvare på lik linje med andre varer. Idealet om dannelse av offentlig mening gjennom likeverd og åpen diskusjon fri for tvang hadde forfalt til en manipulert mening (Habermas 1999:11). Selv om diagnosen av offentligheten i det moderne samfunn var lite oppløftende var det flere forhold som kunne ha praktisk betydning. For det første avdekket konfrontasjonen mellom ideal og virkelighet et potensial for endring, for det andre viste analysen hvorfor idealet ikke ble realisert, og for det tredje måtte det skapes et intellektuelt og praktisk grunnlag for offentlig diskusjon. Det sentrale elementet i den kritiske analysen Habermas brukte i studien av offentlighetens forandring var systematisk sammenligning av idealer og realitet. Problemet med denne metoden var behovet for en kritisk standard som muliggjorde adskillelse av «hva mennesker og ting kunne være og det de faktisk er» (Habermas 1999:11-2).

Erkjennelsesteori og positivismekritikk

For å komme frem til hva slags praktisk formål kritisk vitenskap skulle ha var å avdekke hvilke interesser vitenskapelig virksomhet var knyttet til. Habermas kritiserte at med positivismen ble erkjennelsesteorien erstattet med vitenskapsteori som ikke passet inn i verken naturvitenskapen eller ånds -og samfunnsvitenskapen. «Erkjennelsen ble forstått som atskilt fra interessene den skulle tjene, og vitenskapen fremsto som ren teori uavhengig av historisk kontekst og praktiske formål.» (Habermas 1999:12, 13). Habermas analyserte også vitenskapens interesser og fastslo tre ulike interesser, naturvitenskapen ble knyttet til en teknisk interesse for å kontrollere naturprosessene gjennom målrettet handling med mål om å kontrollere naturen til det beste for mennesket. De humanistiske vitenskapene ble ledet av en praktisk interesse for å forstå mennesket gjennom sosial samhandling som er nødvendig for å samordne virksomheten til menneskene.

De kritiske vitenskapene var nært forbundet med interessen for frigjøring og var forskjellig fra de to foregående ved at den var knyttet til menneskets selvrefleksjon. Ved synliggjøring av forbindelsene mellom erkjennelse og interesser ville aktørene kunne reflektere over undertrykkelse, maktforhold og herredømmeforhold og rasjonelt diskutere seg frem til mål og formål (Habermas 1999:13). Habermas forsøkte å begrunne kritisk teori erkjennelsesteoretisk ved å se på sammenhengen mellom erkjennelse og interesser, der interessene var universelle samtidig som realiseringen av disse skjedde innenfor en konkret historisk sammenheng og ble preget av det. Sosial samhandling og målrettet handling ble drevet av menneskeslektens kamp for å overleve, den frigjørende interessen knyttes til språket og dets iboende allmenne intensjon. Hva mennesker gjør for å fri seg fra naturtvang for å komme frem til enighet vil variere fra samfunn til samfunn og imellom ulike historiske epoker. Habermas kom etter hvert til at denne formen for kritisk teori ikke var godt nok klargjort og sa kun noe om et konkret tilfelle og satte et likhetstegn mellom kunnskap og frigjøring (Habermas 1999:14).

Rekonstruksjon, refleksjon og evolusjon

Habermas fortsatte teoriutviklingen og så nærmere på refleksjonsbegrepet; rasjonell rekonstruksjon og kritisk selv-refleksjon. Rasjonell rekonstruksjon er menneskets potensial som erkjennende, talende og handlende subjekt. Denne rekonstruksjonen hadde ingen direkte påvirkning på et individ eller en sosial gruppes handlinger og hadde ingen umiddelbar praktisk konsekvens. Gjennom kritisk selvrefleksjon derimot kunne aktørene avdekke ideologiske tilsløringer og systematisk forvrengt kommunikasjon som knyttes til gitte historiske og sosiale sammenhenger. På den måten kunne aktørene bli bevisst på de forhold som begrenser realiseringen av menneskets potensial, og på hva som var forutsetningene for utviklingen av menneskets kompetanse som aktør (Habermas 1999:14-5).

Revisjonen består i at teorien om historisk utvikling ikke baseres på historien til et kollektivt subjekt som arbeiderklassen eller menneskeheten, men på utviklingen av menneskets kompetanser og de samfunnsmessige forutsetningene for utviklingen av dem (Habermas 1999:15).

Habermas fortolker den historiske utviklingen som læreprosesser og resultatene av disse nedfelles i kulturelle tradisjoner som gir forutsetninger for ny læring innenfor empirisk kunnskap, kunnskap om økonomiske, sosiale og politiske prosesser og kunnskap om hvordan disse prosessene kan påvirkes. En kritisk samfunnsteori kan bidra til å identifisere dens normative kraft

i samfunnets institusjoner. En sammenligning mellom eksisterende normative strukturer og en hypotetisk tilstand knyttes til at det beste argumentet får gjennomslag og der motivasjonen for å nå frem til enighet er knyttet til hva som er sant og riktig. Denne hypotetiske tilstanden er utviklet gjennom rasjonell rekonstruksjon, og kan tjene som kritisk standard for selvrefleksjon og ideologikritikk (Habermas 1999:15).

Språk, kommunikasjon og handling

Habermas så videre på om kritisk teori kunne begrunnes i en teori om kommunikasjon siden menneskets kompetanse og aktivitet er grunnleggende for sosialt samvær og nødvendig for at et samfunn skal fungere. Enighet er mål for all kommunikasjon, og alle som bruker språket vil intuitivt vurdere om ytringer er sanne, riktige og troverdige. Dette er krav som må innfris for at ytringer skal bli akseptert som gyldige. I situasjoner der den innforståtte enigheten ikke lenger er til stede blir gyldigheten problematisert, og kommunikasjonen går over til det Habermas kaller en diskurs som vurderer gyldigheten til en ytring eller en handling. Aktørene stiller spørsmål om hvorvidt ytringen/handlingen er sann, om den er normativt sett riktig, og troverdigheten i det som er sagt eller gjort. Dersom samfunnsteorien skulle baseres på en teori om kommunikasjon måtte Habermas finne koblingen mellom kommunikasjon, handling og samhandling. Den grunnleggende handlingstypen er orientert rundt en gjensidig forståelse mellom aktørene, og betegnes som kommunikativ handling. I kommunikativ handling er alle aktørene innstilt på å oppnå forståelse og enighet i det Habermas kaller den ideelle samtalesituasjonen der kun det beste argumentet i en tvangfri kommunikasjon er avgjørende for utfallet av diskursen (Habermas 1999:15-6). Å begrunne kritisk teori i begrepet kommunikativ handling reiser for det første tvil om at all kommunikasjon har enighet som mål i og med at mye av dagliglivets samhandling foregår problemfritt uten å være knyttet til et mål om å komme frem til enighet. For det andre retter kritikken seg mot forutsetningen om den ideelle samtalesituasjon. Dersom aktørene skal komme til en enighet som ikke er påvirket av annet enn argumentet som brukes stilles det krav til samtalesituasjonen. En «sann» enighet forutsetter at alle har deltakelsesrett i kommunikasjonen og kan innta ulike roller i kommunikasjonsprosessen. En slik ideell samtalesituasjon der alle kan delta med like muligheter forutsetter en normalitet som i liten grad blir begrunnet, og det ser ut som om begrepet kun innføres for å skille mellom sann og falsk enighet. Selv om dette aksepteres som normer for en formal prosedyre, setter det spørsmålsteget om hva som motiverer aktørene til å benytte seg av en slik ideell samtalesituasjon som kanskje aldri blir realisert empirisk, men heller forblir et kontrafaktisk ideal (Habermas 1999:16).

2.1.2 Kommunikativ handling

Handling og rasjonalitet

Habermas publiserte i 1981 to-bindsverket *Theorie des kommunikativen Handelns* som en ny start på sitt teoretiske arbeid. Teorikonstruksjonen ble satt i sammenheng med substansielle samfunnsspørsmål i et forsøk på å begrunne teorien i en ideell samtalesituasjon. Habermas hadde erfart at uttrykket kommunikasjon ble oppfattet annerledes enn det var ment, enkelte forestilte seg at kommunikasjonens iboende mål var en tilstand av definitiv enighet og all annen kommunikasjon ble overflødig. Selv om Habermas understrekte at *Theorie des kommunikativen Handelns* var en kursendring bygget teorien i stor grad på tidligere arbeid fra 1970-tallet. De ulike tidligere teorienelementene blir sammenføyd i ny helhet der kommunikativ handling blir selve grunnbegrepet. Analysen leder så inn i tre problemkomplekser; kommunikativ rasjonalitet, et to-trinns samfunnsbegrep som kobler sammen livsverden og systemverden, og en modernitetsteori som belyser aktuelle samfunnsproblemer (Habermas 1999:17).

I første bind om kommunikativ handling avklarer Habermas rasjonalitetsbegrepet og setter det inn i en kommunikasjonsteoretisk sammenheng. Avklaringen leder så frem til et rasjonalitetsbegrep som skiller seg fra subjektfilosofiens begrep om praktisk rasjonalitet. Praktisk rasjonalitet tilskrives gjerne individer eller kollektive aktører slik som klasse, stat eller samfunn og er nært knyttet til handlingsnormer. Kommunikativ rasjonalitet er et normativt prinsipp for å begrunne ytringer og handlinger. Den er verken informativ eller praktisk, men gir kompetanse til å begrunne og kritisere gyldigheten til ytringer og handlinger. Kommunikativ rasjonalitet defineres som en prosedyre for å komme frem til enighet. Habermas mener at sosiologien er den disiplinen blant samfunnsvitenskapene som har sterkest tilknytning til rasjonalitetsproblematikken. Disipliner som statsvitenskap og sosialøkonomi har blitt spesialisert, og beskjeftiger seg kun med den type rasjonalitet som knyttes til subsystemet av samfunnet disiplinen er forankret i. Videre sier Habermas at også sosiologien er forankret i samfunnet i et subsystem, men i og med at subsystemet ivaretar den sosiale integrasjonen i samfunnet må sosiologen trekke inn rasjonalitetsproblematikken med full styrke. Sosiologi analyserer i stor grad bare historisk og sosial utvikling uten å gi noen formal bestemmelse av rasjonalitet, noe som tilsier at sosiologi ikke er en rekonstruktiv samfunnsteori. Filosofien derimot rekonstruerer rasjonaliteten og de formale betingelsene for rasjonell erkjennelse innenfor logikk, vitenskapsteori, språk – og fortolkningsteori, etikk og handlingsteori, samt estetikk. I teorien om kommunikativ handling skaper Habermas en relasjon mellom filosofi og sosiologi som muliggjør studier av de universelle betingelsene for kommunikativ handling i konkrete samfunn. Habermas bruker filosofien til å

avdekke de universelle betingelsene for kommunikatív handling, og sosiologien til å analysere hvordan universelle betingelser ytrer seg under bestemte historiske forhold (Habermas 1999:17-8).

Diskurs og kritikk

For å bestemme hvilke gyldighetskrav som gjelder og hvilke forutsetninger gyldighetskravene hviler på føyer Habermas sammen ulike typer rasjonalitet, ytringer og handlinger. Siden rasjonalitet innebærer begrunnelse og kritikk vil ytringer og handlinger skille seg fra hverandre ut ifra hvilke begrunnelser de gis og hva slags kritikk som blir rettet mot dem. Dersom vi påstår at noe er sant må man kunne overbevise andre at det er slik ved å bruke allment aksepterte kriterier i argumentasjonen. Det samme må gjøres for å begrunne påstander om handlinger er moralsk riktige eller oppriktig ment. Habermas opererer med flere typer kritikk med flere typer læreprosesser. Diskurs og kritikk er en av de han skiller mellom. Mens diskurs orienterer seg rundt det som er sant og riktig, er kritikk rettet mot å avdekke verdistandarder eller subjektive tilstander. Det vil si at en målrettet handling kan bedømmes utfra om den realiserer målet, å komme frem til enighet, og om den er i tråd med aksepterte normer. Verdistandarder (estetisk) eller subjektive tilstander er ikke en standard for autentisitet og oppriktighet med enighet som mål, men bidrar til en bedre forståelse av hva som er autentisk og oppriktig. Habermas skiller mellom tre ulike diskurser; teoretisk diskurs, praktisk diskurs og eksplikativ diskurs. Den teoretiske har sannhet som mål og omfatter empirisk kunnskap og målrettet bruk av den. Sentrale spørsmål innenfor denne diskursen er hvordan en objektiv verden ser ut, og om inngrep i den objektive verden gir de ønskede tilsiktede resultater. Den praktiske diskursen har normativ riktighet som mål og plasseres innenfor den moralsk-praktiske sjangeren. Hovedspørsmålet her er om ytringene og handlingene stemmer overens med normene i den sosiale verden. Den eksplikative (forklarende) diskursen er hvor forståelig, velformet og riktige de språklige ytringene er, og er en forutsetning for all kommunikasjon. Den teoretiske og praktiske diskursen trenger kun å komme frem til enighet og krever ikke samme forutsetning som den eksplikative diskursen. Estetisk og terapeutisk kritikk orienteres ikke mot allmenn enighet, men tjener til å klargjøre kulturelle verdistandarder, ektheter og kunstneriske uttrykk og ekspressive ytringer til aktørens subjektive verden (Habermas 1999:19-21)

Habermas utvikler handlingstypologier ut fra analysen av rasjonalitet, språk og handling, og karakteriserer handlingene ut ifra type talehandling, hva handlingene er orientert mot, hvilke gyldighetskrav som stilles og hvilken verden handlingene er relatert til (Habermas 1999:20)

Handlingstyper	Universal pragmatiske kjennetegn			
	Type talehandling	Handlingsorientering	Gyldighetskrav	Verdensrelasjon
Måltrettet handling: instrumentell eller strategisk handling	Imperative	Resultatorientert	Virksomt (effektivt)	Objektiv verden
Konversasjon	Konstantive	Forståelsesorientert	Sant	Objektiv verden
Normregulert handling	Regulative	Forståelsesorientert	Riktig	Sosial verden
Dramaturgisk handling	Ekspressive	Forståelsesorientert	Oppriktig	Subjektiv verden

Figur 1: Handlingstyper (Habermas 1999:20).

Habermas skiller mellom tre hovedtyper av handlinger, måltrettet, normregulert og dramaturgisk handling. De enkelte handlingstypene er grensetilfeller av kommunikativ handling i og med at forståelse og enighet er redusert til et middel som representerer idealtyper. Instrumentell handling er resultatorientert, men ikke rettet mot noen aktører. Strategisk handling er både resultatorientert og måltrettet for å få andre aktører til å gjøre noe (ordrer, påbud osv.). Konversasjon er innrettet for å konstatere om empirisk kunnskap er sann i den objektive verden, og kan anses som bindeleddet mellom måltrettet og kommunikativ handling. Normregulert handling formidler kulturelle verdier og normer via kommunikasjon. I dramaturgisk handling «iscenesetter» aktøren seg selv stilistisk og etisk. Konversasjon, normregulert handling og dramaturgisk handling er orientert mot forståelse i hver sin verden, og den objektive verden blir referansen (Habermas 1999:19-22).

Livsverden og system

Habermas bruker begrepene livsverden og system for å spesifisere sammenhengen mellom samfunnets sosiale reproduksjon og sosiale integrasjon. Livsverden er bærer av kulturell, sosial og personlig tradisjon, mens system består av formelle organiserte handlingssystemer for

ivaretagelse av oppgaver innenfor økonomi og politikk. Livsverden og system blir fortolket i et evolusjonsteoretisk perspektiv av hvordan aktørenes kompetanse har utviklet seg innenfor ulike livssfærer. Utviklingen av livsverden analyseres ut ifra differensiering av standarder av hva som er sant, normativt riktig og oppriktig. I relativt selvstendige subsystemer som økonomi og politikk skjer det også en utdifferensiering, og de har blitt til gjennom penger og makt via et kapitalistisk økonomisk system og en rasjonalisert statsadministrasjon. Opprinnelig mente Habermas at livsverden og systemverden ikke var atskilt, men formalisering av ulike former for kommunikasjon og samhandling førte til at systemet ble utskilt fra hverdagslige sosiale samvær. Ved å skille livsverden og system etableres det en relasjon mellom dem som består i en «indre kolonisering» av livsverden, der samhandlingen i stor grad formidles gjennom mediene penger og makt. Politikk og økonomi kommer nærmere folks hverdag og medfører at sosial rasjonalitet erstattes med målrettet rasjonalitet som er dominerende innenfor økonomisk og politisk system. Det ligger en spenning mellom kommunikativ rasjonalitet og begrenset formålsrasjonalitet når systemet forsøker å kolonisere livsverden. For å utvikle kommunikativ rasjonalitet fremhevet Habermas frigjøringspotensialet i samfunnsmessig rasjonalisering, og gjør livsverden til et kritisk begrep og normativt grunnlag for kritisk samfunnsteori (Habermas 1999:22-3).

Modernitetens patologier

Strukturelle komponenter som knyttes til livsverden er kultur, samfunn og personlighet som knyttes sammen med prosesser som kulturell reproduksjon, sosial integrasjon og sosialisering. Innenfor de ulike områdene baseres utviklingen på konsensus innenfor kunnskap, legitime samfunnsordninger og personlig autonomi. Samtidig trues også prosessene av kriser og meningstap som kan skape legitimasjonskrise og fremmedgjøring. Livsverden og system er gjensidig forbundet med hverandre gjennom økonomi og politikk som griper inn i folks hverdag. Livsverden produserer motivasjon og ferdigheter som yrkeslivet og det administrative systemet er avhengig av. Habermas skiller mellom livsverden og system og distinksjonen som oppstår mellom de to krisene viser systemets kolonisering av livsverden (Habermas 1999:23-5).

Strukturelle komponenter	Kultur	Samfunn	Person
Reproduksjonsprosesser			
Kulturell reproduksjon	Kulturell kunnskap, kritikk Krise: Meningsstap	Legitimasjons- virkosom kunnskap Legitimasjonskrise	Reproduksjon av dannelseskunnskap Orienterings -og utdanningskrise
Sosial integrasjon	Immunisering av en kjerne verdioriente- ringer Krise: Utrygg kollektiv identitet	Koordinering av handling ut fra inter- subjektivt anerkjente gyldighetskrav Krise: Anomi	Reproduksjon av mønstre for sosial til- hørighet Krise: Fremmed- gjøring
Sosialisering	Enkulturasjon (inn- læring av og tilpas- ning til en kultur) Krise: Oppløsning av tradisjonen	Verdi-internalisering Motivasjonskrise	Identitetsdannelse Krise: Psykopatolo- gier

Figur 2: Livsverdenens strukturelle komponenter og reproduksjonsprosesser (Habermas 1999:24).

De nye protestbevegelsene syntes å være sentrale aktører i motstanden mot systemets kolonisering av livsverden og realiseringen av den kommunikative rasjonalitet. Disse bevegelsene kunne utløse den kommunikative handlingsteoriens kritiske og frigjørende potensial. Tidligere var bevegelsene knyttet til sosiale konflikter om fordelingspørsmål, de nye konfliktene forbindes med kulturell reproduksjon, den sosiale integrasjonen og sosialisering. De reiser nye politiske problemstillinger om likhet, livskvalitet, medbestemmelse og menneskerettigheter. De nye sosiale bevegelsene er noe forskjellige, men har til felles at de motsetter seg kolonisering

av livsverden. Eksempelvis kjempet kvinnebevegelsen på 80-tallet offensivt for grunnleggende samfunnsendringer ut fra et universalistisk moral -og rettsgrunnlag (Habermas 1999:25).

Diskursetikken

Teori om kommunikativ handling bygger på Habermas teori om moral og etikk, og den kommunikative etikken (diskursetikken) er strengt prosedural. Det vil si at ved moralske valg foreskriver etikken prosedyrer og prinsipper for hvordan valgene skal gjøres og hvordan argumentasjonen skal foregå. Det gode liv for et individ eller en gruppe besvares utfra bestemte livshistorier og tradisjoner, og ikke ut fra universelle verdier som alltid vil være forankret i en bestemt samfunnsmessig kontekst. Universell diskursetikk inneholder kun prinsipper som kan brukes ved legitimering av sosiale praksiser og institusjoner. Habermas plasserer seg derfor i en kantiansk tradisjon og bruker etikken til å dømme mellom ulike normative gyldigheter. Habermas bruker Lawrence Kohlbergs teori om menneskets moralske utvikling for å begrunne diskursetikken. Kohlberg skiller mellom et førkonvensjonelt nivå, et konvensjonelt nivå og et postkonvensjonelt nivå. Det første nivået er barns tolkning av rett og galt, godt og dårlig. Det andre nivået knyttes moralen til konvensjoner felles for en gruppe, eksempelvis familier eller nasjoner. Sistnevnte nivå er moral som er definert ut fra universelle regler og prinsipper. Ifølge Habermas er et moderne samfunn på et post-konvensjonelt nivå. Det vil si at handlinger begrunnes ut fra standarder om allmenn enighet, eller ut fra abstrakte og universelle prinsipper. «Moralens begrunnelse er således frikoblet fra tradisjonelle livsformer, kulturarv, politisk tilknytning og sosial bakgrunn» (Habermas 1999:26).

Habermas blir kritisert av både kommunitarister og representanter for omsorgsetikken som argumenterer for at moralske verdier er forankret i fellesskapets oppfatninger om det gode liv, og at moralske handlinger generelt er motivert av altruistiske følelser (medlidenhet, sympati og omsorg). Kritikken rettet seg mot at moralske vurderinger og dommer alltid vil skje i konkrete situasjoner og relasjoner, og analytiske skiller mellom moralsk domfelleprosedyre og verdiene dommen er begrunnet i blir lite fruktbar. Habermas trekker til sitt forsvar et skille mellom begrunnelsen for moralske handlinger og etisk liv, og argumenterer for samspillet mellom de universelle prinsippene og de konkrete situasjonene de brukes i. I en egen sfære blir de moralske spørsmålene atskilt fra sin kontekst og svarene på spørsmålene er atskilt fra sine empiriske motiver, og ved hjelp av «hermeneutiske ferdigheter» får aktøren brukt de abstrakte prinsippene i sine moralske vurderinger i konkrete kontekster. Habermas fremhever også at flerkulturelle samfunn setter klare begrensninger i moralske begrunnelser i konkrete kontekster og livsformer. Motivasjon til å handle har å gjøre med sosialisering og identitetsutvikling, og ikke med

moralteori som kun ser på prosedyrene som må følges for å løse moralske problemer. I den grad rasjonelle motiver skal kunne påvirke en handling er det basert på individet, omstendighetene, interessekonstellasjonene og involverte institusjoner (Habermas 1999:26-7).

På tilsvarende måte som rekonstruksjonen av hverdagslivets samhandling ligger til grunn for teorien om kommunikativ handling, er diskursetikken basert på rekonstruksjonen av hverdagslivets moralske tenkning (Habermas 1999:27).

Habermas trekker frem to prinsipper vi bruker i vår moralske vurderinger, diskursprinsippet og universaliseringsprinsippet. I diskursprinsippet kan bare normer som bifalles av alle deltakerne i en praktisk diskurs anses som gyldig. Prinsippet begrunner ikke moralteori. At en norm blir akseptert som gyldig i et sosialt fellesskap er en nødvendig forutsetning, men for å gjøre den universell krever normen i tillegg en generaliserbar interesse. «Den indre logikk i moralsk argumentasjon består nettopp i at normene blir gjort universelle.» Universaliseringsprinsippet er når normen anses som riktig og når alle berørte aktører aksepterer antatte konsekvenser normen kan ha for realiseringen av interessene deres. «Prinsippet spesifiserer en regel for upartisk prøving av normene, samtidig som det impliserer en bestemt prosedyre som må følges for å komme frem til forpliktende enighet.» Prinsippet er ikke et kategorisk imperativ i kantiansk forstand, men universell gyldighet ut fra et sosialt fellesskap der medlemmene har evne til å «ta andres roller». Det er ikke opp til hva hver enkelt vil skal bli en allmenn lov (det kategoriske imperativ), men hva alle i fellesskapet blir enige om skal bli til en universell norm (Habermas 1999:27-8).

2.1.3 Demokratiets faktisitet og gyldighet

Faktisitet og gyldighet

I boken Faktizität und Geltung analyserer Habermas demokratiet i moderne rettsstater ved hjelp av teorien om kommunikativ handling og diskursetikk. Habermas trekker inn arbeider som ble publisert på begynnelsen av 1960-årene. Som tidligere er hans hovedanliggende å finne frem til betingelsene for demokratiske beslutningsprosesser, og en visjon om et radikalt demokrati med røtter tilbake til Rousseau og Marx. Habermas reservert seg mot enkelte aspekter ved denne visjonen, og tok avstand fra en totaliserende forståelse av samfunnet, selv om hans tidligere analyser av offentlighetens forvandling i noen grad var preget av nettopp dette. Retten og rettsinstitusjonen ble gitt en mer positiv betydning enn i Theorie des kommunikativen

Handelns, Habermas forkastet nå distinksjonen/adskillelsen mellom loven som institusjon for sosial integrasjon og som styringsmedium som bidrar til kolonisering av livsverden. Habermas grep fatt i spenningen mellom faktisk enighet som oppnås i samfunnet, og den ideelle enighet som er implisitt i språket som et kontrafaktisk ideal. Grunnlaget for en faktisk praksis med mål om å komme frem til forståelse, er kontrafaktiske idealiseringer av forståelse og enighet. Erkjennelsen av at det alltid vil være et avvik mellom hva vi oppnår og hva vi har mulighet til å oppnå vil skape en spenning slik at vi vil forholde oss kritisk til det vi kommer frem til, samt at vi stadig forsøker å overskride forståelsen og enigheten som er realisert. For at forståelsen skal være gyldig er det en forutsetning at andre aksepterer den, samtidig som gyldighetskravene må vise til et kontrafaktisk ideal, et ideal om enighet som verken finnes og som kanskje aldri vil bli realisert. Slik vil ethvert gyldighetskrav som fremsettes sprengre grensene for partikulære livsformer og heve seg over provinsielle målestokker knyttet til bestemte sosiale fellesskap og lokale forståelser (Habermas 1999:28-9).

Spenningen mellom faktisitet og gyldighet som er innebygget i språket og dets bruk finner vi igjen i samfunnets sosialisering- og integrasjonsprosesser. Lovverket blir det stabiliserende elementet når spenningen mellom faktisitet og gyldighet oppstår. Håndhevelse av loven virker sosialiserende og integrerende, men er bare effektiv dersom loven er gyldig og er betinget av folkets aksept som legitim. «Denne dobbeltheten gjør at loven må analyseres både filosofisk og sosiologisk.» Den filosofiske analysen er å bestemme hvordan loven aksepteres som legitim. Den sosiologiske analysen ser på hvordan loven blir institusjonalisert i konkrete samfunn, og hvordan den bidrar til å vedlikeholde samfunnets integrasjon (Habermas 1999:29).

«Habermas knytter skillet mellom faktisitet og gyldighet til differensieringen og sekulariseringen av samfunnet.» Arkaiske samfunn hadde tidligere ikke noe skille mellom en faktisk og en gyldig samfunnsorden, siden allerede etablerte ordninger var de gyldige ordninger. Etter hvert som faktisitet og gyldighet ble adskilt, ble den faktiske samfunnsorden begrunnet gjennom sterke institusjoner. Thomas Hobbs argumenterte for en suveren og mektig politisk autoritet garanterte individets selvstendighet og moralske frihet gjennom en kontrakt mellom undersått og det politiske samfunn. Max Weber begrunnet samfunnsorden ut fra politisk herredømme der legitimiteten til herredømmet var basert på folks tro på ordningens legalitet og ikke kontrakt som forener individenes interesser. Webers begrunnelse manglet den integrerende funksjonen loven har fordi den konstitusjonelle staten er avledet fra politisk herredømme og ikke fra et politisk demokrati. Habermas påpeker at det moderne samfunn ikke trodde på sterke institusjoner, men det sosiale fellesskapets menings- og viljesdannelse og det ga loven kraft som integrerende mekanisme (Habermas 1999:29-30).

Folks livsverden har blitt mangfoldig noe som gjør at den sosiale orden som hviler på folkets menings -og viljesdannelse er nokså skjør. I tillegg fremstår forbindelsen mellom kommunikatív og strategisk handling som adskilt fra hverandre og vanskelig å få øye på. Det vil alltid være en fare for oppløsning av den sosiale orden i og med at folk strategisk følger sine egne interesser, som kan være forskjellige fra og i konflikt med andres interesser. Det resulterer i at den sosiale integrasjonen i et differensiert samfunn må skje på en annen måte enn i tradisjonelle samfunn der tradisjoner og sedvaner sørget for integreringen. «Det er i denne sammenheng at loven trer frem som sosialt integrerende.» Gjennom institusjonaliserte prosedyrer blir beslutninger gjort bindende for alle (Habermas 1999:30). For at loven skal være sosialt integrerende må den være anerkjent som legitim av samfunnsmedlemmene, og lovens legitimitet er basert på rasjonaliteten i loven, både dets iboende og de forventningene om at normene garanterer selvstendigheten til alle rettssubjekter. Basert på dette grunnlaget aksepterer vi den faktiske lovgivning og håndhevelse av loven. «Den moderne loven har et Janus-ansikt som ytrer seg i skillet mellom faktisitet og gyldighet. Vi kan velge å oppfatte loven som faktisitet og dermed som begrensninger for våre handlinger.» Ut fra denne oppfatningen kan vi opptre strategisk og kontinuerlig vurdere hvilke konsekvenser et lovbrudd vil ha. Den andre holdningen er å akseptere normene som gyldig ut fra respekt for loven. En legal norm har legitimitet når staten sørger for at begge aspektene blir ivaretatt ved at folk stort sett handler i samsvar med loven, at brudd blir sanksjonert og de institusjonelle forutsetningene for loven opprettholdes (Habermas 1999:30).

Rett og moral

Det sosiale fellesskapet omformer seg selv til et sivilt samfunn ved at sosiale relasjoner rettsliggjøres, slik at retten forbindes med demokratisk menings -og viljesdannelse i det sivile samfunn. Habermas kaller dette for demokratiprinsippet. De juridiske lovene som i en diskursiv lovgivningsprosess får tilslutning fra alle rettsfeller kan anses som gyldig. I likhet med moralprinsippet (universaliseringsprinsippet) er diskursprinsippet operasjonalisert, noe som skaper en forbindelse mellom rett og moral. Habermas avviser derved positivismens skille mellom moral og rett der den naturrettslige forståelsen av retten er underordnet moralen, men han formulerer et naturrettslig alternativ. Det naturrettslige spørsmålet om lovens grunnlag reformeres derved til hvilke rettigheter borgerne må gi hverandre dersom de skal danne et fellesskap av rettsfeller som regulerer sosiale samkvem ved hjelp av positiv rett (Habermas 1999:30-1). Ved dannelsen av et rettsfellesskap er relasjonen mellom menneskerettighetene og prinsippet om

folkesuverenitet for Habermas likestilte. Uttrykket «all makt utgår fra folket» har ifølge Habermas blitt feilformulert, i og med at det lages en motsetning mellom individ og stat, og mellom privat og politisk autonomi. De grunnleggende subjektive rettigheter er ikke atomiske og fremmedgjorte, men en anerkjennelse av hverandres rettigheter og plikter. «Privat og politisk autonomi har oppstått samtidig, noe som betyr at menneskerettighetene er forankret i de formale betingelsene for den rettslige institusjonalisering av diskursiv menings- og viljesdanning.» Det vil si at ved institusjonalisering gis folkesuvereniteten en rettslig form, og den moralske autonomien begrunnes i de enkelte menneskerettigheter som bare kan realiseres positivt gjennom politisk autonomi som statsborgeren er gitt. Habermas likestiller privat og offentlig autonomi, noe som er motsetninger til tidligere liberalistiske og republikanske oppfatninger. Privat autonomi er å beskytte den enkelte borger for statlig overgrep, mens den offentlig autonomi ser loven som et uttrykk for en felles praksis. Habermas forener privat og offentlig autonomi gjennom demokratiprinsippet i en kommunikasjonsteoretisk løsning der den politiske menings- og viljesdannelse blir sentral, samtidig som rettsfellenes frihet og autonomi ivaretas (Habermas 1999:31-2).

Kommunikativ og politisk makt

For at en lov skal bidra til å opprettholde den sosiale integrasjonen er det en forutsetning at den knyttes til en politisk makt som kan treffe kollektivt bindende beslutninger. Folkesuverenitetsprinsippet forbinder rettssystemet med en demokratisk rettsstat ved å institusjonalisere folkets makt. Ved siden av folkesuverenitetsprinsippet er rettsstatens prinsipper rettsbeskyttelse av individet, forvaltningens legalitet og parlamentarisk kontroll, og skillet mellom stat og samfunn. Skillet mellom stat og samfunn skal forhindre at sosial makt blir til administrativ makt uten å gå veien om de kommunikative prosessene som forbinder det sivile samfunn med staten. Sosial makt er aktørenes mulighet til å få gjennomslag for egne interesser i sosiale relasjoner der de også kan møte motstand fra andre aktører. Denne makten bidrar til dannelsen av den kommunikative makt, som transformeres til administrativ makt gjennom institusjonaliserte legale og politiske prosedyrer. I samspillet mellom borgerne og en sentralisert politisk makt transformeres kommunikativ makt til administrativ makt som igjen virker tilbake på det sivile samfunn gjennom beslutninger som er bindende for fellesskapets medlemmer. Habermas knytter begrepet kommunikativ makt til realisering av offentlig menings- og viljesdannelse innenfor et proseduralt demokrati (Habermas 1999:32-3).

For Habermas er ideen om deliberativ politikk sentral i demokratiteorien. Det vil si at politiske prosesser omhandler en slags rådslagning der det oppstår offentlige meninger basert på relevant informasjon og at alle har anledning til å vise sine interesser. Denne formen for deliberativ politikk er bare mulig som et samspill mellom institusjonaliserte former for parlamentarisk politikk og politisk meningsdannelse i uformelle kretser. Habermas trekker en grense mellom en pluralistisk offentlighet i mer uformelle politiske sammenhenger, og en organisert offentlighet som er i de formelle politiske systemene. Mellom disse to offentlighetene er arbeidsdelingen at den uformelle offentligheten identifiserer og setter sosiale problemer på dagsorden, mens den organiserte offentligheten tar for seg beslutningsprosessene. I Habermas nye perspektiv er det diskursive demokratiet et samspill mellom et mangfold av offentlige sfærer og et spekter av politiske institusjoner i en stadig mer fragmentert og globalisert samfunn (Habermas 1999:33).

Habermas kommunikativ handlingsteorier vil bli brukt i diskusjonskapittel 5. Habermas andre hovedverk Faktizität und Geltung blir mest aktuell under analysekapittel 4, men også nevnt i kapittel 5.2.

3 Metode

I dette kapittel vil jeg presentere metodevalget som ligger til grunn for problemstillingen i hvilken grad koronasertifikat innskrenker demokratiske verdier. Forskningsdesignet blir en kvalitativ casestudie der jeg ønsker å se nærmere på hva som ligger bak den enorme responsen som gjelder høringen om innføring av koronasertifikat. Tilnærmingen blir holistisk noe som innebærer at jeg ser på fenomenet som skal studeres i sin helhet og i lys av konteksten den inngår i (Bukve 2016:93). Deretter i diskursanalyse som metode trekker jeg frem poststrukturalismen og teoretiker Ferdinand de Saussure om hvordan han ser på strukturerte mønstre i språket, i form av «fiskegarnmetaforen» (Bratberg 2021:52). Avsnittet om datainnsamling tar for seg hvordan jeg kom frem til utvelgelse av høringssvar basert på ulike høringsinstanser. Analysestrategien innebærer å bruke nodalpunkter i teksten, det vil si en oppskrift i tre trinn, etterfulgt av en sortering av tekstpassasjer av tekstens budskap (Bratberg 2021:66-7). Forskningsetiske overveielser blir problematisert, før jeg til slutt tar jeg for meg refleksivitet og førforståelse. Først vil jeg si litt om casestudie.

Casestudie defineres som å studere et samfunnsfenomen i sin virkelige kontekst, som ofte er intense kvalitative studier av en eller noen få enheter. To konstituerende trekk ved en casestudie er at en studerer fenomenet i sin virkelige kontekst, og at grensene mellom fenomenet og konteksten ikke er klare. Det vil si at dette avgrenser casestudiet fra eksperimentet i og med at idealet er et opplegg som gjør at det studerte fenomenet ikke blir påvirket av konteksten. I et eksperiment skal virkningen av konteksten kontrolleres og nulles ut. Slik kan vi ikke gjøre med de fleste samfunnsfenomen, de må studeres slik de faktisk utspiller seg i sin kontekst (Bukve 2016:121-2). Bukve mener at det som er casen kommer an på forskningsspørsmålet og hva som er formålet med prosjektet eller hva slags kunnskap vi ønsker å utvikle (2016:123).

Casen i min masteravhandling er innføring av koronasertifikat som har sin opprinnelse i Helse- og omsorgsdepartementets høringsnotat, og høringssvarene fra ulike instanser (regjeringen 2021). Høringssvarene er innenfor ulike instanser og grupperinger slik at trekk ved fenomenet «koronasertifikat» kan oppleves ulikt både mellom de ulike instansene og innenfor dem.

Samfunnsvitenskap er først og fremst rettet mot å forstå det unike enkelttilfelle, for å etablere en dypere forståelse av casen og fenomenet som casen representerer. Et sentralt spørsmål er da hva som er det typiske eller karakteristiske ved fenomenet, hva skiller dette fenomenet fra andre fenomen? For å svare på dette må forskeren bruke fagets begrep og teorier slik at de informerer

tolkningen av data. Dersom vi skal begripe det som skjer i grupper, organisasjoner eller samfunnet, må vi forstå hvilke meninger sosiale aktører legger i det de sier og det de gjør. En slik forståelse krever at vi tolker den enkelte handlingen eller utsagnene med utgangspunkt av den konteksten den blir fremsatt i. Tolkende rekonstruksjon krever en hermeneutisk eller diskursanalytisk forskningslogikk (Bukve 2016:130). Tolkende rekonstruksjon er den designtypen som ikke er styrt av stramme retningslinjer, men bygger på fleksible eller flyktige rammer. Forskerens begreper og teorier er med som såkalte «sensitizing concepts» og gjør oss oppmerksom på at de styrer tolkningene våre i bestemte retninger (Blumer 1954 i Bukve 2016:143). «Tolkingar er aldri teoretisk «nøytrale», og det er ein fordel at forskaren er i stand til å reflektere over sine egne tolkingsrammer» (Alvesson & Sköldberg 2000 i Bukve 2016:143). Tolkende rekonstruksjon har til felles at de ser på rekonstruksjonen som en gjentakende handling eller stegvis prosess, siden forskeren pendler mellom data og teori og teori og data (Bukve 2016:143).

I min forskning om koronasertifikat innskrenker demokratiske verdier ser jeg på datagrunnlaget opp mot mine teoretiske valg og motsatt, men hvordan skal tolkningen av det jeg finner foregå? Bukve skriver at tolkende rekonstruksjon kan skje gjennom ulike typologier som en slags tolkningsramme, en modell. Og som andre modeller må typologier og begreper vurderes ut fra hvor nyttige de er til å analysere et fenomen, og ikke som sanne eller falske. Dersom ambisjonen er å utvikle teoretiske generaliseringer på grunnlag av casestudier kan et design som innebærer bruk av analytisk narrativ være relevant. En narrativ er en fortelling om en hendelse som utspiller seg over tid, om hva som skjedde og hvorfor. Vi forteller for å gjøre verden forståelig for oss selv og andre. Fortellingen har to roller, en måte å etablere kunnskap på, og en måte å kommunisere på. Analytisk narrativ er en form for tolkende rekonstruksjon ved at en avdekker underliggende strukturen i fortellingen. Vitenskapsteoretisk er metoden forankret i diskursteorien (2016:143-45).

3.1 Diskursanalyse som metode

Det finnes mange tilnærminger til tekstuell dataanalyse, men jeg har valgt en diskursiv tilnærming. En diskurs er en tankeramme eller sosial virkelighet som kan gjenspeiles i måten folk snakker om saker på. Diskursanalyser er bygget på premisset at språk, uttrykk og dialog er dypt formet av sosiale forståelser, forventninger og bredere sosiale strukturer (Hennink, Hutter og Bailey 2020:209-10). Bergström og Boreús definerer diskurs slik: «en samling utsagn i en bestemt sosial kontekst – samt skrevne og uskrevne regler for hva som kan og ikke kan sies i konteksten» (Bratberg 2021:39). Øivind Bratberg sier dette om tekstanalyse «Et fokus på

tekster som empiri betyr ikke en innadvendt lesning der forsker møter teksten og bare den.» og fortsetter med at «Tolkningsarbeid innebærer at teksten analyseres i sin sosiale, samfunnsmessige eller idéhistoriske kontekst.» (2021:16-7).

Helse -og omsorgsdepartementet har i sitt høringsnotat gitt sin begrunnelse for hvorfor de ønsker koronasertifikat, og trukket frem mulige løsninger samt demokratiske verdiutfordringer det innebærer å innføre et verifiserbart system for vaksine, immunitet ved sykdom eller negativ test (regjeringen 2021:6). Departementet har sin oppfatning av demokratiske verdier som kan tolkes slik at hensynene til å verne om en hel befolkning må nødvendigvis gå på bekostning av ulike rettigheter. En arbeidsgiverforening kan ha en annen oppfatning av demokratiske verdier, f.eks. dersom et koronasertifikat er det som kreves for å holde bedriftene i gang vil det være et sterkt insentiv. Det samme kan sies om arbeidstakerorganisasjoner, dersom ansatte blir permittert og taper inntekt. Privatpersoner kan ha en annen tilnærming til demokratiske verdier utfra sitt ståsted og sin nåværende sfære. Poenget er at utfra ulike kontekster blir vi formet av omgivelsene. Det er her den diskursive kampen begynner når «konkurrerende forståelser av virkeligheten som både uttrykkes, understøttes og utfordres gjennom språk» (Bratberg 2021:55).

Med Habermas diskursetiske tilnærming til praktiske diskurser med den formålsrasjonelle, den moralske og den etiske diskurs slik jeg nevnte i punkt 2.1.1 kan forklare de ulikheter som oppstår i høringssvarene ut ifra høringsinstansene. I diskursanalysens faghistorie står språklige strukturer og sammenhengen mellom språk og bevissthet sentralt. Poststrukturalisme har en naturlig start i lingvistikken, og sveitsiske Ferdinand de Saussure var en av strukturalismens sentrale teoretikere. Språk er strukturert i mønstre eller diskurser der ord som refererer til konkrete elementer av virkeligheten har et vilkårlig preg. Eksempelvis ungdom, de er verken barn eller voksne. «Strukturalismens kjerne er altså at ord (eller «tegn» i faglig språkdrakt) får sin betydning definert i relasjon til hverandre. Det er mønstre som holdes oppe eller endres gjennom språklig praksis» (Bratberg 2021:51).

«En mye brukt metafor er fiskegarnet, der hver enkelt knute er definert ut fra sin plassering vis-à-vis de andre.» Fiskegarnet rakner stadig og må sys sammen på nytt, slik ordene endrer sin betydning og forholdet mellom dem. Det vil da si at en hegemonisk diskurs alltid vil utfordres, men i kampen mellom ulike diskurser er det ingen endelig eller avgjørende slag.

I dag omtales denne måten å analysere på som kontinental diskursteori der Ernesto Laclau og Chantal Mouffe har vært sentrale bidragsytere. «For Laclau og Mouffe er det helt sentralt at mening er flytende og sosialt konstruert: Språket konstituerer virkeligheten omkring oss.» En

diskursanalytikers oppgave er å vise hvordan det har seg at bestemte oppfatninger har fått hegemoni. En måte å gjøre det på er å bruke momenter og nodalpunkter. Momentet er en knute i fiskegarnet, og nodalpunktene rundt knuten strukturerer betydningen av ytringene i teksten. «Nodalpunkter er de betydningstilskrivelser som stabiliserer tekstens mening, slik at den kan forstås i lys av en bestemt fortolkningsramme eller diskurs.» (Bratberg 2021:51-2).

Demokratiske verdier i form av grunnlovfestede rettigheter kan sies å ha en rådende hegemonisk diskurs som nå blir utfordret ved at koronasertifikatet, som et moment, endrer synet på våre rettigheter slik vi er vant til. Ved å bruke nodalpunkter som f.eks. karantene og hjemmekontor kan man forstå diskursen om bevegelsesfrihet som vil strukturere høringsvarenes betydning i tekstene.

3.2 Datainnsamling

Bakgrunnen for koronasertifikatet er Helse -og omsorgsdepartementets ønske om å etablere et system som kan verifisere vaksinasjonsstatus via et sertifikat. Dette krever et nytt midlertidig kapittel i smittevernloven vedørende regler om koronasertifikat. Forslaget ble sendt ut på høring til bedrifter, institusjoner og andre interessenter med kun 7 dagers svarfrist. Responsen var enorm. Jeg talte opp antall svar fra ulike instanser via filtreringsmuligheten på regjeringens nettside, men i forsøket på antall svar fra privatpersoner måtte jeg gi opp grunnet den enorme mengden svar. Jeg sendte en epost til Helse -og omsorgsdepartementet der jeg spurte om de hadde oversikt over antall svar uten at jeg måtte telle selv. Jeg fikk svar fra Fagdirektøren i Helserettsavdelingen at antallet hørings svar er omtalt i kapittel 2 i Prop 203 LS (2020-2021). Jamfør punkt 2.6.2 Høringsuttalelsene i Prop. 203 LS (2020-2021) mottok departementet i alt 10572 høringsuttalelser. «Av disse var det om lag 10500 privatpersoner som har avgitt høringsuttalelser om koronasertifikatordningen» At det kom inn over 10500 svar fra privatpersoner sier litt om engasjementet rundt lovendringen i smittevernloven. Men jeg stusset over «om lag» svaret, hadde ikke departementet korrekt antall innkomne uttalelser fra privatpersoner? Dessuten tenkte jeg at kanskje Statistisk Sentralbyrå, SSB, hadde en bedre oversikt slik at det muliggjorde kvantitativ metode som kontroll underveis i masteroppgaven. Jeg ringte Fagdirektøren i Helse -og omsorgsdepartementet og han kunne svare meg at alle høringsvarene ble lest av en gruppe på 10-12 personer og høringsuttalelsene ble reflektert i departementets vurderinger i Prop. 203 LS (2020-2021). Fagdirektøren fortalte videre at det som overrasket dem var omfanget av svar fra privatpersoner, der flertallet var sterkt kritisk til koronasertifikatordningen. De mente ordningen blant annet ville være i strid med grunnleggende menneskerettigheter, skape et sorteringssamfunn, et kontroll -og overvåkingssamfunn,

og at vaksinerings ikke ble frivillig (utdrag av punkt 2.6.2. Høringsuttalelsene). Ved spørsmål om det eksisterer noen form for database av svarene opplyser fagdirektøren at det ikke finnes. Det vil da si at svarene er lest opp, registrert og samlet sett oppsummert og gjengitt i ovennevnte rapport. Slik jeg ser det er det svært uheldig at ikke svarene har blitt kategorisert for senere kontroll og eventuelt forskning.

3.2.1 Høringsinstanser

Høringsbrevet ble sendt til en rekke ulike instanser, samt at privatpersoner/andre interessenter også kunne gi sitt svar via digital lenke på regjeringens nettside (regjeringen 2021).

3.2.2 Høringssvar

Høringsuttalelsene er filtrert etter høringsinstans og består av svar fra følgende kategorier (min optelling og antall svar i parentes, svar uten merknad er ikke med):

- Annen (62)
- Annen frivillig organisasjon (47)
- Annen offentlig etat (13)
- Arbeidsgiverorganisasjon (5)
- Arbeidstakerorganisasjon (10)
- Bruker- og interesseorganisasjon (22)
- Departement (5)
- Forsknings- og undervisningsinstitusjon (3)
- Fylkesmann (5) (totalt 10 statsforvaltere og 2 har svart)
- Kommune (9) (totalt 356 og 5 har svart)
- Politisk parti (18)
- Privat virksomhet (177)
- Privatpersoner (om lag 10500)

(regjeringen 2021).

3.2.3 Utvelgelse av høringssvar

I proposisjonen til Stortinget fra Helse -og omsorgsdepartementet, Prop. 203 LS (2020-2021) under punkt 2.6.2 skriver departementet at de ikke kan gjengi alle som uttaler seg da de har mottatt i alt 10572 høringsuttalelser, men departementet presiserer at alle er lest og synspunktene er tatt med i departementets vurderinger. Jeg må gjøre en vurdering om hvilke høringssvar

jeg ønsker å ta med videre, og bruker elimineringsmetoden med tanke på de relasjoner som kan forekomme mellom de ulike instansene. Det vil si hvor nær de ulike høringsinstansene er til den politikken som føres, med hensyn til blant annet avhengighetsforholdet til både regjering og deres departementer samt underliggende direktorater som kan påvirke høringssvarene. Departementene er direkte underlagt regjeringen og utarbeider regjeringens forslag til Stortinget. Direktoratene er uavhengige forvaltningsorganer som avlaster departementene med faglige oppgaver og utøvelse av tiltak pålagt av departementene. Både departementer og direktorater er administrative verktøy for regjeringen, men direktoratene stiller seg noe mer friere da de ofte besitter spesialkompetanse innenfor sine felt. Folkehelseinstituttet er underlagt Helse -og omsorgsdepartementet og skal faglig sett være likestilte. Digitaliseringsdirektoratet og Datatilsynet er underlagt Kommunal -og moderniseringsdepartementet. Legeforeningen er Norges største medisinske fellesskap med om lag 19 000 medlemmer. LO er bygd opp av lokale fagforeninger over hele landet og har over 970 000 medlemmer. NHO er næringslivets hovedorganisasjon med anslagsvis 28 000 medlemmer. Politiske partier i opposisjon kan riktignok forskyve intensjonen for egen vinning, men kan også inneha gode poeng. Frivillige organisasjoner som Stop Lockdown er en offentlig gruppe på Face book med 19200 medlemmer. Universitetsjuristene Anna Nylund (professor ved universitetet i Tromsø), Mona Naomi Lintvedt (stipendiat ved universitetet i Oslo), Hans Petter Graver (professor ved universitetet i Oslo) og Kristin Bergtora Sandvik (professor ved universitetet i Oslo) har en samlet kompetanse innenfor problemstillingen.

De kategoriene jeg ønsker å se nærmere på er arbeidsgiverorganisasjon med 5 representanter, arbeidstakerorganisasjon med 10 representanter, og til slutt kategorien annen med 62 representanter. Sistnevnte kategori er en blanding av blant annet lag, foreninger, bedrifter, profesjoner og privatpersoner (regjeringen 2021).

3.3 Analysestrategi

I analysedelen skal funnene mine presenteres, men etter hvert som jeg avdekker høringssvarene ser at jeg de er styrt etter høringsnotatets hovedinnhold og regulering av koronasertifikatets bruk. Neumann påpeker at innenfor mange diskursive felt er det noen få tekster som får status som monument, slik at de blir referansetekster som en viser til når en skal beskrive hvordan feltet er konstituert (Bukve 2016:76). Hvilke diskurser gjorde seg gjeldende når koronapandemien og beskyttelse mot viruset gjorde at vaksine ble ansett som det eneste kollektive rette å gjøre, og dermed utløste behovet for et koronasertifikat? Det er ulike politiske virkemidler som

blir brukt i høringsnotatet når befolkningen skal overbevises om nødvendigheten om en verifikasjon på vaksine, gjennomgått sykdom eller testet negativt. Jennifer Milliken retter oppmerksomheten mot verbformer så vel som bruken av metaforer (Bratberg 2021:67). Eksempelet «folkhemmet» er et begrep i svensk politikk som vokste frem som del av skriftene fra en konservativ ideolog rundt første verdenskrig. På et senere tidspunkt ble begrepet plukket opp av sosialdemokratiske ledere, og folkhemmet ble det sosialdemokratiske hjemmet med plass for alle, felleskapet var definert gjennom staten. «Som nodalpunkt ble folkhemmet av sosialdemokratene kjedet sammen med utjevning, offentlig velferd, bistand og velferd». Senere ble begrepet forbundet med nedgang og økonomisk svekkelse, før det ble plukket opp av det høyre radikale partiet Sverigedemokratarna som ga begrepet en samlet metafor for «det trygge, velorganiserte og sosialt homogene Sverige som forsvant» (Bratberg 2021:68).

Det kan hende at departementet kjeder koronasertifikatet sammen med våre syn på vaksiner, som vi allerede anser som nødvendige i vårt vaksineprogram, og som forbindes med beskyttelse av oss selv og andre mot farlige sykdommer. Det kan også hende at nodalpunktet for koronasertifikatet forsøker å appellere til beskyttelse av våre eldre og svake, følelsen av samhold og felles ansvar for gjenåpningen av Norge. Slik som nedstengingen av Norge bandt oss sterkere sammen som en nasjon som kjempet sammen mot en felles trussel (Sinding 2020).

Bratberg skriver at en inngang til diskursanalysen kan være å definere nodalpunkter i teksten. Sentrale begrep som andre begreper defineres ut fra, er ikke bestemte ord eller punchline i teksten, men begreper med idéinnhold som sammenfatter og strukturerer tekstens argumentasjon. Eksempelvis kan solidaritet være et nodalpunkt i en tekst om folk-til-folk bistand. For analysen er det helt sentralt å avdekke hva slags forståelse av solidaritet som spiller den bærende rollen som nodalpunkt. Er det solidaritet til alle eller forbeholdt en gruppe, er den med eller uten bindinger og krav, eller stilles det forutsetninger i form av motytelse? Der flere nodalpunkter identifiseres, reises også spørsmålet om relasjonen dem imellom (2021:66).

Er de sammen om å strukturere en diskurs, eller er de nodalpunkter fra to ulike diskurser i sameksistens i teksten? Eller knytter de sammen ikke bare ulike, men rivaliserende diskurser innenfor den samme teksten; diskurser som konkurrerer om betydningstilskrivelse og dermed tekstens overordnede budskap? (Bratberg 2021:66)

Brænder, Kølvråa og Lausten gir en oppskrift på tre trinn for å avdekke nodalpunkter. Først lages en liste over mulige kandidater til å være tekstens nodalpunkter, særlig gjentakende og verdiladede ord ses nærmere på. Deretter sortere ut tekstpassasjer der nodalpunktet opptrer. Til

slutt vurderes om det antatte nodalpunktet tilhører formuleringer som struktureringer for tekstens budskap som helhet (Bratberg 2021:66-7). Funn av nodalpunkter i høringsnotatet (regjeringen 2021) utdypes nærmere i analyse kapittel 4.1.

3.4 Forskningsetiske overveielser

NESH sine forskningsetiske retningslinjer følger prinsipper som; respekt for personer som deltar i forskningen, en forskers etterstrebelse av gode konsekvenser, endog mulige uheldige konsekvenser må aksepteres, forskningsprosjektet skal være rettferdig i utforming og utførelse, og til sist forskerens integritet i forhold til anerkjente normer og opptreden, åpenhet og ærlighet utad (NESH 2019). Norsk Senter for Forskningsdata definerer en personopplysning som «enhver opplysning som kan knyttes til en person.». Eksempelvis fødselsnummer, navn eller e-postadresse/IP-adresse (NSD). Personopplysninger skal i hovedregel meldes inn til NSD. Personvernforordningen artikkel 86 gir tilgang til utlevering av personopplysninger i offentlige dokumenter som en offentlig myndighet er i besittelse av (Personopplysningsloven 2018). Innenfor forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi står det i punkt 20 under «Hensynet til offentlige forvaltning» at det bør kunne forskes på offentlige arkiv grunnet befolkningens legitime interesse (NESH 2018). Det vil si at svar fra privatpersoner i høringsrunden kan benyttes uten at personvernet aktiveres. Selv om dokumentanalyse med hørings svar ikke krever samtykke av deltakende personer, vil god forskningsskikk vil bli etterstrebet.

3.5 Refleksivitet og førforståelse

Vår sosiale konstruksjon av verden avhenger av hvordan vi ser på verden, og kan kalles konstruktivisme som peker på at våre observasjoner er avhengig av den førforståelsen vi har. Førforståelse er et produkt av de personlige erfaringene vi har, og det samfunnet vi lever i. Språket blir sett på som det viktigste elementet i førforståelsen. Det å skape mening og orden innebærer at vi plasserer observasjoner i mentale kategorier, og på den måten blir ikke våre observasjoner nøytrale, de er ladet med teorier og førforståelse (Bukve 2016:28-9).

For min egen del preges min førforståelse av utdanningen min som er i statsvitenskapelig og juridisk retning, samt nå også i rettssosiologisk retning. Jeg tenker at alle tre elementene vil bidra til at min oppgave faktisk ser de ulike problemstillingene fra ulike vinkler på grunn av utdanningsbakgrunn. Det at jeg også har levd en stund gjør at jeg har med meg et par tiår ekstra med ulike observasjoner av samfunnets utvikling. Men det betyr også at jeg må være ekstra

oppmerksom på å være så objektiv som overhodet mulig. Jeg har forsøkt å trekke ut høringssvar som skal være dekkende for hele problemstillingen, uten å favorisere i hverken den ene eller andre retningen. Det har vært viktig for meg å ta med et så «bredt» datamateriale som mulig for å dekke flest mulig samfunnslag, selv om det også har skapt utfordringer ved valg av teori.

Diskursanalyse krever kontinuerlig oppmerksomhet på forholdet mellom den enkelte tekst, hvordan den blir lest, fortolket og hvilket maktforhold og samfunnsstrukturer den er med på å understøtte eller utfordre (Bratberg 2021:63). Når jeg skal bedømme min kvalitet i forskningen om den er pålitelig og troverdig må jeg ha en kontinuerlig oppmerksomhet på de tekstene jeg leser og fortolker. En styrke i troverdigheten er at den er etterforskbar, og kan kontrolleres i og med at mitt datamateriale ligger offentlige tilgjengelige via internett.

Kritisk forskning handler om å bygge bevissthet rundt de «usynlige» strukturene – ideene og forestillingene om hvordan ting skal være – som legitimerer en viss innretning av samfunnet, og som opprettholdes gjennom ulike kulturelle og økonomiske mekanismer (Bratberg 2021:28).

4 Analyse

Masteroppgavens tema og problemstilling vil i dette kapitlet bli presentert med analysestrategien fra kapittel 3.3 og analysert ved hjelp av demokratiske begrep fra kapittel 1.3, teorier fra kapittel 2, samt annen relevant litteratur. For å avdekke ulike meningsytringer som gjelder innføring av koronasertifikatet finner jeg mitt datamateriale i høringsvarene som kom inn i forbindelse med Helse -og omsorgsdepartementets høring (regjeringen 2021). I punkt 3.2.3 under utvelgelse av hørings svar ønsker jeg å se på svar fra ulike samfunnslag og innenfor ulike profesjoner. I kategorien «annen» er de som selv har plassert seg der, men som også kunne vært plassert i mer definerbare høringskategorier. Her finner jeg en lett blanding av foreninger, interesseorganisasjoner, privatpersoner og bedrifter. I regjeringens høringsnotat (2021) avdekkes smitteverndiskurs og rettighetsdiskurs. Sistnevnte deles ytterligere inn i lov, bevegelse og etikk. Diskursene med underliggende nodalpunkter overlapper noen ganger hverandre slik at de også kan passe inn under andre diskurser. Jeg vil forsøke å knytte nodalpunktene fra de ulike høringsvarene til de ulike diskursene i konteksten de opptrer i. Merk at det er min tolkningsforståelse som må legges til grunn når jeg skal knytte mine funn opp mot oppgavens problemstilling, noe jeg også problematiserer i kapittel 3.5 om refleksivitet og forforståelse. Jeg starter først med utdyping av analysestrategien fra kapittel 3.3.

4.1 Strategi

Som nevnt i kapittel 3.3 gir Brænder, Kølvråa og Lausten en oppskrift på tre trinn for å avdekke nodalpunkter i teksten. Først en liste av mulige kandidater, særlig gjentatte ord og/eller verdiladede ord. Deretter utsortering av tekstpassasjer der nodalpunktet opptrer, for til slutt vurdere om nodalpunktet tilhører formuleringer som strukturerer for tekstens budskap som helhet (Bratberg 2021:66-7).

I høringsnotatet (regjeringen 2021) på 40 sider finner jeg mange nodalpunkter som er sammen om å strukturere en diskurs, men som også er rivaliserende og konkurrerer med hverandre i andre diskurser. Det er ord som gjentas utallige ganger og det er ord som gjentas få ganger, sistnevnte er ofte med og strukturerer innholdet i teksten. Det overordnede momentet i regjeringens høringsnotat (2021) er koronasertifikat. Koronasertifikat som et smittevernstiltak utløser derved behovet for en midlertidig lovendring som igjen krever en demokratisk fremgangsmåte og som på den måten utløser en rekke menneskerettslige problemstillinger.

Diskursen smittevern danner disse nodalpunktene: (tall er antall ganger de forekommer i teksten) smittevernloven 4, smitteverntiltak 34, befolkningen 12, koronasertifikat 125, lettelsler 20, vaksine 13, nasjonale tiltak 12, karantene (plikt og krav) 13, folkehelse 5, samfunn(et) 15, «hjulene i gang» 1.

Som gir utdrag av følgende tekstpassasjer: (nodalpunkter uthevet i kursiv)

WHO har erklært covid-19 som en pandemi og en alvorlig hendelse av betydning for internasjonal *folkehelse*. Innføring av *koronasertifikat* krever ny lovhjemmel i *smittevernloven* for å regulere bruken av dokumentasjon av vaksinasjonsstatus, gjennomgått *koronasykdom* eller negativt testresultat. *Koronasertifikat* kan bidra til raskere gjenåpning nasjonalt. Befolkningen har en berettiget forventning om *lettelsler* i karanteneplikter og andre tyngende smitteverntiltak i takt med antall vaksinerte. Tilsvarende gjelder for næringslivets behov for å få "*hjulene i gang*" så raskt som mulig. Selv om det kommer *lettelsler* i *nasjonale tiltak*, vil det være nødvendig å slå ned på lokale utbrudd med kommunale eller regionale tiltak. *Krav* om *karantene* og andre *smitteverntiltak* med hjemmel i *smittevernloven* må være basert på en klar *medisinskfaglig begrunnelse*, være nødvendig av hensyn til *smittevernet* og tjenlig etter en helhetsvurdering. Bruk av *koronasertifikat* vil indirekte kunne berøre en rekke menneskerettigheter i den grad det stilles *krav* til dokumentasjon for tilgang til ulike tilbud, tjenester, arrangementer etc.

Hvor inngripende bruken av *koronasertifikatet* er overfor de ikke-*vaksinerte* må veies opp mot *samfunnets* nytte av bruken. Så lenge EU-regelverket eksisterer vil norske borgere kunne ha behov for et *koronasertifikat* ved reise til andre EØS-land. At menneskerettigheter opphører for noen og opprettholdes for andre via regulering av *koronasertifikat* vil også kunne reise spørsmål om diskriminering. *Smittevernlovens* formål er å verne *befolkningen* mot smittsomme sykdommer ved forebygging og motvirkning til at de overføres i *befolkningen*, samt føres inn eller ut av Norge. *Loven* har også som formål å sette i verk nødvendige *smitteverntiltak*, i tillegg til å ivareta rettssikkerheten til den enkelte. Når det er avgjørende for å motvirke et alvorlig utbrudd av en *allmennfarlig* smittsom sykdom, kan departementet i forskrift fastsette at *befolkningen* eller deler av den skal ha *plikt* til å la seg *vaksinere*. Det norske *koronasertifikatet* er en videreutvikling av de eksisterende løsningene på *helsenorge.no* og av *smittevernregistre* hos *Folkehelseinstituttet*. De nødvendige opplysningene i *sertifikatet* (vaksinasjonsstatus og testresultat) er i hovedsak allerede tilgjengelig på *helsenorge.no*. *Vaksinasjon* i Norge er frivillig, og *vaksinasjon* mot covid-19 inngår i det nasjonale vaksinasjonsprogrammet (regjeringen 2021).

Som et resultat av diskursen smittevern blir rettighetsdiskursen avdekket og nye problemstillinger reiser seg innenfor bevegelse, lov og etikk.

Diskursen rettigheter danner nodalpunktene: dokumentasjonskrav 3, sikker og verifisert 10, smittevernloven 41, lov 21, diskrimineringsloven 9, diskrimineringsvern(et)13, differensiering (erte) 3, adgang(en) 17, folkehelseinstituttet 11, innreiserestriksjoner 12, innreiserestriksjonsloven 3, innreisekarantene 7, utlendingsloven 2, forskjellsbehandling(en) 38, Grunnloven 15, menneskerettigheter(ene) 14, legitimt 5, legitimiteten 2, fullmakter 2, politiske 3, etiske 6, autonomi 1, (ulike) friheter 6, selvbestemmelsesprinsippet 1, likhets -og rettferdighetsprinsippet 1, urettferdig 3, rettferdighet 2.

Som gir utdrag av følgende tekstpassasjer i flere underkategorier: (nodalpunkter uthevet i kursiv)

Lov diskursen - Innføring av et koronasertifikat som dokumentasjon for å gi lettelse til vaksinerte, personer med immunitet etter gjennomgått koronasykdom (covid-19) eller har negativt testresultat, vil kunne bidra til å legge til rette for en gradvis og kontrollert gjenåpning av samfunnet. Formålet med de nye bestemmelsene i *smittevernloven* er å etablere et system for *sikker og verifisert* dokumentasjon av vaksinasjonsstatus, immunitet etter gjennomgått koronasykdom og testresultat. Departementets forslag til lovbestemmelser regulerer imidlertid ikke i hvilke tilfeller det kan gjøres lettelse i smitteverntiltak overfor personer som innehar slik dokumentasjon. Selv om de foreslåtte lovbestemmelsene kun regulerer bruken av dokumentasjon for vaksinasjonsstatus, immunitet etter gjennomgått covid-19 eller testresultat, vil muligheten for *differensierte* smitteverntiltak som slik dokumentasjon legger til rette for, aktualisere prinsipielle spørsmål om *adgangen* til å gripe inn i *menneskerettigheter* og om grensene mot *menneskerettslige* diskrimineringsforbud. Bruk av koronasertifikater vil, i det minste indirekte, kunne berøre en rekke *menneskerettigheter*. I den grad det stilles krav om dokumentasjon i form av et koronasertifikat for ikke å omfattes av ulike forskriftsfestede smitteverntiltak, eller for tilgang til ulike tilbud, tjenester, arrangementer, lokaler mv. vil koronasertifikatet i praksis kunne bli en forutsetning for utøvelsen av ulike *menneskerettigheter*, slik som retten til respekt for privatliv, familieliv og hjem, *bevegelsesfrihet* eller retten til *forsamlingsfrihet*.

Bruk av koronasertifikatet som dokumentasjon for å gi lettelse til vaksinerte, personer med immunitet etter gjennomgått koronasykdom eller negativt testresultat, vil kunne bidra til å legge til rette for en gradvis og kontrollert gjenåpning av samfunnet. Dette vil kunne gi en betydelig gevinst for enkeltpersoner og for samfunnet generelt. Ved nasjonal bruk er departementet av

den oppfatning at *dokumentasjonskrav* i særlige situasjoner kan hjemles i *smittevernloven*, for eksempel ved unntak fra smitte- og ventekarantene for personer som har gjennomgått covid-19 eller er vaksinert. Koronasertifikatet må ha grunnlag i *lov* for å være gyldig, og bruken av sertifikatet påvirker utøvelsen av et bredt spekter av rettigheter. Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i *lov* jf. § 113 i *Grunnloven*, det vil også si forskrifter. Retten til respekt for privatliv og familieliv, og statens myndighet til å sikre vern om personlig integritet jf. *Grunnloven*. §102, samt EMK art. 8 at ingen inngrep fra offentlig myndighet skal forekomme uten samsvar i *lov* eller av hensyn til nasjonal sikkerhet. Det vil si at ethvert inngrep må ha et *legitimt* formål, ha tilstrekkelig hjemmel og være forholdsmessig. Ulike smitteverntiltak kan begrense borgernes *autonomi*, muligheten til å utøve familieliv på tvers av landegrenser eller pleie *sosiale* relasjoner eller *adgangen* til å motta besøk i eget hjem. *Smittevernloven* § 4-1 gir eksempelvis hjemmel til å vedta forbud eller begrensninger "i den *sosiale* omgangen overalt der mennesker er samlet" jf. bokstav a. Dersom et smitteverntiltak ikke vurderes som nødvendig vil det måtte oppheves eller gis unntak slik at det er tilpasset smittesituasjonen. Forbud mot diskriminering er regulert i *Grunnloven*. § 98, i første ledd er alle like for loven, andre ledd skal intet menneske utsettes for usaklig eller uforholdsmessig *forskjellsbehandling*. *Differensiering* av tiltaksbyrde ut fra vaksinestatus, immunitet etter gjennomgått koronasykdom eller avgitt negativt testresultat vil derfor innebære *forskjellsbehandling*. *Forskjellsbehandlingen* må ha en viss sammenheng med kjønn, alder, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse eller andre vesentlige forhold ved en person for å være i strid med *diskrimineringsvernet*. Bruk av koronasertifikat kan stille personer i en dårligere stilling enn andre ut fra diskrimineringsgrunnlagene alder, funksjonsnedsettelse og religion eller overbevisning. Dette vil ha en noe uklar grenseflate mot de som ikke vil ha vaksine fordi de er kritiske til de medisinskfaglige eller *politiske* vurderingene som vaksineprogrammet baseres på. Det vil i tilfelle være tale om en indirekte *forskjellsbehandling* av disse grunnene, jf. *diskrimineringsloven* § 8 (regjeringen 2021).

Bevegighetsdiskursen – Formålet med midlertidig *lov* om *innreiserestriksjoner* for utlendinger av hensyn til folkehelsen (*innreiserestriksjonsloven*) er å begrense retten til innreise for utlendinger som ellers vil ha lovlig *adgang* til innreise etter *utlendingsloven*, når det er nødvendig for å trygge folkehelsen ved utbruddet av den allmennfarlige smittsomme sykdommen covid-19, jf. lovens § 1. *Innreisekarantene* skal hindre at smittede tilreisende smitter andre. Gitt effektive karantenereregler, begrenses risikoen ved grensekryssing. *Innreiserestriksjoner* er et mer inngripende tiltak, men gir en tilleggsbeskyttelse ut over det karantenereregler kan gi og det har vært ansett nødvendig i forbindelse med covid-19-pandemien. *Innreiserestriksjoner* er

imidlertid inngripende for den enkeltes *frihet* og har andre sosiale og økonomiske konsekvenser. Formålet med den midlertidige *innreiserestriksjonsloven* er å begrense retten til innreise for utlendinger som ellers vil ha lovlig *adgang* til innreise etter *utlendingsloven*, når det er nødvendig for å trygge folkehelsen ved utbruddet av den allmennfarlige smittsomme sykdommen covid-19. Både EØS-avtalen og Schengen-samarbeidet har regler som åpner for at det ut fra hensynet til folkehelsen kan gjøres inngrep i rettigheter knyttet til innreise og personbevegelse. *Innreiserestriksjoner* og *innreisekarantene* har vært en viktig del av regjeringens håndtering av pandemien, og må ses i sammenheng. Begge tiltakene bidrar til å hindre importsmitte. For å unngå *forskjellsbehandling* av EØS-borgere, skal ikke dette være eneste akseptable form for dokumentasjon. WHO har erklært covid-19 som en pandemi og en alvorlig hendelse av betydning for internasjonal folkehelse. Restriksjoner i den frie bevegelse for å bekjempe smitte av covid-19 må derfor anses som et tiltak med et *legitimt* formål. EU arbeider med å opprette et felles juridisk og teknisk rammeverk for et koronasertifikat ("digitale grønne sertifikat") som skal kunne benyttes som dokumentasjon på at en person enten er vaksinert, har gjennomgått covid-19 eller har testet negativt. Hovedformålet er å legge til rette for fri personbevegelse under pandemien, noe som ligger i kjernen av EØS-avtalen. Den andre forordningen er Schengen-relevant som sier at tredjelandborgere som bor eller oppholder seg lovlig i det felles reiseområdet, vil omfattes av regelverket om koronasertifikater. *Innreiserestriksjoner* er imidlertid inngripende for den enkeltes *frihet* og har andre sosiale og økonomiske konsekvenser. De bør derfor bare opprettholdes i den grad de er nødvendige etter en helhetsvurdering og tiltaket er forholdsmessig. Med koronasertifikat kan man komme i den situasjonen at man antar at borgere ikke har *bevegelsesfrihet*, men trenger dokumentasjon for å oppnå grunnleggende rettigheter. I den gjeldende situasjonen er dette forståelig (for mange), men en ordning der man trenger sertifikater for å oppnå grunnleggende rettigheter kan legge føringer for fremtiden (regjeringen 2021).

Etikk diskurs- *Smittevernloven* er en generell *lov* og gjelder for alle smittsomme sykdommer. Loven gir både regler om ansvar og oppgaver for å forebygge smittsomme sykdommer i en normalsituasjon, og lovgrunnlag for å kunne håndtere nye og farlige smittestoffer vi ikke har kunnskap om. Systemet i *smittevernloven* innebærer at loven gir flere utvidete *fullmakter* ved sykdommer som er definert som allmennfarlig smittsom sykdom. I denne situasjonen må departementet stå fritt og gis forholdsvis vide *fullmakter* til å bestemme relevante tiltak for å motvirke at allmennfarlige smittsomme sykdommer føres inn i eller ut av landet. Det kan være *etiske* utfordrende om man ikke har planer for hvordan alle skal få tilgang til koronasertifikat.

Dersom det ikke finnes planer for hvordan barn skal immuniseres (og derved få sertifikat), så vil dette ifølge Førde og Hofman representere en strukturell *urettferdighet*. Førde og Hofman peker i tillegg på *selvbestemmelsesprinsippet* knyttet til *frihet* og at dersom man ikke lenger utgjør noen fare for andre, så bortfaller *legitimiteten* for *frihetsbegrensende* tiltak. *Rettferdighet* og likebehandlingsidealet står sterkt i vårt offentlige helsevesen. «*Pandemien i seg selv synes å være en trussel mot likhets- og rettferdighetsprinsippet.*». Den rammer ulikt, og i noen tilfeller vil vaksinerings kompensere for denne ulikheten ved at de som er mest utsatt for «*et fatalt utkomme*» blir prioritert for vaksinasjon. «*Både risiko, smittebyrde og tiltaksbyrde har vært ulikt fordelt geografisk og aldersmessig.* At noen får vaksine før de andre kan oppleves som «*sterkt urettferdig*» særlig for ungdom som har måttet gi avkall på normalt ungdomsliv, eldre og mennesker med risikotilstander har fått livet preget av restriksjoner og angst for eventuelt smitte med covid-19. Men når disse er beskyttet med vaksine kan det virke urimelig at de ikke skal få dra nytte av det. Et koronasertifikat kan være et synlig bevis på at man utgjør mindre trussel i å smitte andre, men det å gi personer med koronasertifikat fordeler kan «*gjøre at arbeidsgivere vil foretrekke å ansette dem med koronasertifikat, og derved true rettighetene til de som ikke har det.*». Dersom situasjonen er kortvarig får dette mindre betydning enn om den er langvarig. Mangel på vaksine vil gjøre at fordelingen oppfattes som *urettferdig*. Et koronasertifikat vil ifølge professorene bidra til økte forskjeller i befolkningen og gi nye former for forskjellsbehandling. (regjeringen 2021).

På bakgrunn av de nodalpunktene og strukturene jeg finner i høringsnotatet (regjeringen 2021), basert på Brænder, Kølvråa og Laustens oppskrift i tre trinn for å avdekke nodalpunkter i teksten (Bratberg 2021:66-7), basert på min problemstilling, blir rettighetsdiskursen videre problematisert. Som nevnt tidligere i kapittel 3.3 styres de fleste høringsinstansene etter høringsnotatets hovedinnhold som en slags referansetekst når de kommer med innspill til regjeringens forslag om innføring av koronasertifikat. Rettighetsdiskursen følger også referanseteksten, og oppdagelse av nye nodalpunkter som danner nye diskurser tilføyes fortløpende i analysen.

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter. Grl. § 92 (1814)

4.2 Rettighetsdiskurs

I kapittel 1.3.1 i begrepsforklaringer definerte jeg blant annet demokratiske verdier til å være et viktig prinsipp i vårt demokratiske system, og Grunnloven kap. E §§ 92 flg. (1814) utdyper menneskerettighetene våre og hvordan vi skal forholde oss til dem. Det at makten er tredelt har sin funksjon i at ingen myndighet alene skal få for mye statsmakt. Det blir nå utfordret dersom regjeringen alene får myndighet til å innføre forskrifter om regulering av et koronasertifikat via smittevernloven kapittel 4A (1994) om midlertidige bestemmelser om koronasertifikatet. Eventuelt iverksetting av den midlertidige Koronaloven via Covid-19 forskriften (Prop.56 L (2019-2020)) når det anses som nødvendig.

Bruk av koronasertifikat vil indirekte berøre en rekke menneskerettigheter. Ved å stille krav til dokumentasjon av helsestatus som et ledd i smitteverntiltak, eller for tilgang til ulike tilbud, tjenester eller arrangementer mv. vil koronasertifikat i praksis bli en forutsetning i utøvelse av ulike menneskerettigheter som retten til privatliv, bevegelsesfrihet og forsamlingsfrihet. Det er viktig at inngrepet i menneskerettighetene ikke opprettholdes lenger og større i omfang enn nødvendig. Smitteverntiltak overfor de som ikke har koronasertifikat eller smitteverntiltak som begrenser tilgangen til ulike tilbud overfor personer som ikke har koronasertifikat vil være et inngrep i disse personers menneskerettigheter. Bruk av koronasertifikat der menneskerettigheter opphører for enkelte grupper og opprettholdes for andre grupper reiser spørsmål om diskriminering (regjeringen 2021:10).

Ved ekstraordinære trusler er det lett at perspektivet forskyves slik at bekjempelse av truslene blir overordnet alle andre hensyn. Dermed er det en fare for at andre interesser og hensyn blir satt til side i større utstrekning enn det som er nødvendig ut fra aktuell situasjon. Unntaksfullmakter gir ofte adgang til suspensjon av rettigheter (Graver 2020:22)

For Habermas er demokratiprinsippet at retten forbindes med menings- og viljesdannelse i det sivile samfunn, og de juridiske lovene som i en diskursiv lovgivningsprosess som får tilslutning fra alle rettsfeller kan kreve gyldighet i det sivile samfunn. Det sivile samfunn er at sosiale fellesskap og sosiale relasjoner rettsliggjøres (se kapittel 2.1.3 eller Habermas 1999:31).

Kants universelle rettsprinsipp at likhet er frihet, men frihet gir oss ikke anledning til å sette andre liv i fare (Materstvedt 2018:40). Mennesket er i utgangspunktet fritt og ukrenkelig, og ifølge Kant utstyrt med en todelt fornuft. Den teoretiske fornuften er om hvordan vi betrakter verden, mens den praktiske fornuften er hvordan vi handler i verden (Materstvedt 2018:29). Innenfor diskursen rettigheter forekommer det både opplevd fravær og tilstedeværelse av demokratiske verdier styrt av både teoretisk og praktisk fornuft. Opplevelsen av indirekte tvangsmakt og frustrasjon forekommer i høringssvarene når demokratiske verdier oppleves å bli tilsidesatt. Rettighetsdiskursen dekker et stort område siden den berører en hel rekke nedskrevne regler og sedvane, og deles opp i flere deler; lov, bevegelighet og etikk. Høringsinstansene har ulike syn på helse -og omsorgsdepartementets innføring av koronasertifikat og hvordan det går utover våre rettigheter. I de følgende underpunktene vil jeg analysere høringssvarene basert på innholdet i høringsnotatet med begrepene fra kapittel 1.3, samt relevant teori fra Habermas i kapittel 2. Jeg starter med lov diskursen.

*Myndighetenes inngrep overfor
den enkelte må ha grunnlag i lov.*

Grl. § 113 (1814)

4.2.1 Lov diskurs

4.2.1.1 Legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet i Grunnloven gir uttrykk for at rettsgrunnlaget på visse rettsfelter skal være en lov. Grl. § 113 stiller krav om at inngrep fra myndighetene overfor den enkelte må ha grunnlag i lov. Denne bestemmelsen utelukker ikke at myndighetene kan oppnå et ønsket mål på en annen måte enn å gjøre inngrep som trenger lovhjemmel. Samhandlingen mellom offentlige myndigheter og befolkningen er i stor grad basert på avtale eller samtykke. Selv om det ikke foreligger avtale, samtykke eller lovhjemmel kan nødrettsbetraktninger i noen tilfeller tjene som rettsgrunnlag. Dersom inngrep i Grl. § 113 skal kunne forsvares må det ha grunnlag i lov, det betyr at rettsgrunnlaget må finnes i en lov (Mæhle og Aarli 2018:293-4). Smittevernloven (1994) innehar lovreguleringer angående smitteverntiltak, og myndighetenes inngrep kan forsvares ved bruk av denne. Lovkravet i Grl. § 113 kan ved enkelte tilfeller innfris med hjemmel i forskrift, selv om en forskrift ikke alltid vil kunne oppfylle lovkravet i § 113. Inngrepets størrelse tilsier om det er grunn til å kreve at Stortinget tar direkte stilling til om inngrepet skal være tillatt (Mæhle og Aarli 2018:294). Det vil si at innføring og bruk av koronasertifikat krever lovhjemmel eller forskrift.

Universitetsjuristene Graver mfl. mener at et koronasertifikat som det knyttes rettsvirkninger til krever hjemmel i lov, både etter norsk rett, etter EMK og etter EØS-retten. Departementet tar utgangspunkt i Grl. § 113 at inngrep krever hjemmel i lov, og mener at innføring av et koronasertifikat ikke er et inngrep i og med at det knyttes rettigheter til sertifikatet. Departementet mener videre at «fravær av inngrep» ikke krever hjemmel i lov. Grl. § 113 ikke er uttømmende og all normering krever et kompetansegrunnlag. Dersom myndighetene ikke har hjemmel i noen av de generelle kompetansegrunnlagene kreves hjemmel i lov. Departementet foreslår at det knyttes rettsvirkninger til dokumentasjon gjennom et sertifikat som gir visse lettelser i smittevernrestriksjoner og dokumentasjonsplikt i visse situasjoner. Rettsvirkninger som knyttes til vaksinestatus krever hjemmel i lov, siden den ikke kan hjemles verken i organisasjons- og instruksjonsmyndigheten, eiendomsretten eller den private autonomi eller samtykke. «Det spiller ingen rolle om det er snakk om inngrep eller ikke.» Høringsnotatet legger til grunn

av begrensninger i restriksjonene kan hjemles i smittevernloven, og etter gjeldende rett kan endringer i Covid-19 forskriften innføres. Å innføre en ordning med et sertifikat som det knyttes rettsvirkninger til, er annerledes enn å innføre restriksjoner for å begrense og bekjempe smitte. «Det skaper en rettslig status for en gruppe mennesker ut fra deres helseforhold, og gir dem tilgang til tjenester og tilbud i samfunnet som andre er utelukket fra.» En lovbehandling må til fordi det er nødvendig dersom det skal knyttes rettsvirkninger til det (høringsinstans annen).

Slik lovbestemmelsen er utformet, får departementet svært vid myndighet til både å etablere selve sertifikatordningen, samt fastsette anvendelsesområdet. Anvendelsen kan imidlertid potensielt få en så vidt stor betydning for de totale smitteverntiltakene samt for tilliten til – og oppslutningen om – tiltakene at det kan være behov for en bredere demokratisk kontroll og forankring. (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen)

Departementet ser ikke på innføring av koronasertifikat som et inngrep som krever lovhjemmel slik universitetsjuristene Graver mfl. og kommunesektorens organisasjon påpeker. Myndighetene trenger ikke lovhjemmel for «å utstede offentlige bekreftelser eller dokumenter.» Det er heller ikke behov «for å gi reguleringer som ledd i organiseringen av forvaltningens egen virksomhet.» Koronasertifikat som smitteverntiltak krever hjemmelsgrunnlag i eksisterende lovgivning, men etablering av koronasertifikatet kan påvirke ulike grupper, og i praksis bli en forutsetning for utøvelse av ulike rettigheter. Det er på bakgrunn av dette departementet ønsker å lovfeste enkelte overordnede rammer for bruken av koronasertifikatet (regjeringen 2021:25).

Lovbehandlingen om midlertidige endringer i smittevernloven (stortinget 2021) er fulgt etter Grunnlovens lovgivningsprosess. Det vil si, et lovforslag må drøftes og oppnås flertall i Stortinget to ganger med minst tre dagers mellomrom før forslaget kan vedtas som lov, og sanksjoneres av Kongen i statsråd. Regjeringen iverksetter loven som den utøvende makt og fordeler arbeidsoppgaver til hensiktsmessig departement. Siden lovarbeid ofte tar tid, kan Stortinget delegere kompetansen til et departement til å utferdige forskrifter eller andre med særlig fagkunnskap. Grunnloven gir ikke bare bestemmelser for hvordan Stortinget skal gå frem i lovsaker, men setter også grenser for hva lovene kan gå ut på. Særlig viktig er det at lover ikke kan stride mot menneskerettighetene listet opp i kapittel E i Grunnloven (Mæhle og Aarli 2018:34-40). Grunnloven setter skranker for hvilke inngrep Stortinget kan ha, det samme gjør også internasjonale menneskerettigheter, EØS-forpliktelser og andre folkerettslige forpliktelser. Disse må

ses i sammenheng og fortolkes spesielt for hvert rettslige grunnlag (Tvedt 2014:116-7). At lovbehandlingen ikke gikk helt riktig for seg ble oppdaget av Hans Petter Graver når regjeringen innførte en «hemmelig» koronalov. Han mente rettsstaten kan ha blitt styrket på grunn av pandemien ved å vise til at våre solide institusjoner er sårbare når uventede situasjoner oppstår. Det er en kunnskap som må bygges inn i våre institusjoner slik at det ikke blir så mye kaos neste gang vi står overfor en uventet situasjon. Diskusjoner rundt koronaloven har ført til to nye viktige nyvinninger (Dahl 2020).

Det ene var mekanismen for parlamentarisk kontroll, som virker bedre enn det man har hatt tidligere i beredskapsloven og i forslaget til beredskapsfullmakt. Det andre er at Stortinget ganske sterkt slo fast at domstolene skal prøve fullt og helt også vurderingen av nødvendigheten for å bruke fullmakter, samt proporsjonaliteten i bruken av dem. Det er noe helt nytt sammenliknet med tidligere teori og praksis (Dahl 2020).

Et år senere mener Jussprofessor Hans Petter Graver at «Rettsstaten er underordnet smittevernstaten» og mener at Stortinget har blitt satt på sidelinjen og regjeringens håndtering av korona preges av hensynet til smittevernet som overgår alle andre hensyn i samfunnet. Demokratiske prosesser avviker fra det vi er vant til, og politikere på Stortinget har overlatt koronadebatten til fagfolkene i Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet (Krantz og Sølhusvik 2021).

Rederiforbundet mener etter sitt syn det er nødvendig at det gis bestemmelser i lov om bruken av koronasertifikat fordi det vil bli knyttet rettslige konsekvenser av inngripende karakter ved bruk av sertifikatet. Det er viktig at utforming av nærmere regler ikke overlates til departementene via generalfullmakter siden forslaget berører spørsmål «hvor det gjør seg gjeldende sterke meninger og motstridende interesser.». For å sikre god oppslutning om den nærmere utformingen av regelverket er det nødvendig at disse fastsettes av Stortinget etter grundige demokratiske prosesser der offentligheten blir hørt. (høringsinstans annen).

Utforming av rettsregler blir som regel overlatt til departementer og fagavdelinger for nærmere utforming grunnet deres kompetanse på område. Og som nevnt tidligere kan Stortinget vedta at forvaltningen gis kompetanse til ytterligere detaljregulering i forskrifts form, men de må holde seg innenfor rammene av hjemmelsloven (Mæhle og Aarli 2018:41). Når det gjelder politiske interesser kan retten på den ene siden ikke anses for å være fullstendig uavhengig av politikken siden retten er redskaper for politiske aktører og kan brukes for å nå sine mål. På den andre

siden kan retten betraktes som uavhengig av politikken når den først er vedtatt av det politiske systemet og skal brukes i rettssystemet (Zamboni og Hammerslev 2013:715). Fullmaktslovgivning og rettssikkerhet var gjenstand for sterk diskusjon i etterkrigstiden, og debatten førte til større bevissthet om åpenhet og god saksbehandling. Kjernen i fullmaktslovgivning er motivert i effektivitet og lønnsomhet (Eckhoff og Smith 2014:60).

«Vi merker oss at forslaget innebærer at "en kommune ikke er gitt myndighet til å innføre krav om bruk av koronasertifikat", for eksempel i lokale svømmehaller eller alpinbakker, jf. høringsnotatets s. 28. Denne myndigheten ligger til departementet, som gjennom nasjonalt-regionalt vedtak etter covid-19-forskriften kapitler 5A og 5B kan bestemme at koronasertifikat kan brukes i enkelte kommuner med høy smitterisiko. Vi vil peke på at dette gir departementet stor makt til å vurdere lokale tiltak.» (høringsinstans annen Legeforeningen).

Kommuneloven gir kommunene selvstyre og har lovfestet handlefrihet, og dersom denne handlefriheten innskrenkes eller endres må det skje via en lovendring med en ny formell lov (Tvedt 2014:119-20). Forslaget om midlertidig bestemmelser i Smittevernloven (1994) kapittel 4A-2 andre ledd kan et «departementet gi forskrifter for hele eller deler av landet om bruk av koronasertifikat». Bestemmelser kan bare fastsettes når det anses nødvendig, og etter forholdene ellers ikke vil være uforholdsmessig. Det vil si at kommunene får innskrenket selvstyre og handlefrihet i lovs form. Departementet vurderer ut ifra smittevern faglig vurdering i enkelte kommuner med høy smitterisiko om vilkårene for unntak er oppfylt (regjeringen 2021:38-9).

Tekna viser til forslag om å innføre et midlertidig nytt kapittel 4A i smittevernloven med regler om koronasertifikat. Vi vil først påpeke at det er svært uheldig med en så kort høringsfrist i en sak hvor man potensielt åpner for svært inngripende tiltak. Vi oppfatter at man med dette ikke regulerer i hvilke tilfeller det kan gjøres lettelsener i smitteverntiltak overfor personer som innehar slik dokumentasjon, men at man gir en hjemmel til å innføre dette i form av en forskrift (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Industri Energi ønsker å «påpeke at svarfristen var usedvanlig kort og at vi anser dette som uheldig og hemmende for en god prosess. Samtidig har vi forståelse for at dette haster.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). «LO vil påpeke at høringsbrevet ble sendt ut med svært kort svarfrist, samtidig som det haster om et koronasertifikat skal få de virkninger man ønsker.

Det hadde gitt en bedre prosess om man hadde vært tidligere ute med høringsnotatet.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

«Vi kan ikke se at det er gitt noen klar begrunnelse for den korte høringsfristen. (...) En etablering av en sertifikatordning reiser spørsmål av blant annet smittevern faglig, etisk, økonomisk og juridisk art. De juridiske spørsmålene knytter seg delvis til spørsmål om grunnleggende menneskerettigheter og forhold regulert i Grunnloven. (...) Behovet for kvalitetssikring tilsier at det i slike saker må gis bedre frist for at det skal være mulig for høringsinstanser å gi grundige tilbakemeldinger.» (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen).

Forvaltningsloven § 37 (1967) inneholder utredningsplikter, forhåndsvarsling og uttalelser fra interesserte mv. om påtenkte forskrifter om anledningen til å uttale seg. Høring kan bidra til bredere demokratisering i avgjørelsesprosesser, og uttalelser fra andre både offentlige og private aktører, samt privatpersoner vil kunne bidra med verdifulle erfaringer eller synspunkter. Loven sier ikke noe om tidspunktet for varslingen, men det «skal gis anledning til å uttale seg før forskriften blir utferdiget». Normalt er høringsfristen tre måneder, kortere frist enn seks uker krever særlige regler. Hvor lang fristen skal være beror på om saken haster og hvor stor og komplisert den er (Eckhoff og Smith 2014:325-8). Ifølge departementet var det bedre med en begrenset høring enn at forslaget ikke ble hørt. Dessuten hastet det for å sikre at lovforslaget kunne legges frem for Stortinget i tråd med kravene i EØS-avtalen (Prop. 203 LS (2020-2021)).

Høringsnotatet tar opp legalitetsprinsippet. jf. GrL. § 113 at inngrep må ha hjemmel i lov, men det rettslige utgangspunktet som utgjør inngrep er tiltakene etter smittevernloven og covid-19-forskriften, ikke fravær av tiltak. Det er spørsmålet om etableringen av et system som sier noe om helsestatus er et inngrep i borgernes rettssfære. Det rettslige utgangspunktet er at det er smitteverntiltakene som utgjør inngrep (regjeringen 2021:25).

Norsk sykepleierforbund sier høringsnotatet har omtalt hva et koronasertifikat kan brukes til, og hvilke rettsregler som vil berøres. De vurderer «at departementet har foretatt en balansert vurdering av de ulike regelsett og hensyn som gjør seg gjeldende.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Tannhelsesekretærenes Forbund ønsker ikke å uttale seg om hvor faglig holdbare opplysningene som skal ligge i et koronasertifikat er, og «overlater til fagmiljøene å spesifisere og anbefale hvilke opplysninger som et koronasertifikat skal inneholde.»

(høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Spekter «har ikke vurdert de juridiske siden av forslaget. Spekter legger til grunn at disse spørsmålene er tilstrekkelig avklart av departementet. (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). Kommunesektoren mener det er betenkeligheter ved etablering av koronasertifikat primært til bruken av sertifikatet, noe departementet har presisert ikke er tema for høringen. (høringsinstans annen). «Stop lockdown har videre varslet rettslig prøving av fremlagte forslag om koronasertifikat 07.05.2021. Saken føres av advokat John Christian Elden ved Elden Advokatfirma AS.» (Katrine Nicolaisen høringsinstans annen). De ulike uttalelsene fra høringsinstansene har blandede meninger om tillit til systemet og rettsstatens prinsipper om å verne individer mot overgrep og vilkårlig maktbruk (se kap. 1.3.1 i begrepsavklaringer). Habermas mener en slags politisk prosess handler om rådslagning om offentlige meninger basert på at alle har anledning til å vise sine interesser som en sentral del av demokratiteorien (se kap. 2.1.3 eller Habermas 1999:33).

4.2.1.2 Privatlivets rett og personlig integritet

Grunnloven § 102 hjemler vernet om respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og kommunikasjon, samt statens myndigheter som skal sikre vern om personlig integritet. EMK, Europeiske Menneskerettskonvensjonen art. 8 nr. 1 og nr. 2, omfatter både fysisk og psykisk integritet. Inngrep av offentlig myndighet kan kun skje når det samsvarer med loven, er nødvendig av hensyn til blant annet nasjonal sikkerhet og offentlig trygghet, og for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter. Inngrep i denne retten må ivareta et legitimt formål, ha tilstrekkelig hjemmel og være forholdsmessig. Ulike smitteverntiltak vil for eksempel «begrense borgernes autonomi, muligheten til å utøve familieliv på tvers av landegrenser eller pleie sosiale relasjoner eller adgangen til å motta besøk i eget hjem.» (regjeringen 2021:11-2).

Universitetsjuristene Graver mfl. mener at departementets forslag om å lovfeste en hjemmel og overordnede rettslige rammer, for deretter overlate nærmere utforming av rettsvirkninger i form av en forskrift vanskelig kan sies å oppfylle kravene til klar hjemmel etter norsk rett og EMK. Departementet kan knytte svært omfattende rettsvirkninger til koronasertifikat uten at innholdet regulerer formål og bruksområder og blir uforutsigbar for allmennheten. Videre mener universitetsjuristene at departementet bagatelliserer koronasertifikatet ved, at bruk av sertifikatet «indirekte» vil kunne berøre en rekke menneskerettigheter. Det er å undersøke hva et koronasertifikat er. Å innføre «koronasertifikat for å dokumentere helsetilstand som betingelse for å få tilgang til samfunnet griper direkte inn i menneskerettighetene.» Etter EMK art. 8 er det et direkte

inngrep i retten til privatliv dersom man må gi opplysninger om sin helsestatus for å få tilgang til tjenester og goder og fritak fra restriksjoner. Selv om Grunnloven og EMK kan tillate begrensninger av rettigheter og friheter kreves gode og grundige vurderinger. Desto mer utstrakt bruk av sertifikat, og økende inngrep i menneskerettigheter desto høyere krav stilles det til legitimitet, proporsjonalitet og nødvendighet. «Disse synspunktene underkommuniseres i høringsnotatet.» (høringsinstans annen).

Departementet ser på personvernets rettslige grunnlag for utstedelse av koronasertifikat jf. Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a og art. 9 nr. 2 bokstav a, opp imot personvernforordningens lovlighet jf. art. 6 nr. 1 bokstav e «oppgave i allmennhetens interesse», og art. 9 nr. 2 bokstav g «om behandling av særlige kategorier av personopplysninger som er nødvendig av hensyn til viktige allmenne interesser.». Det vil si at de foreslåtte forordningene om koronasertifikat vil gi rettslig grunnlag for å behandle personopplysninger som er nødvendig for å utstede koronasertifikat (regjeringen 2021:35). Jeg utdyper mer om dette under kapittel 4.2.1.3.

Som nevnt i 4.2.1.1 ser ikke departementet på etablering av koronasertifikat som et inngrep som krever lovhjemmel siden fravær av smittevernrestriksjoner ikke utgjør noe inngrep overfor den enkelte. Det å regulere oppgaver (forskrifter) vil ligge innenfor forvaltningens egen virksomhet (regjeringen 2021:25). Art. 8 i Menneskerettsloven (1999) presiserer at inngrep fra offentlig myndighet ikke kan foretas med mindre det er nødvendig for å beskytte helse, eller andres rettigheter og friheter. Art. 15 i samme lov gir unntaksbestemmelser om når menneskerettsloven kan fravike sine plikter. Krig eller annen offentlig nødtilstand som truer nasjonens liv kan være et unntak, men situasjonen krever at det må være strengt nødvendig. Grl. § 102 (1814) skal verne om personlig integritet, det vil si at staten også må verne sine borgere mot eventuelle trusler som svekker dette vernet jf. Smittevernloven (1994) § 1-1 at lovens formål er å verne befolkningen mot smittsomme sykdommer. Grunnleggende krav «skal være basert på en klar medisinskfaglig begrunnelse, være nødvendig av hensyn til smittevernet og fremstå tjenlig etter en helhetsvurdering.» jf. smvl § 1-5. Krav om forholdsmessighet mellom mål og middel kan ses i sammenheng med normen om at sterkt urimelige resultater ikke kan godtas. Forholdsmessighetsprinsippet også kalt proporsjonalitetsprinsippet står sentralt i nasjonal forvaltningsrett i flere Europeiske land ved tolkning av EØS-retten (Eckhoff og Smith 2014:403). Jeg utdyper denne retten nærmere i punkt 4.2.2.2 EØS-avtalen og fri bevegelighet under bevegelighetsdiskursen.

Vaksinering og helsestatus kan være et vilkår for tilgang til ulike goder i samfunnet, det er ikke noe nytt fenomen. Ved reiser til andre land anbefaler Folkehelseinstituttet reisevaksiner avhengig av alder og hvor man skal reise. Enkelte land krever også at man har dokumentasjon på vaksinasjon mot enkelte sykdommer (FHI 2022). I Norge og resten av verden diskuteres det hva som er konsekvensene i valget om å la seg vaksinere eller avstå fra vaksinering. Det kreves en avveining om retten til eksempelvis privatliv og autonomi må veies opp mot retten til liv og helse. «Jo større fare det er for liv og helse – for den enkelte og for samfunnet som helhet - jo større inngrep i de andre rettighetene vil det være grunnlag for.» (Hellestveit og Nystuen 2021). Departementet mener at, avhengig av sertifikatets bruksområde og opprettholdelse av smitteverntiltak overfor personer som ikke har koronasertifikat reiser spørsmål om forskjellsbehandling mellom de personer som har sertifikat og de personer som ikke har det. Dette kan utløse diskriminering som er vernet i Grunnloven § 98, at "[a]lle er like for loven". Og at "Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling". (regjeringen 2021:11, 13). Jeg utdyper dette nærmere i forbud mot diskriminering i kapittel 4.2.1.4 og diskrimineringsvernet i kapittel 4.2.1.5.

Høringsnotatet trekker frem en nylig avsagt dom i Den europeiske menneskerettsdomstol knyttet til rettsvirkninger til vaksinestatus, «som også vil kunne ha overføringsverdi til bruk av koronasertifikat.» Spørsmålet for domstolene dreide seg om obligatorisk vaksinering og utelukkelse fra barnehager for barn som foreldre valgte å ikke vaksinere. Domstolen mente helsepolitikken lå innenfor statens skjønnsmargin, og det ble vist til en generell konsensus om viktigheten av vaksinering og betydning for flokkimmuniteten ved å la seg vaksinere. Domstolen mente at balansen mellom klagerens rettigheter og myndighetens behov for å beskytte befolkningen var forholdsmessig (regjeringen 2021:11). Høringsinstansen Advokatforeningen mener høringsnotatets drøftelse av eksempelet EMDs nylige dom i saken Vavricka mfl. mot Tsjekkia etter deres syn er «grundige». Høringsinstansen universitetsjuristene Graver mfl. derimot synes eksempelet er uklart om departementet kan innføre indirekte vaksinasjonsplikt som vilkår for ulike tjenester uten at det vil være en krenkelse av EMK.

4.2.1.3 Personvernforordningen, personopplysningsloven og helseregisterloven

Behandling av personopplysninger er regulert i personopplysningsloven (2018) og personvernforordningen, GDPR, via EØS-avtalen, og forutsetter saklig virkeområde. Personvernforordningen stiller krav til grunnleggende vilkår til behandlingsgrunnlag jf. Art. 6. Helseopplysninger er i utgangspunktet forbudt, men åpner for unntak dersom det er nødvendig av hensyn

til «viktige allmenne interesser», og nødvendig av allmenne folkehelsehensyn jf. Art. 9. Den behandlingsansvarlige er ansvarlig for at behandlingen skjer i tråd med reglene jf. Art. 4 nr. 7. Regler om blant annet innsynsrett, retting og sletting samt protestere mot behandling finnes i personvernforordningen kapittel 3. Helseregisterloven er et supplement til personopplysningsloven og personvernforordningen, og gjelder bruk av helseopplysninger i helseregistrene SYSVAK og MSIS. Selv om den registrerte samtykker, kan ikke opplysninger gjøres tilgjengelig av eksempelvis arbeidsgivere jf. Helseregisterloven § 19 d. Bestemmelsen er ikke tredd i kraft ennå, men dersom den trer i kraft, vil § 19 d i helseregisterloven reise spørsmål om koronasertifikat vil kunne brukes av personer for å dokumentere vaksinestatus overfor sin arbeidsgiver. «Departementet bemerker at denne bestemmelsen gjelder den dataansvarliges adgang til å utlevere opplysninger til arbeidsgivere.». Jf. Prop. 63 L (2019-2020) punkt 11.4.5.9 kan en tiltalt legge frem utskrift fra et helseregister som bevis i en straffesak. Tilsvarende bestemmelse må vurderes likt dersom en person bruker utskrift fra eksempelvis SYSVAK for å dokumentere vaksinasjonsstatus overfor sin arbeidsgiver (regjeringen 2021:15-6).

Etter departementet vurdering er samtykke ikke et egnet rettslig grunnlag for utstedelse av koronasertifikat jf. Personvernforordningen (2018) art. 6 nr. 1 bokstav a og art. 9 nr. 2 bokstav a. Departementets forslag innebærer ikke at den enkelte skal ha plikt til å benytte koronasertifikat, og dersom bruk av koronasertifikat forutsettes av hvilke smitteverntiltak den enkelte må forholde seg til vil heller ikke forordningens frivillighetskrav anses oppfylt. Men på bakgrunn av unntaksreglene i forordningen art. 6 nr. 1 bokstav e «oppgave i allmennhetens interesse» og art. 9 nr. 2 bokstav g «om behandling av særlige kategorier av personopplysninger som er nødvendig av hensyn til viktige allmenne interesser.» vil de foreslåtte forordningene om koronasertifikat gi rettslig grunnlag for behandling av personopplysninger i utstedelse av koronasertifikat for å lette fri bevegelighet i EØS. For andre bruksområder enn det forordningen regulerer må rettsgrunnlaget sikres gjennom nasjonale regler, og regulere bruk av sertifikatet innenlands eksempelvis av «folkehelsehensyn» (regjeringen 2021:35-6). Personvern som handler om retten til at den «enkelte skal ha råderett over sine personopplysninger» (kommunal -og distriktsdepartementet) blir derved tilsidesatt med unntaksbestemmelsene jf. Personvernforordningen Art. 6 bokstav e «utføre oppgave i allmenhetens interesse».

LO trekker frem noen bekymringer om hvordan koronasertifikatet skal utformes og programmeres med tanke på personvern. Erfaringer de har gjort seg fra Smittestoppappen viser at det er viktig å utvikle en tjeneste som folk kan føle seg trygge til å bruke uten at det går på akkord

med digital sikkerhet eller personvern (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Arbeidsgiverforeningen Spekter mener at selv om rutiner og systemer for adgangskontroll med koronasertifikat ikke er helt på plass, er det grunn til å anta at det vil bidra til forenkling og effektivisering av smitteforebyggende tiltak i virksomhetene innenfor helse -og omsorgssektoren (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Når det gjelder de juridiske sidene ved å innføre et koronasertifikat er det ulike aspekt som må vurderes. Ettersom opplysninger om vaksineringsstatus er å anse som en personopplysning, setter personopplysningsloven begrensninger. Personopplysningsloven har også egne regler for sensitive personopplysninger, blant annet helseopplysninger. Blir koronasertifikat benyttet i arbeidssammenheng vil det kunne reises spørsmål om også arbeidsmiljøloven kapittel 9 kunne være relevant. Her stilles blant annet krav til saklig grunn og at tiltaket ikke er uforholdsmessig. Medisinske undersøkelser kan kun foretas når det følger av lov/forskrift, ved stillinger som innebærer en særlig risiko eller når arbeidsgiver finner det nødvendig for å verne om liv og helse. Under enhver omstendighet ser NHO at innføring av sertifikat vil kunne reise flere spørsmål relatert til arbeidssituasjonen der det er behov for nærmere vurderinger (NHO høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Universitetsjuristene Graver mfl. viser til rettspraksis fra EMD og EU-domstolen om en forskrift er tilstrekkelig som lovgrunnlag for den foreslåtte behandlingen, særlig med betraktning på at forskrifter kan vedtas uten høring. European Data Protection Board og European Data Protection Supervisor svar til EU kommisjonens forslag til forordning var «at kravet til rettslig grunnlag etter personvernforordningen forutsetter at det er hjemmel i lov». Kravene til utforming av en slik hjemmel må innebære rettslig grunnlag, og i samsvar med effektivitet, nødvendighet og proporsjonalitet. Dette for å unngå enhver risiko for diskriminering, forhindre misbruk for de registrertes rettigheter og friheter. Behovet for sikkerhetstiltak er større når personopplysninger som sensitive data skal beskyttes (min oversettelse). Slik Universitetsjuristene Graver mfl. ser det regulerer den foreslåtte lovbestemmelsen ingen grunnlag for behandling av personopplysninger. Arbeidet med løsningen å innlemme personopplysninger i koronasertifikatet i SYSVAK og MSIS er allerede i gang, selv om bruken av sertifikatet ikke er kjent. «Når formål og bruksområder og mer presise krav til behandlingen av personopplysninger ikke ennå er fastlagt, vil kravet til innebygd personvern vanskelig kunne ivaretas.» (høringsinstans annen).

Vedrørende informasjonssikkerhet og andre personvernkrav har departementet i samarbeid med de europeiske datatilsynsmyndighetene foreslått et felles rammeverk for koronasertifikater i EU, og krav til hvilke sikkerhetsmekanismer som må foreligge i sertifikatet. Sikkerhetsmekanismene verifiserer opplysningene i sertifikatet at signering stemmer overens med helseopplysning og person-ID. Opplysningene i QR-koden er kryptert med offentlig norsk nøkkel og er derfor vanskelig å forfalske. Nøkler kan lastes ned på forhånd slik at verifisering kan skje uten å være tilkoblet internett. Ved avlesning vil koronasertifikatets status og gyldighet kun vises i en kort avgrenset periode på kontrollørens skjerm, for å begrense risiko for misbruk (regjeringen 2021:36). Høringsinstansen Norsk Helsenett har spisskompetanse på informasjonssikkerhet og personvern, og kommenterer blant annet at et sertifikat med identitetsopplysninger er uheldig med tanke på muligheten til fremtidig bruk. Departementet viser til QR-koder og hvordan disse vil fungere ved fremvisning av koronasertifikatet. Norsk Helsenett kommenterer departementets påstander om innhold og sikkerhet og mye av det departementet sier er direkte feilinformasjon. Påstand om at opplysninger i QR-koden er kryptert og vanskelig å forfalske er feil, opplysninger er ukryptert og knyttet til personvern og bør problematiseres. Også avlesnings og kontroll av koronasertifikat åpner opp for misbruk av eventuelle person -og helseopplysninger siden man ikke kan styre hvem som utvikler/bruker en verifiseringsapp (høringsinstansen).

Personvern er et problematisk område, og mange mente at kinesiske myndigheters bruk av elektronisk sporing i autoritære land grep til midler med ikke var tilgjengelig for demokratiske land. Nå samarbeider myndigheter, kommunikasjonsbedrifter og store IKT selskaper om utvikling av løsninger for å følge folk, og dermed virusets bevegelser og utbredelse. «og det er gitt regler om digital smittesporing både nasjonalt og på EU-nivå.». Kombinasjon av reguleringer og oppfordringer skaper også problemer for rettssikkerheten (Graver 2020:156).

4.2.1.4 Diskrimineringsloven og forbud mot diskriminering

«Diskrimineringsloven § 6 (1) fastsetter et generelt diskrimineringsforbud på bakgrunn av blant annet kjønn, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, alder eller kombinasjoner av disse grunnlagene som forbudt. Både direkte og indirekte forskjellsbehandling er diskriminerende jf. § 6 (4). Diskrimineringsloven §§ 7 og 8 definerer forskjellsbehandling slik at dersom «en person behandles dårligere enn andre blir, har blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon» som direkte diskriminering. Indirekte diskriminering er at «enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som vil stille personer dårligere enn

andre». Dersom forbudet har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet og ikke er uforholdsmessig inngripende er det ikke forskjellsbehandling jf. § 9 (regjeringen 2021:16).

Å gi forskjellig rettslig status til dem som har et sertifikat, og dermed begrense rettigheter og friheter avhengig av om man har et sertifikat eller ikke, vil være indirekte diskriminering som følge av blant annet helse, alder, etnisitet og overbevisning, jf EMK art. 14. Høringsnotatet problematiserer i liten grad spørsmålet om forskjellsbehandling på grunnlag av etnisitet og nasjonalitet, selv om det er kjent at andelen som vaksinerer seg varierer signifikant med dette grunnlaget. (Universitetsjuristene Graver mfl. høringsinstans annen).

Å skille mellom de som samtykker til å bli injisert med en eksperimentell RNA-vaksine, og de som ikke vil være en del av eksperimentet, og lokke de første med fordeler, er diskriminering, og dette kommer uansett i tillegg til alle bruddene på menneskerettighetene som allerede er begått (Elizabeth Marshall høringsinstans annen).

Høringsinstansen Kommunesektorens organisasjon ber departementet vurdere hvilke konsekvenser ulovlig forskjellsbehandling skal få. Kommunesektorens organisasjon anser sannsynligheten for at reglene enten blir misforstått eller misbrukt slik at uriktige initiativ til å avkreve koronasertifikat også utenfor tilfellene som fastsettes i lov «eller i medhold av lov» vil oppstå. Eksempelvis «ulovlig diskriminering i forbindelse med betaling, i strid med finansavtaleloven § 38 tredje ledd og sentralbankloven § 3-5» har mange etableringer det siste året nektet å ta imot kontanter og henvist til smittefare på tross av at Folkehelseinstituttet har sagt at kontanter ikke har noen risiko for smittespredning. «Kommunene gir uttrykk for at de er svært bekymret for det samlede trykket på tjenestene når man skal øke vaksinekapasiteten gjennom sommeren». Sertifikatordningen vil i tillegg øke testkapasiteten samtidig som kommunene skal klare å gjennomføre en tiltrengt ferieavvikling for ansatte i tjenestene (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen). Det å ikke ta imot kontanter kan forstås som direkte diskriminering, og at enkelte grupper i samfunnet ikke får ferie kan oppleves som indirekte diskriminering.

Det er følger av forslaget § 4A-2 at forskjellsbehandling på grunnlag av manglende framvisning av koronasertifikat ikke er lovlig med mindre dette er særskilt fastsatt. I høringsnotatets punkt 5 – Etske vurderinger, (...) Rapporten trekker blant annet fram at arbeidsgivere vil kunne foretrekke å ansette personer med koronasertifikat framfor

andre som ikke har det. Problemstillingen er imidlertid ikke nærmere behandlet. Slik NITO forstår hensikten og formålet bak regelverket, er det ikke ment at koronasertifikat skal få anvendelse i arbeidslivet. Forskjellsbehandling på grunnlag av manglende framvisning av et koronasertifikat i arbeidslivet vil dermed ikke være lovlig (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Forbud mot diskriminering er regulert i Grl. § 98, første ledd angir likebehandlingsplikten «[a]lle er like for loven», og andre ledd angir diskrimineringsforbudet «Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling». Forbudet krever først en vurdering om det foreligger en forskjellsbehandling, etterfulgt av en avveining for å forskjellsbehandle, se kapittel 4.2.1.5 «Den avgjørende vurderingen opp mot diskrimineringsvernet er om forskjellsbehandlingen er usaklig eller uforholdsmessig.». Diskrimineringsvernet er også nedfelt i «blant annet EMK artikkel 14, SP artikkel 26 og FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 2. Menneskerettighetskonvensjonenes aktuelle diskrimineringsgrunnlag er historisk betinget, men benyttes fremdeles som utgangspunkt for hva som utgjør forskjellsbehandling i strid med menneskerettighetene. Departementet, og menneskerettighetsutvalget legger til grunn at forskjellsbehandling må ha en viss sammenheng med vesentlige forhold ved en person, og at diskrimineringsgrunnlagene som kommer frem av konvensjoner og diskrimineringsloven skal være veiledende for hvilke forhold det kan være. «Den avgjørende vurderingen opp mot diskrimineringsvernet er om forskjellsbehandlingen er usaklig eller uforholdsmessig» (regjeringen 2021:12-3). Jeg utdyper forholdsmessigheten nærmere i neste kapittel 4.2.1.5 om diskrimineringsvernet og diskrimineringsgrunnlaget.

Det er en forutsetning for dette og for et godt fungerende arbeidsmiljø at det ikke etableres ordninger som skaper urimelig ulikhet mellom arbeidstakergrupper. Ordninger med hjemmekontor har allerede skapt ulikhet mellom arbeidstakergrupper, selv om mange nå ser hjemmekontoret mer som en belastning, enn en fordel. Hvis vi nå skulle knytte rettigheter til å komme tilbake til kontoret til koronasertifikatet, så vil det igjen kunne medføre forskjellsbehandling (Spekter høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

LO er enig i at det er rimelig, og ikke urettferdig, at vaksinerte og personer som har gjennomgått koronasykdom får lettelser. Det er også viktig at hensyn til smittevernet totalt sett i befolkningen må tas med i betraktningen når man vurderer om lettelser for personer med koronasertifikat er aktuelle (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Unio mener det er rimelig å åpne samfunnet i takt med vaksineringsen. Videre er det naturlig å gi folk tilbake friheter når de ikke lenger utgjør noen betydelig fare for andre. Likevel er det grunn til å se på hva som kan bli de langsiktige virkningene av å inndele folket i dem som er «beskyttet» og de som er «ubeskyttet» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Rammene bør være slik at det i all hovedsak ikke finner sted forskjellsbehandling som berører aktiviteter, bevegelser og tilganger som kan sies å tilhøre ordinært hverdagsliv. Arrangementer og spesielle formål som selv med andre tiltak typisk ikke ville kunne la seg gjennomføre uten et koronasertifikat, kan imidlertid være eksempler på det motsatte. I forlengelsen av dette savner vi en grundigere vurdering av hvordan anvendelsesområdet i praksis vil innebære et krav om fremvisning av ID (høringsinstans annen Kommunesektorens organisasjon).

Sidestillelse av vaksine, immunitet etter koronasykdom og negativt testresultat

Departementet ber særlig om høringsinstansenes tilbakemelding på om sidestillelse av vaksine, immunitet etter gjennomgått koronasykdom og negativt testresultat kan benyttes (regjeringen 2021:29). Ved sidestillelse kan forskjellsbehandlingen og forbud mot diskriminering oppleves som mindre diskriminerende. Høringsinstansene har ulike meninger;

Høringsnotatet foreslår at negativ test også skal gi rettigheter tilsvarende vaksinasjon og immunitet, og at dette er et tilstrekkelig kompenserende tiltak slik at krav om koronasertifikat ikke fører til forskjellsbehandling. Notatet berører i liten grad hvorvidt krav om test og fremvisning av negativ test vil være et inngrep. Argumentet er at dette vil være en lettelse sammenlignet med full nedstenging. (...) Negativt testsvar som vilkår kan likevel ikke fullgodt sammenlignes med vaksinasjon fordi testens verdi er kortvarig (kun noen dager) og derved må stadig gjentas og bekreftes med negativ status for å kunne være en erstatning for vaksinasjon. Det gjelder særlig de befolkningsgrupper som ikke får et tilbud om vaksine, f.eks. barn og ungdom, og som derved ikke har et reelt valg for hvordan de kan tilegne seg godene som vaksinesertifikat innebærer (Universitetsjuristene Graver mfl. høringsinstans annen)

Legeforeningen er uansett kritisk til forslaget om å sidestille negativ test med vaksinasjon og gjennomgått sykdom. Begrunnelsen er at testresultater gir et øyeblikksbilde, og ikke noen fremtidig beskyttelse for den enkelte eller andre. Det må derfor skilles mellom vaksinerte og immune på den ene side og personer med negativt testresultat på den annen. I visse situasjoner kan det være aktuelt at personer som kan fremvise en negativ test, i en kort periode skal gis enkelte fritak fra enkelte smitteverntiltak, f.eks i forbindelse med enkeltstående arrangementer eller aktiviteter. Vi kan imidlertid ikke støtte å sidestille personer med negativ test med vaksinerte og immune, og da særlig ettersom det ikke er nærmere presisert hvilke rettsfølger sidestilling rent faktisk vil innebære. Vi forutsetter imidlertid at alle testresultater, både positive og negative, vil fremgå av sertifikatet (høringsinstans annen).

LO mener det er viktig også negativ test sidestilles med vaksinasjon og gjennomgått sykdom. Det er lenge til hele den voksne befolkning har fått tilbud om vaksine, og i mellomtiden må også yngre aldersgrupper få mulighet til å få tilgang til de fordeler som koronasertifikatet vil gi (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

NSF mener at det vil være et viktig prinsipp å sidestille negativ test, særlig av hensyn til barn og unge som i liten grad er prioritert for vaksine eller har gjennomgått covid-19. Barn og unge har vært særlig rammet av begrensingene under pandemien, og må ikke på nytt rammes av begrensinger bruk av et koronasertifikat kan innebære. Det samme gjelder unge voksne som eks. i jobbsammenheng vil kunne avkrevs et koronasertifikat. Slik det beskrives i kap. 5 kan vi her snakke om en strukturell urettferdighet (Norsk Sykepleierforbund høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

NHN er enig i hensynene som ligger bak å sidestille negativ test med vaksinasjon som grunnlag for koronasertifikat, men ser noen praktiske utfordringer:

- Testkapasitet: Aldersgruppen 18-44, som ikke er i en prioritert vaksinekø, antas å være den gruppen som har størst behov for å ta en negativ test for å kunne delta på innenlands arrangement mv. Testkapasiteten i Danmark, som har tilsvarende løsning, er langt bedre enn i Norge. Vil muligheten til å ta en test, for å faktisk oppnå reell likebehandling, kunne være begrenset pga sprengt kapasitet?
- Registrert data inn i MSIS: Det tar noe tid fra test er tatt til testresultatet er registrert inn i MSIS og dermed synlig i koronasertifikatet. Vil denne tiden

kunne bli enda lenger dersom omfanget i testing øker? NHN ser det som nærliggende at innenlands arrangement ol. muligens bør tilby egne teststasjoner for hurtigtesting av deltakere for å oppnå reell likebehandling. På den måten kan koronasertifikatet og negativ test fra hurtigteststasjoner likestilles for de personer som ikke rekker å få registrert negativ test inn i MSIS. (høringsinstans annen Norsk Helsenett).

I denne sammenheng ber vi om at det også utredes hvilke forventninger som bør stilles til selvtesting eller til at private aktører utfører testing i forbindelse med eksempelvis arrangementer eller særskilte aktiviteter. Slik testing kan bidra til å kompensere for eventuelle fordeler man er avskåret fra uten koronasertifikat, og potensielt avlaste den kommunale helsetjenesten. (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen)

4.2.1.5 Diskrimineringsvernet og diskrimineringsgrunnlag

Departementet mener at bruk av koronasertifikat vil bety at de som er vaksinerte, immune etter gjennomgått koronasykdom eller har negativt testresultat vil få lettelser i smitteverntiltak. Det innebærer en forskjellsbehandling mellom nevnte og de som ikke oppfyller kriteriene, og spørsmålet blir om denne forskjellsbehandlingen vil være i strid med diskrimineringsvernet jf. Grl. § 98 (1814) som forklart i kapittel 4.2.1.4. Helse -og omsorgsdepartementet vurderer at «forskjellsbehandlingen som bruken av koronasertifikat vil innebære, ikke vil være usaklig eller uforholdsmessig og dermed heller ikke diskriminerende.». For at bruk av koronasertifikat skal være i strid med diskrimineringsvernet stilles det tre hovedvilkår:

1. For det første må det være en forskjellsbehandling, i og med at vaksinerte, immunitet etter gjennomgått sykdom eller testet negativt får fordeler i form av lettelser i smitteverntiltak, mens de som ikke oppfyller kriteriene stiller dårligere. Differensiering av tiltaksbyrde ut fra vaksinestatus, immunitet ved koronasykdom eller negativ test vil innebære forskjellsbehandling.
2. For det andre må forskjellsbehandlingen ha sammenheng med et diskrimineringsgrunnlag eller andre vesentlige forhold ved en person som kan stille personer i en dårligere stilling enn andre ved bruk av koronasertifikat. Det vil si en indirekte forskjellsbehandling jf. Diskrimineringsloven § 8 dersom manglende vaksinerer er på grunnlag av alder, funksjonsnedsettelse og religion eller overbevisning. Forskjellsbehandling på grunn av manglende vaksinerer kan være på grunn av helsemessige årsaker at personer som ikke bør få vaksine dersom det innebærer større risiko for personens helse enn risiko for smitte, i denne sammenheng er diskrimineringsgrunnlaget funksjonsnedsettelse. Eksempelvis kan eldre, demente eller psykiske

utviklingshemmede som ikke har forstått innkalling til vaksine fra kommunen har sammenheng med funksjonsnedsettelse. Det at personer ikke er vaksinert på grunn av alder har sammenheng med at gjeldende vaksinasjonsprogram vaksinerer de yngre sist og at barn foreløpig ikke skal vaksineres. Manglende vaksinerer kan også være på grunn av religion eller livssynsmessig overbevisning. Sistnevnte vil «ha en noe uklar grenseflate mot de som ikke vil ha vaksine fordi de er kritiske til de medisinskfaglige eller politiske vurderingene som vaksineprogrammet baseres på.». Andre grunner til at personer ikke er vaksinert kan eksempelvis være på grunn av at de var bortreist eller forhindret da vaksinetilbudet kom, glemt time eller ikke ser behovet for vaksine. «Slike grunner kan ikke knyttes til vesentlige forhold ved de aktuelle personene, slik at de heller ikke vil ha noe diskrimineringsvern.».

3. For det tredje må forskjellsbehandlingen være usaklig eller uforholdsmessig og er en avgjørende vurdering opp mot diskrimineringsvernet. Diskrimineringsloven § 9 deler vurderingsteamet i tre elementer når forskjellsbehandlingen ikke er i strid med diskrimineringsforbudet. Formålet må være saklig, være nødvendig for å oppnå formålet og ikke være uforholdsmessig inngripende overfor de som forskjellsbehandles (regjeringen 2021:32-4).

Som saklig formål å forskjellsbehandle ikke-vaksinerte viser departementet til de medisinske og smittevern faglige vurderinger som ligger bak vaksinerer. Smittevernloven § 1-5 om smitteverntiltak som karantene og andre restriksjoner må også kunne begrunnes overfor de vaksinerte. Forholdsmessighetsvurderingen etter smittevernloven vil slå ulikt ut om man er vaksinert eller ikke. Bruken av et koronasertifikat vil tilrettelegge for en gradvis og kontrollert gjenåpning av samfunnet. (regjeringen 2021:34).

Til bruk ved gjenåpning av kulturarrangement mener vi det ser ut som en klok vurdering å dele gjenåpning i to spor også for innendørs arrangement, slik det er lagt opp til for utendørsarrangement. En løype med koronasertifikat og hurtigtest, og et spor uten (Spekter høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Forskjellsbehandling er nødvendig for å oppnå formålet i og med at det ikke finnes alternative løsninger uten å forskjellsbehandle for å oppnå det samme formålet. Alternativet vil være å videreføre restriksjoner også for de vaksinerte, men tiltakene vil da ikke ha tilstrekkelig lov-hjemmel i smittevernloven, og forårsake store negative virkninger i samfunnet (regjeringen 2021:34). Forholdsmessig vil si hvor inngripende bruken av koronasertifikat er overfor de ikke-vaksinerte og må veies opp mot samfunnets nytte av bruken i en forholdsmessighetsvurdering.

Departementet mener at koronasertifikat gir lettelse for vaksinerte og har stor nytteverdi som vil gjenåpne samfunnet gradvis, og har betydelig gevinst for både den enkelte og samfunnet som helhet. «Å opprettholde restriksjoner for vaksinerte som utgjør liten smitterisiko vil derimot ha betydelige negative virkninger.» (regjeringen 2021:34-5).

Høringsinstansen Tekna frykter at sertifikatet griper inn i stillingsvernet til den enkelte, og at sertifikatet kan få betydning for ansettelsesprosesser dersom arbeidsgiver foretrekker å ansette personer med slikt sertifikat. «Tekna mener videre at det må tydeliggjøres at arbeidsgiver ikke kan stille krav om at ansette må vaksineres.» (arbeidstakerorganisasjon).

Departementets vurdering er at en tidsbegrenset bruk av koronasertifikatet for bestemte tiltak som for eksempel karantene og adgang til offentlige arrangementer, der de som ikke er vaksinerte får mulighet til å vise til en negativ test eller at de har vært smittet, ikke vil være for inngripende og dermed klart vil være forholdsmessig. Det må imidlertid tas et forbehold om at det kan være en grense mot for omfattende eller langvarig bruk av sertifikatet. I forbindelse med utarbeidelsen av forskrifter om koronasertifikat må det vurderes om det av hensyn til å unngå diskriminering må gjøres unntak for enkelte grupper fra krav om dokumentasjon i form av koronasertifikat, for eksempel barn eller personer som av medisinske grunner eller på grunn av funksjonsnedsettelse ikke kan gjennomføre covid-19-test (regjeringen 2021:35).

LO bemerker i den forbindelse at det er viktig at smittevernstiltakene og rutineene som pålegges arrangørene ikke blir så omfattende og kostbare at det ikke er praktisk mulig å gjennomføre arrangementet. LO er derfor skeptisk til at testing i forkant av arrangementer skal gjennomføres av arrangør. LO mener at alle kostnader i forbindelse med testing på arrangementer bør finansieres av det offentlige, da dette er en del av gjenåpningen av samfunnet etter en lang nedstengning (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Høringsinstansene arbeidsgiverorganisasjonene, og noen høringsinstanser fra arbeidstakerorganisasjoner (LO) er opptatt av hvordan og på hvilke områder sertifikatet skal brukes, ikke minst hvem som skal stå for testing og kontroll av sertifikatene. Høringsnotatet trekker frem at offentlige arrangementer kan være et område der koronasertifikat kan tenkes brukt i «den nasjonale gjenåpningsplanen som smittevern faglig forsvarlig under gitte forutsetninger.» Større arrangementer, det vil si økt antall deltakere, kan være mulig å gjennomføre, men

Helsedirektoratet understreker at bruk av koronasertifikater «forutsetter stor testkapasitet, fortrinnsvis utenfor det offentlige.» (regjeringen 2021:28). Høringsinstansen arbeidsgiverorganisasjoner er samlet bekymret for at byrden tillegges arbeidsgiverne, og påpeker at den samlede testingen bør utføres i hovedsak av det offentlige og at de selv kan stå for kontroll under forutsetning av at kontroll av sertifikatet er enkel.

Erfaringer Hovedorganisasjonen Virke har innhentet fra Dansk Ehrverv knyttet til den danske ordningen med vaksinepass, understreker viktigheten av at bruken av KS må gjøre det enklere å holde hjulene i gang, uten å påføre bedriftene unødige byrder knyttet til kontroll, forhåndsregistrering m.m.(...) Danmark har i stor grad basert seg på en tillitsbasert ordning, og har funnet at stikkprøvekontroll kan erstatte kontroll av alle deltakere på f.eks. idrettsarrangementer. (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Vi mener også at flere smittevernregler er inngripende tiltak mot enkeltpersoner. Slike tiltak kan bare forsvares og vil kun møte forståelse dersom etterlevelse er nødvendig for å håndtere pandemien. Et eksempel på dette er krav om karantene. Krav om karantenehotell er både kostbart og svært inngripende (NHO høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Departementet vurderer det som rimelig, og ikke urettferdig, at vaksinerte og personer som har gjennomgått koronasykdom får lettelser. Spekter mener dette er en vurdering som må knyttes til hvor og hvordan sertifikatet brukes. Høringsnotatet går ikke detaljert inn på bruken av sertifikatet, men omtalen her er i stor grad knyttet til de muligheter sertifikatet gir ved gjenåpning av arrangementer, samt lettere håndtering av innreiseinnreiserestriksjoner. På disse området ser vi at det er mindre problematisk å forskjellsbehandle (Spekter høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

4.2.1.6 Smittevernloven

Smittevernlovens formål er å verne befolkningen mot smittsomme sykdommer ved forebygging og motvirke til sykdomsoverføring blant befolkningen, samt motvirke til innførsel eller utførsel av slike sykdommer. «Loven bygger på minste inngreps prinsipp og stiller krav i § 1-5 som skal sikre at tiltakene ikke er mer inngripende og ikke varer lenger enn nødvendig». Tiltaket skal være forholdsmessig. Smittevernloven er en generell lov og omhandler alle smittsomme sykdommer, og gir regler om ansvar og oppgaver for å forebygge smittsomme sykdommer både i

normalsituasjoner og ved ekstraordinære situasjoner. Av hensyn til å beskytte samfunnet og forebygge mot smitte i en krisesituasjon gis det utvidede fullmakter som kan begrunne inngripende regler. Kravene til smitteverntiltak skal ha en klar medisinskfaglig begrunnelse, være nødvendig av smittevernhensyn, og ikke tolkes for strengt. Nødvendighetskravet fremgår også i smittevernloven § 4-1. Det er et krav at tiltaket fremstår som tjenlig, ikke medføre unødvendig ulempe eller skade for de tiltaket retter seg mot, og veie nytten opp mot belastningen tiltaket medfører (regjeringen 2021:16-7).

Smittevernloven § 4-1 gir eksempelvis hjemmel til å vedta forbud eller begrensninger «i den sosiale omgangen overalt der mennesker er samlet» jf. bokstav a. Dersom et smitteverntiltak ikke vurderes som nødvendig vil det måtte oppheves eller gis unntak slik at det er tilpasset smittesituasjonen. Dersom det er personer som kun i marginal utstrekning representerer smittefare, eksempelvis på grunn av vaksine eller gjennomgått covid-19, vil det kunne gis unntak fra smitteverntiltak for disse personene, men ikke for andre personer (regjeringen 2021:27).

Belastningen for arbeidslivet, med utstrakt bruk av hjemmekontor begynner å bli merkbar. Det kunne derfor være nærliggende å se på koronasertifikatet som et virkemiddel for å få en mer normal arbeidssituasjon, for eksempel ved å la ferdigvaksinerte vende tilbake til arbeidsplassen (Spekter høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Sykehus og helseinstitusjoner har i dag flere tiltak for å begrense smitterisiko ved mottak av nye pasienter og ved pårørendes eller andres besøk til institusjonene. Bruk av koronasertifikat kan bidra til å lempe noe på restriksjoner uten at det gir større smitterisiko. Det vil bidra til bedre forholdsmessighet mellom smitteverntiltak og hensynet til pasienter og pårørende (Spekter høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Hensynet til forutsigbarhet taler uansett for at bruken av en sertifikatordning skjer etter enkle og oversiktlige regler. Det vil være en fordel om krav til hvordan anvendelsesområdet fastsettes fremgår av loven. Vi ber departementet særlig vurdere om anvendelsesområdet kan knyttes til smittevernnivåene (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen).

Innenfor samferdselssektoren mener høringsinstansen Spekter at koronasertifikat kan avhjelpe utfordringer ved grensekryssende togtrafikk og muliggjør grensekryssing for flere arbeidstakere mellom landene (arbeidsgiverorganisasjon).

«Legeforeningen vil understreke at vår støtte til lovforslaget, ikke uten videre innebærer en støtte til differensierte smitteverntiltak som innføres som følge av bruken av sertifikatene.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Det å tolke smittevernloven (1994) på en slik måte at befolkningen blir delt inn i de som er vaksinert, oppnådd immunitet etter gjennomgått sykdom eller testet negativt for korona, opp mot de som ikke fyller vilkårene bryter direkte med både rettsikkerheten til den enkelte jf. Grl. § 2 og Grl. Kapittel E om menneskerettigheter (1814). På den annen side skal også smittevernloven (1994) verne om befolkningen mot smittsomme sykdommer og iverksette nødvendige tiltak for å unngå smittespredning. Det er kryssende problemstillinger i lovverket som utfordrer systemet. På bakgrunn av dette antar jeg at covid-19-forskriften oppsto.

Covid-19-forskriften

Ved utbrudd av alvorlig allmennfarlig smittsom sykdom og det er avgjørende for å motvirke et alvorlig utbrudd kan departementet fastlegge et nasjonalt program for vaksinerings jf. Smittevernloven § 3-8 i en forskrift. Det vil si at departementet kan pålegge deler av befolkningen en plikt til å la seg vaksinere, og dersom man motsetter seg dette kan departementet i forskrift bestemme at uvaksinerte må oppholde seg innenfor bestemte områder, nektes deltakelse i organisert samvær med andre, eksempelvis barnehager, skoler, møter eller kommunikasjonsmidler. Det må også tas hensyn til nødvendige forholdsregler etter kommunelegens nærmere bestemmelse (regjeringen 2021:17-8). Regulering og bruken av et tidsbegrenset verifisert dokumentasjonssystem basert på vaksinasjonsstatus, immunitet etter koronasykdom og testresultat fastsettes i covid-19-forskriften/Koronaloven (Prop.56 L (2019-2020), en midlertidig forskriftshjemmel som regjeringen kan ta i bruk dersom en alvorlig krise påhviler regjeringen en generell plikt til å handle (regjeringen 2021:24).

Loven (korona-loven) skal tilrettelegge for forsvarlige, effektive og forholdsmessige tiltak som er nødvendig for å begrense forstyrrelser av sentrale samfunnsfunksjoner som følge av covid-19 utbruddet, og for å avhjelpe negative konsekvenser for befolkningen, næringslivet, offentlig sektor eller samfunnet generelt. Regjeringen kan fravike en rekke lover, men forskriften kan

ikke fravike regler i Grunnloven. Det vil si at innskrenkning av rettigheter bare kan gjøres dersom det er forenlig med Grunnloven, menneskerettsloven og Norges folkerettslige forpliktelser (Graver 2020:105-6).

Hovedorganisasjonen Virke er enig med Departementet i at bruken av et KS må opphøre når smittenivå og vaksineringsgrad tilsier at det ikke lenger er behov for å ha restriksjoner for de som ikke er vaksinerte. Det er av vesentlig betydning at KS ikke bidrar til at man beholder smittevernrestriksjoner ut over det strengt nødvendige (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

NHO mener at dersom man ikke tar i bruk koronasertifikat, eller sertifikatet ikke er klart avgrenset gjennom offentlig regulering innen ulike bransjer er det fare for at ulike modeller innebærer en uforholdsmessig begrensning på aktivitet. NHO får tilbakemeldinger på at turbusser som opererer med vaksinasjonskrav opphever avstandskravet som smitteverntiltak. NHO får også spørsmål fra hoteller om de kan avvise personer som ikke er vaksinerte, restauranter dekker opp til gjestene uten avstand så lenge de sier de er vaksinerte. NHO ønsker regulering sentralt for å unngå uoversiktlige situasjoner med ulike regler og mener den beste balansen vil være igjennom et offentligrettslig regelverk (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

En ordning med koronasertifikat er et høyst unormalt tiltak i norsk sammenheng. Ordningen er ikke ment å være varig, noe vi er enig i. Departementet har foreslått bestemmelsene i et midlertidig nytt kapittel, og presiserer i høringsnotatet at disse er ment å ha begrenset varighet. Det er reist en bekymring om etableringen kan bane vei for liknende ordninger også utenfor den særskilte covid-19-situasjonen (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen).

NHO foreslår at koronasertifikatet reguleres ved en lovhjemmel og kun kan kreves dersom den forankres i en «forskrift og/eller er nærmere definert i en bransjestandard fra en nasjonal bransjeorganisasjon.» Den bør ikke plasseres i covid-19 forskriften, siden forskrifter ofte endres uten å sendes på høring først. (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Forskrift om nasjonalt vaksinasjonsprogram

Vaksinasjon i Norge er frivillig, og vaksiner mot Covid-19 inngår i det nasjonale vaksinasjonsprogrammet. Kommunene organiserer vaksinasjonene mest mulig hensiktsmessig for høyest mulig vaksinasjonsdekning. «Covid-19-vaksinene som tilbys i programmet er nye vaksiner og er godkjent etter hasteprosedyre.» (regjeringen 2021:18).

De vaksiner som danner grunnlaget for det planlagte vaksinepass, er samtlige kun nød-godkjente, eksperimentelle vaksiner som aldri tidligere er testet ut på mennesker. Myn-dighetenes press mot befolkningen for å la seg injisere med disse, bryter mot Nürnberg-kodeksen. De ansvarlige vil kunne bli stilt strafferettslig ansvarlige og dømt for med-virkning til forbrytelse mot menneskeheten. (Kristoffer Selvig høringsinstans arbeids-takerorganisasjon).

«Eksperimentell vaksine er kun midlertidig godkjent og langtidsbivirkningene er usikre. Ar-beidstakere kan ikke utsettes for eksperimentell vaksine for å ha rett til å utføre jobb og forsørge seg selv og sin familie.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon Naturviterne Skien).

Å innføre ordninger som innebærer at personer som av overbevisningsgrunner ikke vil la seg vaksinere blir underlagt begrensninger sammenlignet med dem som lar seg vak-sinere, er et indirekte inngrep i tanke-, samvittighets- og religionsfriheten etter EMK art. 9 (Universitetsjuristene Graver mfl. høringsinstans annen).

Sykepleierforbundet påpeker at prinsippet om frivillig vaksinasjon kan komme under sterkere press når motsatsen til prinsippet er «vaksinering som vilkår for goder». Det vises i 3.1.2 til en nylig avsagt dom i EMD om det er innenfor statens skjønnsmargin å kreve obligatorisk vak-sinering. Denne problemstilling er også relevant for andre vaksiner enn covid-19, eks. MMR. Frivillig vaksinasjon er et viktig prinsipp å holde fast ved, og vi vil derfor ha særlig oppmerk-somhet rettet mot balansen mellom individets rett til å velge om de skal la seg vaksinere eller ikke, versus samfunnets plikt til å beskytte sine innbyggers helse.» (høringsinstans arbeidsta-kerorganisasjon).

Innenfor høringsinstansen annen og svar fra enkeltpersoner har perspektivet forskjøvet seg til blant annet om vaksinens innhold, den egentlige årsaken til vaksinen og vaksinetvang;

Verden har frem til nå i stor grad akseptert tiltakene regjeringer gjennom helseforetakene har pålagt folk, men ikke tro at dere får samme respons hvis dere nå implementerer et slikt koronasertifikat. Propaganda som tidligere skapte frykt og hjelpsløshet i folk, begynner allerede å miste momentum. Propagandaen har heller gjort at mange våkner opp til det faktum at det finnes mektige krefter der ute som påvirker alt fra politikere til akademikere i maktposisjoner, til å ta så upopulære og irrasjonelle valg som de nå gjør. Dødeligheten ved infeksjon er lavere enn vanlig influensa, smittetallene har nedadstigende trend og nå har nærmest alle som ønsket vaksinen fått vaksinen. Innføring av slike koronasertifikater, vaksinepass osv på dette tidspunkt gir ikke mye mening (Anders Grua Askersrud høringsinstans annen).

Innføringen av et koronasertifikat blir å anse som en frihetsberøvelse for personer som av omtanke for egen helse, eller av andre personlige årsaker - ikke ønsker å delta i vaksineeksperimentet med covid-19 vaksiner. Regjeringen har også unnlatt å opplyse befolkningen om at alle som lar seg vaksinere, deltar i et eksperiment (Deva Aune høringsinstans annen).

Jeg har jobbet som farmasøyt i 45 år, med legemiddelinformasjon og kvalitetssikring av legemiddelbruk som hovedoppgaver og ser på denne vaksinepolitikken som et gedigent eksperiment. (...) Et eksperiment som legemiddelfirmaene har frasagt seg alt ansvar for, mens de håver inn milliarder (Eva Gilde høringsinstans annen).

4.2.1.7 Oppsummering av lov diskurs

Korona sertifikatet medfører begrensninger i retten til privatliv, bevegelsesfrihet og forsamlingsfrihet som direkte påvirker menneskerettigheter. Legalitetsprinsippet er at rettsgrunnlaget skal være knyttet til lov. Samhandlingen mellom offentlige myndigheter er basert på avtale eller samtykke. Departementets utgangspunkt er at koronasertifikatet ikke er et inngrep og trenger da ikke hjemmel i lov. Departementet foreslår at det knyttes rettsvirkninger til dokumentasjon gjennom et sertifikat som gir grunnlag for lettelser i smittevernsituasjoner og dokumentasjonsplikt i visse situasjoner. Universitetsjuristene Graver mfl. trekker frem at rettspraksis fra EMD og EU-domstolene er tilstrekkelig som lovgrunnlag, I høringsuttalelsene fra de ulike arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene uttrykkes det klart at dette har skapt en skepsis både ved at det foreslås at det ikke skal knyttes til lov og at myndighetene har så store fullmakter. Den korte høringsfristen ser ut som å ha resultert i en noe skeptisk holdning til departementets

vurderinger. Det er naturlig å konkludere med at høringsprosessen ikke har fungert tilfredsstillende. Departementet har foreslått at det kan knyttes omfattende rettigheter til koronasertifikatet uten at formål og bruksområder blir definert og dokumentert for allmenheten. Dette skaper uforutsigbarhet. I høringssvarene ser man at det kommer frem frustrasjon når det oppleves som demokratiske verdier blir satt til side. Universitetsjuristene Graver mfl. mener at å først lage en lov hjemmel og senere sette rettslige rammer i form av en forskrift, på et prinsipielt grunnlag vanskelig kan sies å oppfylle lovkrav og EMK.

Departementet mener at koronasertifikatet reiser problemstillinger rundt forskjellsbehandling og er dermed diskriminerende. Ulik rettslig status for de som har koronasertifikat og de som ikke har det, er indirekte diskriminering. Helse- og omsorgsdepartementet vurderer bruk av koronasertifikat til ikke å være usaklig eller uforholdsmessig og dermed ikke diskriminerende. Samtidig argumenterer de med at forskjellsbehandling er nødvendig fordi det ikke finnes alternative løsninger. Høringsinstansen fra Kommunesektoren ber departementet om å vurdere konsekvensene ulovlig forskjellsbehandling vil føre til. Arbeidsgiver -og arbeidstakerorganisasjonene er opptatt av gjenåpning av samfunnet, men at det samtidig sikres at det ikke oppstår oppfatninger om at det foregår diskriminering, da dette vil skape problemer i arbeidsmiljøet.

Departementet ønsker tilbakemelding på hvordan sidestilling av vaksine og gjennomgått korona-sykdom kan oppleves som diskriminerende for arbeidstakerne. Hørings instansene har ulike meninger; Universitetsjuristene Graver mfl. mener at negativ test kan sidestilles med gjennomgått koronasykdom. Legeforeningen er skeptisk fordi negativ test kun er et øyeblikksbilde og gir ikke beskyttelse for fremtiden. Flere arbeidstakerorganisasjoner påpeker at det er viktig å sidestille test, vaksinasjon og gjennomgått sykdom, mens andre arbeidstakerorganisasjoner mener at det er viktig å sidestille negativ test av særlig hensyn til barn og unge.

Bruk av helseopplysninger er i utgangspunktet forbudt, men med unntak for nødvendige og viktige allmenne hensyn i samfunnet kan unntak gjøres i personvernet. Høringsinstansene fra arbeidslivet trekker frem bekymringer for hvordan koronasertifikatet skal utformes og anvendes i forhold til personvern. De ser problemstillinger blant annet opp mot arbeidsmiljøloven som krever saklig grunn og forholdsmessighet. Smittevernloven handler om alle smittsomme sykdommer og har som formål å beskytte samfunnet. Begrensningene som smittevernloven setter i forhold til bevegelse skaper store konsekvenser for hele samfunnet. I høringssvarene kommer det frem bekymringer for belastninger i arbeidslivet, risiko for smitte i helseinstitusjoner og

hvordan koronasertifikatet kan avhjelpe disse bekymringene. Høringsinstansene er opptatt av klare regler for når smitteverntiltakene kan reduseres og hvordan koronasertifikatet kan bidra i en slik utvikling. Flere arbeidsgiverorganisasjoner foreslår at koronasertifikatet reguleres ved lov og forankres i en bransjestandard for en nasjonal bransjeorganisasjon for å tilpasse forskriftene til bransjenes ulike behov.

Når det gjelder høringssvarene fra enkeltpersoner i høringsinstansen annen så gjennomsyres de fleste av irrasjonelle og følelsesmessige holdninger til koronasertifikat og har et samlet behov for å vise til forskning av selve vaksinen og at det ligger skjulte agendaer og segregering av samfunnet bak myndighetenes innføring av koronasertifikat. Det er et fåtall privatpersoner som har noe fornuftig å si.

Enhver som oppholder seg lovlig i riket, kan fritt bevege seg innenfor rikets grenser og velge sitt bosted der. Norske statsborgere kan ikke nektes adgang til riket. Grl. § 106 (1814)

4.2.2 Bevegelsesdiskurs

Retten til bevegelsesfrihet er nedfelt i Grunnloven § 106 som gir frihet til å bevege seg fritt, bosette seg fritt, og retten til å forlate riket og at man ikke kan nektes adgang til riket. Bevegelsesfriheten er også beskyttet av Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen tilleggsprotokoll 4 artikkel 2, og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 12. Både EØS-avtalen og Schengen-samarbeidet har regler som gjør at hensynet til folkehelsen åpner opp for å gjøre inngrep i rettigheter knyttet til innreise og personbevegelse for å hindre importsmitte. For å unngå forskjellsbehandling av EØS-borgere etablerer departementet en midlertidig dokumentasjonsløsning som kan tas i bruk før EØS-regelverket trer i kraft. EU arbeider med et felles juridisk og teknisk rammeverk for «digitale grønne sertifikat» som sier noe om vaksinasjonsstatus. Hovedformålet er å legge til rette for fri personbevegelse under pandemien. Innreise-restriksjoner er imidlertid inngripende for den enkeltes frihet og bør derfor bare opprettholdes når det er nødvendig etter en helhetsvurdering og om tiltaket er forholdsmessig (regjeringen 2021). Bevegelighet må ses opp imot hva som hindrer fri bevegelighet, hvilke løsninger som finnes for å opprettholde den frie bevegeligheten, samt om den samsvarer med samfunnets oppfatning av fri bevegelighet. Regjeringens mål er å verne om befolkningen, og middelet er et koronasertifikat som setter begrensninger i bevegelsesfriheten ut ifra vaksinasjonsstatus. «Etter hvert som flere av de sårbare gruppene blir vaksinert, vil tiltakene kunne lettes dersom smitten holder seg stabil og tilstrekkelig lav.» (regjeringen 2021:31). Covid-19-forskriften regulerer også bestemmelser om smittekarantene, ventekarantene og innreisekarantene samt unntak fra karantenekravene. «Regjeringen kan beslutte hvilke tiltak som skal iverksettes i en kommune og omkringliggende kommuner ved et smitteutbrudd.» Det strengeste innførte tiltaket i et område vil være gjeldende (regjeringen 2021:18). Departementet er opptatt av at koronasertifikatet skal fungere innenfor og utenfor våre landegrenser. EU-regelverket som foreslås etablerer ingen krav om fremvisning av sertifikat som et vilkår for å reise mellom landene. Det vil dessuten være opp til norske myndigheter å bestemme den nasjonale bruken av koronasertifikatet (regjeringen 2021:5). De ulike diskursene under bevegelse blant høringsinstansene presenteres fortløpende.

4.2.2.1 *Retten til bevegelsesfrihet*

Som nevnt både i 4.2.1.1 og 4.2.1.2 ser ikke departementet etablering av koronasertifikat som et inngrep som krever lovhjemmel, i og med at det er opp til myndighetene av smittevernhensyn å innføre ulike tiltak jf. Smittevernloven (1994). Dessuten ligger det til forvaltningen å fordele oppgaver i egen virksomhet, samt utstedelse av «offentlige bekreftelser eller dokumenter.» (regjeringen 2021:25). Både EMK art. 8 (1999) og Grunnloven (1814) § 102 setter vilkår for når regler kan fravikes. Smittevernloven (1994) innehar hvilke krav som må være oppfylt før loven kan fravike vanlig lovgivning og iverksette smitteverntiltak jf. § 1-5. Menneskerettsloven art. 12 om sosiale og politiske rettigheter regulerer bevegelsesfriheten, og kan om nødvendig begrense friheten til å bevege seg fritt innenfor eget og andre land dersom begrensninger er fastsatt ved lov som nødvendig for å beskytte offentlig helse (mrl. 1999).

Departementet knytter retten til bevegelsesfrihet direkte opp mot diskrimineringsforbudet og spør om forskjellsbehandlingen av de som innehar et koronasertifikat kontra de som ikke har kan anses som forholdsmessig og om det er hjemmel for å opprettholde forskjellsbehandlingen (regjeringen 2021:12). I kapittel 4.2.1.4 og 4.2.1.5 har jeg analysert høringsinstansenes uttalelser om forskjellsbehandling knyttet opp mot diskrimineringsloven, forbud mot diskriminering og hva diskrimineringsvernet inneholder samt grunnlag for å diskriminere. Jeg vil forsøke å isolere høringsinstansenes syn på retten til bevegelse ytterligere.

For å kunne bevege seg fritt i samfunnet med fremvisning av koronasertifikat, og av personvernhensyn er det nødvendig at man også legitimerer seg grunnet sertifikatets begrensede personlige informasjon (regjeringen 2021:36). Dette er noe høringsinstansen universitetsjuristene Graver mfl. reagerer på siden det ikke foreligger en generell legitimasjonsplikt i Norge. «Den enkelte kan ferdes i samfunnet uten å måtte fremvise ID-kort, med noen unntak slik som ved krav til førerkort ved kjøring og aldersbevis ved kjøp av alkohol.» Videre mener de at kravet til legitimasjon går utover formålet med koronasertifikat slik departementet skisserer det, «hvor de understreker at et koronasertifikat kun er dokumentasjon på gjennomført vaksinerings, tidligere sykdom eller negativ test.» (høringsinstans annen).

Enkeltmenneskets frihet i en rettsstat handler om frihet fra uhjemlet og illegitimt makt og tvang, og frihet til å bestemme over seg selv og sitt eget liv. Enkeltindividers selvbestemmelsesrett er rettsstatsverdier som preger den rettslige reguleringen. Denne retten gjør at myndighetene ikke

ulovlig eller ubegrunnet kan begrense folks handlefrihet og bevegelsesfrihet jf. GrL. § 94 (Mæhle og Aarli 2018:151).

«Jeg setter pris på å kunne bevege meg fritt og forventer at det også er tilfelle i framtiden, og det helt uten å framvise en passerseddel av et "vaksine"-sertifikat. Slike ordninger tilhører ikke demokratiske styreformert» (Anne Weidemann høringsinstans annen).

Koronapass er i strid med Grunnloven og i strid med menneskerettighetene. Den strider med våre demokratiske prinsipper, med frihet til å bestemme over eget liv, eget kropp, og frihet til fri bevegelse. Grunnloven og menneskerettigheter gir oss disse grunnleggende rettigheter. Innføring av koronapass vil skape et samfunn med segregering, diskriminering og tvang, noe vi ikke ønsker oss (Naturviterne Skien høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Departementet ser på muligheten til å innføre koronasertifikatet basert på forholdsmessighetsprinsippet, forholdet mellom mål og midler for å realisere mål (Eckhoff og Smith 2014:403-4). I praksis vil koronasertifikatet forutsette utøvelse av ulike menneskerettigheter, slik som retten til privatliv, bevegelsesfrihet eller retten til forsamlingsfrihet. Fra denne synsvinkelen vil koronasertifikat som middel sikre at inngrep i menneskerettighetene ikke opprettholdes lenger enn nødvendig (regjeringen 2021:10).

«Vi mener derfor at et koronasertifikat bør benyttes i et svært begrenset tidsrom og med klare avgrensninger slik at det ikke innbyr til misbruk fra myndigheter, arbeidsgivere m/fl hva bevegelsesfrihet og tilgang på andre friheter angår» (Unio høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Karantenebestemmelser setter også bevegelsesfriheten på prøve. Smittevernloven (1994) § 4-3 omhandler karantenetiltak og «Kongen kan gi forskrifter for å motvirke at smittsomme sykdommer føres inn i landet eller spres til andre land». Smvl. § 4-3a gir også regjeringen utvidet fullmakt til å isolere eller sette andre begrensninger på bevegelsesfriheten. Departementet har gitt unntak fra smitte -og ventekarantene for de som har gjennomgått covid-19, mot at det dokumenteres fra norsk helse -og omsorgstjeneste. Ventekarantene er også fritatt for personer som er vaksinert, unntaket gjelder for 6 måneder (regjeringen 2021:25).

Endringene knytter seg til etableringen av et system for verifisering av vaksinasjonsstatus m.m., og omfatter ikke regulering av bruken av sertifikatet, men gir departementet fullmakt til å regulere bruken i forskrift ved behov. Etableringen av et slikt sertifikat vil imidlertid kunne virke som en katalysator for bruk av sertifikatet, idet implementeringen forutsetter at verktøyet faktisk blir brukt. NITO mener derfor at det er viktig å foreta en grundig behandling av de mange prinsipielle spørsmålene som bruken av et slikt verktøy reiser allerede nå (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Unntakslovgivning er en måte å begrense domstolenes innflytelse på myndighetenes tiltak i en unntakssituasjon. Eksempelvis Apartheidpolitikken i Sør-Afrika der sikkerhetspolitiet ble gitt utvidete fullmakter til å stanse ulike protestgrupper og politiske demonstrasjoner (Graver 2020:33).

Førde og Hofmann mener Selvbestemmelsesprinsippet knyttes til frihet og når man ikke lenger utgjør noen fare for andre bortfaller legitimiteten for frihetsbegrensende tiltak. Ved bruk av koronasertifikat kan man anta at borgere ikke har bevegelsesfrihet uten å dokumentere helsetilstand for å oppnå grunnleggende rettigheter. I den gjeldende situasjonen er dette forståelig, men sertifikater for å oppnå grunnleggende rettigheter kan legge føringer for fremtiden. «Det er en viktig forskjell på et dokument som viser at viktige begrunnelser for å begrense borgernes frihet bortfaller og et dokument som skal gi borgere tilgang til visse goder.». Utfordringen er at et dokument både kan brukes til å legitimere frihetsbegrensning og gi tilgang til visse goder (regjeringen 2021:23).

4.2.2.2 EØS-avtalen og fri personbevegelse

Europakommisjonen foreslo å opprette et europeisk koronasertifikat som skulle tilrettelegge for økt bevegelse over landegrensene i EU. Under covid-19-pandemien ville dette få stor praktisk betydning både for borgere og markedsaktører i EØS, samt tredjelandborgere via Schengen samarbeidet. Det må imidlertid tas høyde for at det kan komme vesentlige endringer i det endelige regelverket (regjeringen 2021:7-8). Fri bevegelse jf. EØS-avtalen art. 28 gir arbeidstakere rett til blant annet å ta arbeid og opphold, med forbehold om de begrensninger som er begrunnet ut fra hensynet til offentlig orden, sikkerhet og folkehelse. «Tilsvarende begrensninger gjelder også for etablerere og tjenesteytere, jf. avtalens artikkel 33 og 39.». Restriksjoner i den frie bevegelsen kan innføres dersom «adgangen er begrenset til tiltak med et legitimt formål.» (regjeringen 2021:14).

Restriksjoner i den frie bevegelseheten for å bekjempe covid-19 smitte anses som et tiltak med et legitimt formål. Innføring av tiltak med hensyn til folkehelsen må være i samsvar med EØS-retten og restriksjoner må være forholdsmessige (proporsjonale) og ikke-diskriminerende (regjeringen 2021:14). Proporsjonalitetsprinsippet i EØS-retten er tredelt der «tiltaket må være tjenlig som middel til å nå målet», tiltaket må være «nødvendig for å oppnå målsetningen» og forholdsmessighet i snever forstand at det er interessene som veies opp mot hverandre, ikke tiltaket som sådan «det inngrep som tiltaket gjør i de fire friheter» (Fredriksen og Mathisen 2014:92-100). Europaparlamentets -og rådsdirektiv 2004/38/EF av 29. april 2004 om bevegelsesretten kan inngrep i fri bevegelsehet bare tillates «dersom tiltakene er nødvendige, forholdsmessige og basert på objektive og ikke-diskriminerende kriterier, jf. direktivet artikkel 27 og 28.» Sykdommer som er epidemiske i henhold til WHO bestemmelser kan gi grunnlag for begrensninger i den frie bevegelseheten (regjeringen 2021:14).

I medisinsk sammenheng benyttes karantene som tiltak i å begrense kontakt mellom mennesker som kan være rammet av en smittsom sykdom, og er tradisjonelt et grenseregulerende tiltak som retter seg mot personer, dyr eller gjenstander som har kommet seg inn på et område som beskytter seg mot smitte. Tiltakene etter første ledd (smvl kap. 4 § 4-1) kan tenkes å gi hjemmel for karantenebestemmelser, og isolering av personer innenfor et avgrenset geografisk område. I vurderingen om karantenebestemmelser kan pålegges må inngrepet ses opp imot retten til frihet som er sikret i Grunnloven § 94 og retten til bevegelsesfrihet jf. Grunnloven § 106. Bevegelsesfriheten «kan begrenses når vesentlige samfunnsinteresser tilsier det» Pandemien som herjer er et opplagt eksempel. Adgang til begrensning finnes også i EMK art. 5 (1) bokstav e som sier at frihetsberøvelse kan skje når det er foreskrevet i lov å hindre spredning av smittsomme sykdommer. Retten til liv, art. 2, er staten forpliktet til å beskytte liv (Graver 2020:118-20). Formålet med midlertidig lov om innreiserestriksjoner for utlendinger av hensyn til folkehelsen (innreiserestriksjonsloven) er å begrense retten til innreise for utlendinger som ellers vil ha lovlig adgang til innreise etter utlendingsloven, når det er nødvendig for å trygge folkehelsen ved utbruddet av den allmennfarlige smittsomme sykdommen covid-19, jf. lovens § 1 (regjeringen 2021:19).

NHO og Norges Lastebileier -Forbund trekker også frem karantene som en konsekvens av bevegelse mellom landegrensene. NHO mener slike tiltak kun vil bli møtt med forståelse dersom det er «nødvendig for å håndtere pandemien.», NHO mener det også vil være urimelig å ikke

gi unntak fra smittevernregler til personer som kan dokumentere helsestatus. Norges Lastebil-eier-Forbund har sjåførere som kjører grensekryssende transport, disse er fritatt innreisekarantene i arbeidstiden, men er underlagt innreisekarantene på fritiden. Ansatte i denne gruppen har sittet i en «evigvarende fritidskarantene». De arbeidsgiverorganisasjonene (Spekter, Hovedorganisasjonen Virke, NHO) som har behov for utenlandsk arbeidskraft og forflytning av arbeidskraft også innenlands, mener koronasertifikat vil være viktig i forbindelse med gjenåpningen av samfunnet. Spekter, Hovedorganisasjonen Virke og NHO er positive til at sertifikatet imøtekommer krav som følger av EU-lovgivning som åpner opp for reiser i Europa. Arbeidstakerorganisasjonen Industri Energi mener også koronasertifikatet ikke kun begrenses til EU/EØS, men også inkludere arbeidstakere i UK. Det samme sier LO at koronasertifikatet ikke bare begrenses til EU/EØS, men også inkludere arbeidstakere i andre land.

4.2.2.3 Oppsummering av bevegelighetsdiskurs

Retten til å bevege seg fritt innenlands og utenlands er nedfelt både i Grunnloven og menneskerettskonvensjonen. Myndighetene har rett til å innskrenke denne retten ved kriser som truer befolkningens ve og vel. Koronasertifikatets formål er å øke personers bevegelsesfrihet gjennom beskyttelse mot smittespredning. Departementets vurdering var å basere koronasertifikatet på forholdsmessighetsprinsippet for å utøve ulike menneskerettigheter som rett til privatliv og bevegelsesfrihet. Hovedproblemstillingene som oppstår, er om forskjellsbehandlingen av de som innehar koronasertifikat og de som ikke har det utløser diskrimineringsforbudet, og skaper en forskjellsbehandling som rammer diskrimineringsvernet og om personvern hensyntas.

Fra hørings svarene kan man lese at det er ulike innfallsvinkler avhengig av om det er fagjurister, arbeidstakerorganisasjoner, arbeidsgiverorganisasjoner, og andre organisasjoner og privatpersoner i høringsinstansen annen. Etikk professorene (Førde og Hofmann) mener at utfordringene som koronasertifikatet må innfri er at det både kan brukes til å legitimere frihetsbegrensning og samtidig gi tilgang til visse goder. Arbeidstakerorganisasjonene er opptatt av å begrense tidsbruken og en grundig behandling av bruken av et slikt verktøy. Privatpersoner er opptatt av å ikke bli kontrollert.

EØS-avtalen gir arbeidstakere rett til å ta arbeid og opphold med forbehold om de begrensninger som er begrunnet ut fra hensyn til offentlig orden, sikkerhet og folkehelse. Karantenetiltakene har skapt mange problemer i forhold til fri bevegelse mellom landegrensene, som i utgangspunktet skal reguleres via EØS-avtalen. Arbeidsgiverorganisasjonene aksepterer karantene ut ifra myndighetenes vurdering av at det var nødvendig for å håndtere pandemien. De mener

imidlertid at det er urimelig å gi unntak for personer som kan dokumentere helse status. De er også opptatt av at koronasertifikatet ikke bare begrenses til EU/EØS.

*Verdigrunnlaget forblir vår
kristne og humanistiske arv.
Denne Grunnlov skal sikre demokratiet,
rettsstaten og menneskerettighetene.
Grl. § 2 (1814)*

4.2.3 Etikk diskurs

Ifølge Grunnloven (1814) § 2 ser jeg på den humanistiske arven til å være en samlebetegnelse for at mennesket er fritt, og at menneskets ulike friheter og verdier sikres gjennom Grunnlovens regler. Humanisme er en generell holdning om at enkeltmennesket har ukrenkelig egenverdi og verdighet, og som kommer til uttrykk både politisk og kulturelt via menneskerettigheter, demokrati, ytringsfrihet og moralfilosofisk tenkning (Bøhn 2022).

Departementet er opptatt av at koronasertifikat skal fungere både nasjonalt og innenfor EU-regelverket og påpeker de mange hensyn som må tas med i vurderingene, «både etiske, smittevernfaglige, juridiske og samfunnsmessige.». Departementet finner grunn til å omtale enkelte prinsipielle spørsmål som differensiering av smitteverntiltak reiser (regjeringen 2021:5). For å betrakte etiske vurderinger har departementet innhentet rapport om «Etiske problemstillinger ved etablering av koronasertifikat» ved hjelp av to professorer i medisinsk etikk som er tilknyttet Senter for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo (regjeringen 2021:22).

Jeg opplever Førde og Hofmanns etiske vurderinger som forvirrende siden de blander sammen moral og rett. Moral er normer, verdier og holdninger som avgjør om noe er rett eller galt (Sagdahl 2022). Rett er et juridisk begrep i og med at den enkeltes rett er juridisk begrunnet i eksempelvis lov eller forskrift (Falkanger og Gisle 2022). Noe av forklaringen på denne blandingen kan være forårsaket av at man ikke har kontroll på fakta før man begir seg i kast med etiske vurderinger og drøftelser, noe som er en forutsetning for å drive med anvendt etikk. Der som faktagrunnlaget er mangelfullt eller misforstås vil de som skal resonnerer seg frem gjøre så ut ifra skjeve eller feilaktige premisser (Materstvedt 2018:116). Etiske vurderinger i anvendt etikk tar for seg mer generelle moralske regler og moralske problemstillinger knyttet til en konkret og avgrenset handlingssituasjon (Sagdahl 2022). Etiske vurderinger foretatt av Førde og Hofmann (regjeringen 2020:22) kan minne om sistnevnte. Anvendt etikk er også nevnt i begrepsavklaringer kapittel 1.3.1. Verre er det om stortingspolitikere gir lover basert på slike mangler og misforståelser i anvendt etikk (Materstvedt 2018:116). I min masteroppgave gir

eksempelvis regjeringen seg selv unntakslover som strider mot Grunnloven, og baserer sine handlinger på et øyeblikksbilde, eksempelvis koronaloven (2020). Unntakstilstanden aktualiserer spenningen mellom oppfatningen av retten som universell, formell og rasjonell og motsatsen er statens behov for å kunne sette inn effektive tiltak (Graver 2020:17).

«Demokratiprinsippet er i likhet med moralprinsippet en operasjonalisering av diskursprinsippet.» (Habermas 1999:31). Sett på den måten er det en forbindelse med moral og rett slik at Habermas dermed avviser positivismens skille, samtidig som han formulerer et alternativ til den naturrettslige forståelsen av at retten er underlagt moralen. Det må riktignok legges til at diskursetikken til Habermas er strengt prosedural. Det vil si at ved moralske valg foreskriver etikken prosedyrer og prinsipper for hvordan valgene skal tas (se kapittel 2.1.3 og 2.1.2 eller Habermas 1999:31, 26).

Det må videre skilles mellom moralske og juridiske rettigheter, siden aktører kan tillegges rettigheter som beskyttes av et juridisk lovverk og samtidig uten at det finnes noen dypere moralsk rettighet til det samme. Moralske rettigheter viser til en type krav en aktør kan rette mot andre i kraft av moralske forutsetninger, og dersom en rettighet brytes regnes den som moralsk gal. Eksempelvis mener John Locke at alle individer har rett til for eksempel liv og helse. Tanken om at individer har moralske rettigheter har lange røtter og er en samfunnskontrakt mellom borger og stat. Innenfor etikken er spesielt pliktetikken kjennetegnet på enkeltindividers rettigheter, mens for eksempel konsekvensetikken som maksimerer nytte for flest mulig hevder at individet ikke har slike rettigheter (Sagdahl 2022). Grunnloven (1814) inneholder retten til liv jf. § 93. Juridiske rettigheter er rettigheter man har krav på i form av lov eller forskrift (Boe og Gisle 2022).

Jeg trekker ut hovedpunkter fra Førde og Hofmanns etiske vurderinger, samt relevante punkter fra høringsnotatet opp mot høringsinstansenes svar. Noen av svarene kan også overlappe hverandre fra både lov -og bevegelsesdiskursen, men er samtidig uunngåelig i og med at både moralske rettigheter og juridiske rettigheter er flettet sammen i både høringsbrev og i svarene fra de ulike instansene. Diskursene presenteres fortløpende.

4.2.3.1 *Rettferdighet?*

«Førde og Hofmann peker på rettferdighet som det mest sentrale prinsippet for vurdering av koronasertifikat.». Rettferdighet og likebehandlingsidealet står sterkt, pandemien truer likhets

-og rettferdighetsprinsippet siden det rammer ulikt. (regjeringen 2021:22). Likebehandling og saklig forskjellsbehandling er to sider av et generelt prinsipp om rettferdighet, Likeverd innebærer å anerkjenne forskjellene mellom hvert individ og behovet hver enkelt har for å følge egne preferanser. Rettferdighet kan ligne litt på rettssikkerhet med at den er flertydig og en samlebetegnelse på ulike forhold (Tvedt 2014:30).

Utfordringen med at et dokument er at det kan brukes til både å legitimere at forutsetninger for frihetsbegrensninger bortfaller og gir tilgang på visse goder, er vesentlige hvorvidt disse godene er ekstraordinære eller om de er alminnelige, og i hvilket tidsperspektiv (regjeringen 2021:23).

Førde og Hofman konkluderer med at det under bestemte forutsetninger (eksempelvis lav opplevd urettferdighet) vil være legitimt å innføre et koronasertifikat som gir bærerne fritak fra ulemper. Kompenserende tiltak som bidrar til å redusere forskjellsbehandling (eksempelvis økt testing), vil styrke legitimiteten. Koronasertifikat bør ikke brukes der det rokker ved den grunnleggende samfunnskontrakten mellom borger og stat. (regjeringen 2021:23)

«Som fagforening er Tekna særlig urolig for at arbeidsgivere skal kunne kreve koronasertifikat for å utføre arbeid, og savner en nærmere problematisering av hva en innføring av koronasertifikat for arbeidsreiser og for tilgang til arbeidsplassen vil innebære» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Høringsinstansen LO mener ikke det er urettferdig at vaksinerte og personer som har gjennomgått koronasykdom får lettelse (arbeidstakerorganisasjon).

Det kan for mange virke fornuftig eller klokt å innføre vaksinepass, men det betyr ikke at det blir verken rettferdig eller etisk forsvarlig. Rettferdighetsprinsippet blir trukket fram som førende premiss for debatten om innføring av vaksinepass. Dette prinsippet betyr at «Like skal behandles likt, og ulike skal behandles ulikt». Altså vil kun de som kan fremvise følgende bevis på at de ikke er bærere av viruset få tilgang til ordinære samfunnsfunksjoner (H.P. høringsinstans annen).

Departementet vurderer ikke lettelse for vaksinerte, eller de som har gjennomgått koronasykdom for urettferdig (regjeringen 2021:4).

4.2.3.2 Urettferdighet?

Etisk utfordrende kan være om man ikke har planer for hvordan alle skal få tilgang på koronasertifikat. Eksempelvis barn og hvordan disse skal immuniseres kan representere strukturell urettferdighet (regjeringen 2021:22-3). «Industri Energi er av den oppfatning at det vil være særs uheldig og oppleves negativt om landet åpnes for turister før det åpnes opp for arbeidstakere bosatt i utlandet som i lang tid har vært underlagt strenge karantenekrav og testing» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). LO mener «Det vil være uheldig om landet åpnes for turister før det åpnes opp for arbeidstakere bosatt i utlandet som i lang tid har vært underlagt strenge karantenekrav og testing.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

At noen får vaksine før andre som gjør at de kommer raskere tilbake til normalt liv, kan oppleves urettferdig. Særlig ungdom, og eldre mennesker med risikotilstand har fått livet preget av restriksjoner. Vaksine kan kompensere for ulikhet, og når disse er beskyttet kan et koronasertifikat utgjøre en mindre trussel for å smitte andre. Samtidig vil personer med koronasertifikat gis fordeler som kan gjøre at arbeidsgivere vil foretrekke å ansette de fremfor de som ikke har. Dersom situasjonen er kortvarig vil det få mindre betydning enn langvarig situasjon (regjeringen 2021:22). Mangel på vaksine og ulik fordeling kan oppfattes som urettferdig, et sertifikat kan ifølge Førde og Hofmann bidra til å øke forskjellene i samfunnet og gi nye former for forskjellsbehandling (regjeringen 2021:22).

Familier ville bli splittet, ikke kunne reise på ferier sammen og delta på felles aktiviteter sammen. Det ville oppstå et splittet samfunn som kan sammenlignes med apartheidregimer; altså der en gruppe mennesker får fordeler som den andre gruppen ikke får. Det er særlig disse forholdene som ville endret det frie demokratiske Norge radikalt, som bekymrer oss, ved at man ønsker å innføre en ordning der folk ikke kan bevege seg fritt, handle, gå på konserter, reise m.m og dermed ikke kunne være sammen med familie, venner og partnere i mange ulike sammenhenger (høringsinstans annen Katrine/Stop Lockdown).

«Spørsmålet er om ikke et vaksinepass nettopp tilrettelegger for diskriminering og er et skritt bort fra et ideal om likebehandling uavhengig av helsestatus.» (høringsinstans annen Bennjar).

4.2.3.3 *Moralske oppfatninger, verdier og holdninger*

Moralske vurderinger er åpne vurderinger som gjøres på basis av hvert enkelt individs normative eller verdibaserte grunnlag, som foretas løpende eller i tilknytning til en avgjørelse som skal tas. «Det er med på å sikre vår individuelle autonomi og frihet.» Et individ kan være uenig i rettsreglene, men dersom retten blir til ut fra prosedyrer vi aksepterer som demokratiske og rettsstatlige vil vi normalt akseptere dem. Etske problemstillinger oppstår ofte når grunnleggende verdimeslige og prinsipielle spørsmål om hvordan samfunnet skal organisere og liv skal leves (Sand 2017:149-50). I vurderingen om bruk av koronasertifikat blir en biologisk basert forskjellsbehandling er det viktig å reflektere over om det er moralske relevante forskjeller mellom de som har opparbeidet seg immunitet eller ikke. Det sentrale spørsmålet for Førde og Hofmann blir «om friske borgere som ikke kvalifiserer til koronasertifikat kan fratras grunnleggende rettigheter når risikoen for å påføre andre skade som følge av smittespredning, avtar.» (regjeringen 2021:22). Det at vaksine blir fremhevet av departementet som solidaritet og samhold viser de ved å trekke frem en EMD sak der domstolen viste til «sosial solidaritet» at vaksinerer beskytter andre medlemmer i samfunnet enn den vaksinerte selv (regjeringen 2021:11). Graver derimot trekker frem et eksempel på klassesamfunn og mangel på fullverdig rettssubjekt ved Nazitidens jødelovgivning, der en av Nürnberg-lovene fra 1935 innførte to klasser av statsborgerskap basert på rasetilhørighet (2020:34).

Vi vil imidlertid understreke vår bekymring for hvilke konsekvenser det kan få ved å dele befolkningen inn i kategorien «beskyttet» og «ubeskyttet» med tanke på hvilke konsekvenser det kan få for tillit mellom borgerne og staten og tillit borgerne imellom (Unio høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Mennesket har en todelt fornuft; en teoretisk som er om hvordan vi betrakter verden, og en praktisk som sier noe om hvordan vi handler i verden. Fornuften er autonom og er selvstyrt og stabil, følelser derimot er ustabile. Vi kan velge, i en konkret handling, å bli styrt av fornuft eller følelser. Det universelle rettsprinsippet til Kant, «Ethvert menneske har rett til så mye frihet som er forenlig med andre menneskers frihet.» (Materstvedt 2018: 28-9, 32-3, 40). Jeg har trukket ut noen hørings svar som er dekkende for Kants fornuft og følelser. «Jeg er imot et sertifikat da det er diskriminerende, fører til segregasjon i samfunnet. Det setter også et enormt press på befolkningen til å ta vaksinen. Det fører til indirekte tvang,» (Chan Anne Wikstrøm høringsinstans annen). «Tillit må forvaltes med klokskap Skal vi lykkes med å bekjempe viruset, er vi avhengige av befolkningens tillit. Tillit er noe som bygges over tid, men som raskt kan

rives ned. Forslaget kan således ha et potensial til å skade tilliten i befolkningen.» (Unio høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

I bunn og grunn omhandler situasjonen definisjonsmakt. WHO påropte seg slik myndighet i 2009 – da de definerte begrepet pandemi ut av dets tradisjonelle rammer hvor høy sykkelighet og dødelighet opprinnelig var et premiss. I dag kan ethvert nytt virus som sprer seg over landegrenser klassifiseres som en pandemi med de enorme og lamende konsekvensene dette medfører. Nettopp fordi så få reagerte på dette retoriske overgrepet – står vi nå ovenfor en situasjon hvor vi som befolkning vil kunne defineres ut av samfunnet og være grunnleggende menneskerettigheter basert på et virus uten nevneverdig dødelighet (Bente høringsinstans annen).

4.2.3.4 Oppsummering av etikk diskurs

Den humanistiske arven og at mennesket skal være fritt ved at menneskets ulike friheter og verdier sikres gjennom Grunnlovens regler (1814) kommer til uttrykk på ulike måter. Helse- og omsorgsdepartementet ser på enkelte prinsipielle etiske problemstillinger som kan oppstå når de etter egen oppfatning ser at et koronasertifikat kan utløse forskjellsbehandling mellom de som har et koronasertifikat og ikke har et koronasertifikat. For å utjevne forskjellen, og «diskriminere mindre» for de som faller utenfor kriteriene «vaksinert», foreslår departementet at det vil være mer rettferdig om også de som har gjennomgått koronasykdom og testet negativt på koronasykdom også får gyldig koronasertifikat.

Regjeringen engasjerte professorene Førde og Hofman for å vurdere etiske problemstillinger ved etablering av koronasertifikat. Deres betenkninger virker å være for uklare i forhold til likheter og ulikheter ved moral og etikk fordi begrepene i for stor grad blandes sammen. Det sentrale prinsippet som myndighetene moralsk og etisk bytter på er «sosial solidaritet». Prinsippet er at enkeltmenneskets frihet henger sammen med andre menneskers frihet som betyr at det er helt avgjørende at befolkningen har tillitt til og stoler på myndighetene. Undersøkelser viser, som det fremgår av høringsvarene, at etterlevelsene av tiltakene er store gjennom at tillitten til myndighetene er svært høy. Moral og juridiske rettigheter er ulike ved at moral er knyttet til moralske forventninger og rettigheter er knyttet krav og rettigheter i form av lov eller forskrift. I forhold til rettigheter og forskjellsbehandling kan man lese fra høringsvarene at arbeidstakerorganisasjonene er mest opptatt av hvilke krav arbeidsgiver kan pålegge arbeidstakerne og arbeidsgiverorganisasjonene er opptatt av at arbeidstakere prioriteres i forhold til

restriksjoner. Enkeltpersoner er ofte opptatt av private forhold som begrenser familienes handlingsrom, samt myndighetenes makt posisjon om mot enkeltindivider.

5 Diskusjon

I dette kapittelet vil jeg trekke inn både høringsnotatet og høringsinstansenes svar, for deretter å sette disse i system basert på Habermas teoretiske perspektiv fra kapittel 2.

Ifølge Habermas er enighet mål for all kommunikasjon, og i de situasjoner der innforstått enighet ikke lenger er til stede blir gyldigheten problematisert. En ideell samtalsituasjon er gjensidig forståelse mellom aktørene og betegnes som kommunikativ handling der det beste argumentet avgjør utfallet. Dersom en samfunns teori rundt kommunikasjon skulle fungere måtte Habermas finne koblingen mellom kommunikasjon, handling og samhandling (se kapittel 2.1.1 eller Habermas 1999:15-6). Habermas utledet begrepet kommunikativ handling som selve grunnbegrepet. Analysen deles inn i tre problemkomplekser: kommunikativ rasjonalitet, et to-trinns samfunnsbegrep som kobler sammen livsverden og systemverden, og en modernitetsteori som belyser aktuelle samfunnsproblemer. I de følgende underkapitler problematiserer jeg Habermas tre problemkomplekser, og setter de inn i kontekst med min problemstilling om koronasertifikat innskrenker demokratiske verdier. Jeg starter med kommunikativ rasjonalitet.

5.1 Kommunikativ rasjonalitet

Kommunikativ rasjonalitet er praktisk og tilskrives kollektive aktører som stat eller samfunn og er nært knyttet til handlingsnormer, og er et normativt prinsipp for å begrunne ytringer og handlinger, altså en prosedyre for å komme frem til enighet. Deretter føyer Habermas til ulike typer rasjonalitet, ytringer og handlinger. Rasjonalitet innebærer begrunnelse og kritikk som gjør at handlinger skiller seg fra hverandre ut ifra hvilke begrunnelser som gis og hvilken kritikk som blir rettet mot dem. Habermas skiller mellom kritikk og diskurs i og med at diskurs orienterer seg rundt det som er sant og riktig mens kritikk avdekker verdigjenstander eller subjektive tilstander. Videre skiller Habermas mellom teoretisk diskurs (sannhet som mål i en objektiv verden), praktisk diskurs (normativ riktighet i en sosial verden), og eksplikativ diskurs (verdi-standarder i en subjektiv verden). Konversasjon benyttes for å konstatere at den empiriske kunnskapen er sann. På denne måten utvikler Habermas ulike handlingstypologier som fremstilt i figur 1 i kapittel 2.1.2 eller Habermas 1999:17-22).

5.1.1 Objektiv verden

I en objektiv verden er handlingstypen målrettet enten instrumentell ved at den gjør inngrep i tilværelsen, og/eller strategisk ved at den koordinerer handlinger via eksempelvis påbud og forbud og er resultatorientert og effektiv. For å konstatere at den objektive verden er sann brukes

konversasjon for å skape forståelse (Habermas 1999:20-1). Et eksempel på instrumentell handling er at: Departementet foreslår et midlertidig nytt kapittel 4A i smittevernloven med regler om koronasertifikat for håndtering av covid-19-pandemien. Smitteverntiltak og lettelser skjer i henhold til en gjenåpningsplan (regjeringen 2021:4). Dette gir videre en strategisk handlingsmodell ved at: Departementets forslag må ta høyde for usikkerhet i hvor omfattende nasjonal bruk av koronasertifikat vil bli, og foreslår derfor at departementet kan gi nærmere bestemmelser i forskrift. Det bør etter departementets syn reguleres i covid-19-forskriften til når det kan avkreves (regjeringen 2021:24). Konversasjonen som handlingstype, som er sann i en objektiv verden, gir en forklaring på at i høringsnotatet: viser departementet til medisinske og smittevernfaglige vurderinger som ligger bak vaksinerings, og vet at vaksinerings ikke bare beskytter den vaksinerte, men også gir stor grad av beskyttelse mot smitteoverføring (regjeringen 2021:24). Eksempelet er i tråd med Habermas målrettet handlingstype.

Når en aktør ønsker å realisere en hensikt og ønsker at en tilstand skal inntreffe velger aktøren midler som ser lovende ut og bruker de på en egnet måte. Det blir derved sentralt å velge mellom handlingsalternativer som er rettet mot å realisere en hensikt, styrt av maksimer og støttet på en tolkning av situasjonen (Habermas 1999:38).

I praksis vil koronasertifikatet kunne bli en forutsetning for utøvelsen av ulike menneskerettigheter, slik som retten til respekt for privatliv, familieliv og hjem, bevegelsesfrihet eller retten til forsamlingsfrihet. Fra denne synsvinkelen vil bruk av koronasertifikat være et middel for å sikre at inngrep i menneskerettighetene ikke opprettholdes lenger enn nødvendig eller i større omfang enn nødvendig (regjeringen 2021:10)

«Sykehus og helseinstitusjoner har i dag flere tiltak for å begrense smitterisiko ved mottak av nye pasienter og ved pårørendes eller andres besøk til institusjonene. Bruk av koronasertifikat kan bidra til å lempe noe på restriksjoner uten at det gir større smitterisiko» (Spekter høringsinstans arbeidsgiverforening).

Advokatforeningen kan ikke se at det i utgangspunktet skulle være grunnlag for å underkjenne ordningen som uetisk eller urettferdig. Grunnleggende samfunnshensyn tilsier en slik ordning, det er viktig at man har en hensiktsmessig ordning for dokumentasjon, og rettferdighetshensyn tilsier ikke at det ulike skal behandles likt (kategorien annen).

Via meninger og hensikter kan aktøren, utfra tilpasningsretning og tilgjengeligheten for objektiv bedømmelse, forsøke å bringe sine sansninger og meninger i samsvar med det som er tilfelle i verden, og om aktøren klarer å bringe sine ønsker og hensikter i samsvar med det som er tilfelle i verden. Meningen med departementets høringsnotat er å beskytte folkehelsen og hensikten er å redusere konsekvensene for samfunnet. Regjeringen og Stortinget gjør den endelige beslutningen på vegne av samfunnet ved å ta i bruk smittevernloven (1994) og formålet med å beskytte befolkningen mot smittsomme sykdommer. I begge tilfellene kan aktørens ytringer bedømmes av en tredje person med tanke på *fit* og *misfit*. Disse relasjonene mellom aktør og verden tillater ytringer som kan bedømmes ut fra kriteriene sannhet og virkning (Habermas 1999:41).

Høringsinstansene har ulike kriterier som grunnlag for sannhet og virkning: «Spekter har ikke innvendinger til selve lovforslagene. Juridiske spørsmål må i størst mulig grad avklares på forhånd, slik at bruk av sertifikatet ikke utløser arbeidsrettstvister, kundeklager osv.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). «Det er etter vårt syn nødvendig at det gis bestemmelser i lov om bruken av koronasertifikat fordi det vil bli knyttet rettslige konsekvenser av inngripende karakter ved bruk av sertifikatet.» (Rederiforbundet arbeidsgiverorganisasjon). «Industri Energi mener at innføring av koronasertifikat må kunne brukes til å redusere eller fjerne krav til karantene for arbeidstakere bosatt i utlandet. Dette må ikke kun begrenses til EU/EØS, det må også inkludere arbeidstakere bosatt i UK.» (arbeidstakerorganisasjon).

Den offentlige testkapasiteten er i utgangspunktet rettet mot diagnostikk, smittesporing eller testing i utdanningsinstitusjoner. Det er viktig å prioritere kapasitet til disse formålene. Utstrakt testing med bruk av koronasertifikatet som formål, (...) vil blant annet utfordre personellkapasitet til å gjennomføre testingen og tilgang på tester eller analysekapasitet (Kommunesektorens organisasjon høringsinstans annen).

«Med begrepet kommunikativ handling kommer det inn en ytterligere forutsetning om et språklig medium, der aktørens relasjoner speiler seg som sådan.» Det må avklares i hvilken forstand språklig kommunikasjon innføres som en mekanisme for å koordinere handlinger. I den strategiske handlingsmodellen kan den også forstås slik at interaksjonsdeltakernes handlinger, som også er styrt av en egosentrisk nyttekalkyle og koordinert interessesituasjon, formidles ved talehandlinger. Språket ved målrettet handlingsmodell posisjoneres ved at den talende orienterer

seg mot egen fremgang, og benytter det for å påvirke motspillerne til å forstå at ønskede meninger eller hensikter som ligger i deres egen interesse (Habermas 1999:51).

Om det finnes hjemmel for å opprettholde restriksjoner overfor de som ikke har koronasertifikat kan utløse forholdsmessighetsprinsippet om forskjellsbehandling som igjen kan utløse diskriminering. Likebehandlingsplikten at alle er like for loven og ikke må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling er nedfelt i Grunnloven og i en rekke andre menneskerettighetskonvensjoner (regjeringen 2021:12-3). For å forklare den strategiske handlingsmodellen i den objektive verden kan konversasjon benyttes for å poengtere et sant gyldighetskrav siden «Både EØS-avtalen og Schengen-samarbeidet har regler som åpner for at det ut fra hensynet til folkehelsen kan gjøres inngrep i rettigheter knyttet til personbevegelse.» (regjeringen 2021:14).

Restriksjoner overfor borgerne av hensyn til smittevern utgjør inngrep overfor den enkelte og krever dermed grunnlag i lov etter legalitetsprinsippet. Fravær av smittevernrestriksjoner utgjør derimot ikke noe inngrep overfor den enkelte. Det rettslige utgangspunktet er dermed at det er smitteverntiltakene som utgjør inngrep, ikke fraværet av slike tiltak (regjeringen 2021:25)

Det å knytte rettsvirkninger til å være vaksinert eller å ha et sertifikat er en normering som krever hjemmel i lov, da den ikke kan hjemles verken i organisasjons- og instruksjonsmyndigheten, eiendomsretten eller den private autonomi eller samtykke. Det spiller ingen rolle om det er snakk om inngrep eller ikke. (universitetsjuristene Graver mfl. høringsinstans annen)

5.1.2 Sosial verden

I den sosiale verden er normativ riktighet gyldighetskravet, og er innrettet mot forståelse.

Kommunikasjonen i normregulert handling brukes til å formidle kulturelle verdier og normer (Habermas 1999:21-2). Normregulerte handlinger refererer til atferd hos medlemmer av en sosial gruppe der forventningene er orientert rundt felles verdier, det vil si en viss generaliserbar atferdsforventning (Habermas 1999:38-9). Begrepet normregulert handling forutsetter relasjoner mellom en aktør og nøyaktig to verdener, den objektive og den sosiale. «En sosial verden består av en normativ kontekst som fastsetter hvilke interaksjoner som hører til helheten av

berettigede interpersonelle relasjoner.» Det vil si at alle aktørene normene gjelder for, og som anses for å være gyldige, tilhører samme sosiale verden (Habermas 1999:43). Handlinger må først og fremst vurderes om de er riktige eller ikke i forhold til normativ kontekst og om de er legitime, deretter vurderes normene om de kan rettferdiggjøres og fortjene legitim anerkjennelse (Habermas 1999:44). Den normative handlingsmodellen går utfra at deltakerne kan ha både en objektiv innstilling til noe som er tilfelle, og en normkonform innstilling til noe som er påbudt, med rette eller urette (Habermas 1999:45).

Jeg har trukket ut departementets hovedinnhold fra høringsnotatet som kan relateres til den sosiale verden basert på normregulert handling og konversasjon, og høringsinstansenes reaksjon på forslagene.

Befolkningen og næringslivet har en forventning om lettelser i karanteneplikter og andre tyngende smitteverntiltak i takt med antall vaksinerte. Det er behov for å få «hjulene i gang» både for samfunnet og den enkelte for å redusere personlige og økonomiske skadevirkninger av pandemien. Innføring av koronasertifikat som dokumentasjon for å gi lettelser til vaksinerte, immunitet etter koronasykdom eller testet negativt vil bidra til tilrettelegging av en gradvis og kontrollert gjenåpning av samfunnet (regjeringen 2021:4). Departementet viser til Helsedirektoratets og Folkehelseinstituttets vurdering av samme modell som Danmark som bruker koronasertifikatet til eksempelvis frisører, kjøpesenter og restauranter (regjeringen 2021:28).

Universitetsjuristene Graver mfl. mener «Det kan ikke oppstilles et krav som medfører at personer må bære med seg pass, nasjonalt ID-kort eller førerkort for å kunne ta del i helt normale tjenester i samfunnet.» (høringsinstans annen). Kommunesektorens Organisasjon ser at «Utstrakt testing med bruk av koronasertifikatet som formål, vil nødvendigvis innebære større etterspørsel etter testkapasitet i helsetjenesten.» (høringsinstans annen). Arbeidstakerorganisasjonen LO mener koronakrisen har medført høy arbeidsledighet, og ønsker raskere gjenåpning av samfunnet (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Innenfor helse -og omsorgssektoren mener Spekter koronasertifikatet kan virke både innenfor og utenfor landets grenser og derved forenkle prosedyrer og negative virkninger, eksempelvis angående karanteneplikt. Blant Spekters «kulturmedlemmer er de klare for å invitere flere publikummere inn i sine saler, (...) Samtidig ser vi de etiske problemstillingene med bruken av sertifikatet, blant annet for de offentlig finansierte institusjonene, som skal være åpne for alle.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). Industri Energi «støtter etableringen av en midlertidig koronasertifikatordning da vi mener dette kan ha positive ringvirkninger for næringsliv og sysselsetting» (høringsinstans

arbeidstakerorganisasjon). Høringsinstansene har ulike tolkninger om gjenåpningen av samfunnet ut ifra både høringsinstans og den sosiale verden de tilhører.

Videre vurderes det om det er adgang til å differensiere smitteverntiltak basert på at koronastatus må foretas i eksisterende lovhjemler i smittevernloven og midlertidig innreiserestriksjonsloven for utlendinger av hensyn til folkehelsen (regjeringen 2021:4) er en normregulert handling. Spekter mener koronasertifikat kan avhjelpe utfordringene ved grensekryssende togtrafikk, og muliggjøre grensekryssing for flere (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). LO mener koronasertifikat kan bidra til å «kunne åpne for en kontrollert og trygg innreise for utlendinger som arbeider i Norge» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjonen). Rederiforbundet derimot er «bekymret for at denne høringen vil kunne bidra til at det fra myndighetenes side blir mindre fokus på å påse at de tvangstiltak som er innført ved arbeidsinnreise til enhver tid er forholdsmessige.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). NHO mener det er særlig viktig at Norge må slutte seg til de rammer som legges i EU. «Norske bedrifter må få adgang til internasjonale reiser i samme omfang som konkurrenter i andre land.». Videre er NHO bekymret for at koronasertifikat kan bli benyttet i arbeidssammenheng og reise spørsmål om «saklig grunn og at tiltaket ikke er uforholdsmessig.» jf. arbeidsmiljøloven (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Vi kan ikke se at dette har noen særlig større inngrep eller påvirkning i befolkningens personvern enn det som nå er, med sentrale og lokale retningslinjer og anbefalinger. Heller ikke likestillings- og rettferdighetsprinsippene vil være mer utsatt eller belastende enn slik det er nå (Tannhelsesekretærenes forbund høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Enkelte arbeidstakere, som for eksempel maritime ingeniører, maskin og elektrooffiserer, kan ha behov for koronasertifikat for å kunne utføre jobben sin. Dette er en internasjonal næring hvor våre medlemmer er avhengig av internasjonale løsninger for å kunne komme på jobb i utlandet, av og på skipet i utlandet. I den sammenheng bør arbeidet med sertifikatet sees i sammenheng med tilsvarende løsninger i og utenfor EU (Unio høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

«Departementet vurderer det som rimelig, og ikke urettferdig, at vaksinerte og personer som har gjennomgått koronasykdom får lettelser.», er en normregulert handling. Vaksiner er gitt til de med størst risiko for alvorlig sykdom og død, og ulikhetene i vaksinasjonsgraden er gjort for å gjøre denne risikoen lavest mulig, er konklusjonen (regjeringen 2021:4). Innenfor helse -og omsorgssektoren mener Spekter koronasertifikatet «vil bidra til bedre forholdsmessighet mellom smitteverntiltak og hensynet til pasienter og pårørende.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). «Virke vil understreke at vi er meget positive til at Regjeringen tar skritt for å få på plass en ordning med et Koronasertifikat.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). Unio mener det er rimelig at samfunnet åpner i takt med vaksiner, men det er likevel «grunn til å se på hva som kan bli de langsiktige virkningene av å inndele folket i dem som er «beskyttet» og de som er «ubeskyttet» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). «Førde og Hofman konkluderer med at det under bestemte forutsetninger (eksempelvis lav opplevd urettferdighet) vil være legitimt å innføre et koronasertifikat som gir bærerne fritak fra ulemper.» (regjeringen 2021:23).

LO mener det er viktig at også negativ test sidestilles med vaksinasjon og gjennomgått sykdom. Det er lenge til hele den voksne befolkning har fått tilbud om vaksiner, og i mellomtiden må også yngre aldersgrupper få mulighet til å få tilgang til de fordeler som koronasertifikatet vil gi. (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Selv om foreslått lovbestemmelse kun regulerer bruken av dokumentasjon for koronastatus vil muligheten for differensiering av smitteverntiltak aktualisere prinsipielle spørsmål om «adgangen til å gripe inn i menneskerettigheter og om grensene mot menneskerettslige diskrimineringsforbud.» Selv om grunnlaget for å gjøre inngrep i menneskerettigheter kan variere mellom ulike grupper, og inngrep i menneskerettighetene også finnes i andre lovbestemmelser, trekker departementet allikevel frem enkelte prinsipielle spørsmål om differensiering av smitteverntiltak reiser (regjeringen 2021:5). NHO mener at koronasertifikat vil innebære en forskjellsbehandling mellom vaksinerte og uvaksinerte. Det er samtidig vår tilnærming at en slik forskjellsbehandling kan være saklig, gitt at sertifikatet innrettes på riktig måte.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). Tekna mener man «burde konkretisert nærmere hvilke tilfeller det vil være aktuelt å åpne for koronasertifikat, og å gjøre en vurdering av hvor inngripende et slikt tiltak vil være i ulike situasjoner.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon).

Det er viktig at vi holder fast ved den arbeidslivsmodellen vi har her i landet, basert på samarbeid og likebehandling. Det følger av Spekters hovedavtale at: Gjennom medinnflytelse og samarbeid skal de ansatte med sin erfaring og innsikt være med å skape de økonomiske forutsetningene for virksomhetens fortsatte utvikling og for trygge og gode arbeidsforhold, bærekraftig utvikling av virksomheten, et godt fungerende arbeidsmiljø og resultatoppnåelse til beste for så vel virksomhet som ansatte (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Kommunesektorens Organisasjon mener hensynet til forutsigbarhet ved bruken av sertifikatordningen skjer etter enkle og oversiktlige regler, og krav om anvendelsesområdet bør komme frem av lov. «Det er viktig at det ikke skapes nye forskjeller mellom vaksinerte og uvaksinerte i det offentlige rom.» (høringsinstans annen).

Det norske folks interesseorganisasjon ønsker ved dette å rette sterke advarsler til norske myndigheter om innføring av et såkalt vaksinesertifikat – et vaksinepass som av svært mange norske borgere blir oppfattet som en tvangsinnføring av et menneskerettsstridig og grunnlovsstridig apartheid-system i Norge og Europa.» (høringsinstans annen).

5.1.3 Subjektiv verden

Den dramaturgiske handlingen bestemmes av aktørens subjektive verden med tilhørende følelser og ønsker, og blir utgangspunktet for relasjonene til omverdenen. Det vil si at aktøren «tar stilling» og rettferdiggjør standpunktet gjennom innløsning av gyldighetskrav. I og med at estetiske og subjektive uttrykk klargjør aktørens ønsker og følelser, kan ikke tolkninger i den subjektive verden allmenngjøres i samme grad som vurderinger av sannhet og normativ riktighet. «Det betyr at tolkningene av aktørenes selv-presentasjon i samhandlingen alltid vil være kontekstbundet.» (Habermas 1999:21). «Det er et grunnleggende utgangspunkt for smittevern at hver enkelt må akseptere begrensninger i sin frihet, dersom det er nødvendig for å hindre smitteoverføring.» (regjeringen 2021:32). Sitatet fra høringsnotatet er oppriktig og sant og kan relateres til både den subjektive verden og den objektive verden. Unio mener tiltakene må oppleves som proporsjonale og hensiktsmessig. «Tillit må forvaltes med klokskap Skal vi lykkes med å bekjempe viruset, er vi avhengige av befolkningens tillit.» (høringsinstans arbeidstakerorganisasjon). Stop Lockdown derimot betviler koronasertifikatet «Vi har ikke tillit til at

innføringen av en midlertidig ordning vil kun ende opp som en midlertidig løsning.» (Katrine høringsinstans annen).

I den dramaturgiske handlingsmodellen kan den handlende kontrollere tilgangen til sfæren for sine egne hensikter, tanker, innstillinger, følelser osv. Slik kan deltakerne dra nytte av omstendighetene og styre sin interaksjon ved regulering av den gjensidige tilgangen til egen subjektivitet (Habermas 1999:39). Departementet har vurdert og anbefalt at offentlige arrangementer, og «pakketurer» (under gitte forutsetninger) er områder et koronasertifikat kan tenkes brukt. «Helsedirektoratet understreker at en slik bruk av koronasertifikater forutsetter stor testkapasitet, fortrinnsvis utenfor det offentlige.» (regjeringen 2021:28). NHO mener bruk av koronasertifikat må gjøres med godt skjønn for å oppnå størst mulig effekt med minst mulig ulempe. «Å skille mellom kunder som viser koronasertifikat og de som ikke kan eller ikke ønsker å gjøre det, vil kreve at en virksomhet etablerer rutiner for dette, og kanskje praktisk tilrettelegging av lokalet.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon). Hovedorganisasjonen Virke mener ideelt sett «at sertifikatet ble utformet på en slik måte at det ikke ble nødvendig å kontrollere bærerens legitimasjon i tillegg. Kontrollen bør også kunne gjennomføres uten at bedriftene pålegges å kjøpe kostbare tekniske løsninger for avlesing og registrering av gjennomført kontroll.» (høringsinstans arbeidsgiverorganisasjon).

Regjeringens strategi i håndteringen av pandemien er lagt opp til at de til enhver tid har kontroll på smittespredningen for å unngå en «sykdomsbyrde med hundretusener av syke, titusener av sykehusinnleggelse og mange med en for tidlig død og for å hindre at helse- og omsorgstjenestene - herunder TISK-kapasiteten – (Teste-Isolere-Spore-Karantene) overbelastes.» (regjeringen 2021:31). «Om Norge oppnår flokkimmunitet relativt raskt, vil det ikke være «nødvendig» med et korona-sertifikat for å kunne gjenåpne samfunnet igjen som er formålet med sertifikatet.» (Katrine Nicolaisen/Stop Lockdown i høringsinstans annen). «At regjeringen går frem og behandler det norske folk som prøvekanin uten vitenskaplig grunnlag, er urovekkende. Jeg krever at regjeringen behandler folket med den respekt det fortjener og åpner samfunnet igjen, da det ikke eksisterer den minste årsak til å la være.» (Studio Jeanette i høringsinstans annen).

«Hensikten med en fremføring er at aktøren presenterer seg for sine tilskuere på en bestemt måte.» Idet han åpenbarer noe av sin subjektivitet, har han et ønske om å bli oppfattet og akseptert på en bestemt måte (Habermas 1999:46). Subjektive opplevelser må ikke oppfattes som

mentale tilstander, men forstå det å ha opplevelser som noe analogt til et eksisterende saksforhold uten å trekke slutninger om det ene eller det andre (Habermas 1999:47).

Det vil være uheldig om landet åpnes for turister før det åpnes opp for arbeidstakere bosatt i utlandet som i lang tid har vært underlagt strenge karantenekrav og testing. Det vil veie tungt at det i utlandet er innført eller planlagt innført lignende sertifikat, noe som vil føre til at nord-menn på nødvendig utenlandsreise vil ha behov for dette (LO høringsinstans arbeidstakerorganisasjon)

Dette blir et type dokument som påfører reiserestriksjoner til uvaksinerte og jeg forstår det som en forløper til nye passordninger I fremtiden- Dette vil først og fremst drastisk endre det jeg anser som mine fundamentale rettigheter som menneske til å bevege meg fritt i og utenfor mitt eget land (Anders Grua Askerud høringsinstans annen).

I den dramaturgiske handling er forholdet mellom aktør og verden også tilgjengelig for objektiv bedømmelse, men siden aktøren retter seg mot sin subjektive verden kan det riktignok bare eksistere en tilpasningsretning. Spørsmålet blir da «om aktøren også ytrer sine opplevelser til et egnet tidspunkt, eller om han mener det han sier, eller om det han bare foregir de opplevelsene han ytrer.» Ofte mangler vi ord for å uttrykke hva vi føler, og dette setter følelser inn i et tvilsomt lys. (Habermas 1999:49).

Dere mangler det helt essensielle ved å innføre dette vaksinepasset, og det er informert sam-tykke som ligger under Nürnbergkoden. Det innebærer at personen som er involvert skal ha juridisk kapasitet til å gi sitt samtykke uten noe element av makt, svindel, svik, tvang eller annen skjult form for tvang (Trude høringsinstans annen).

«Det bryter med grunnloven, og det bryter med menneskeretter. Ingen grunn for vaksinerings mot et virus som har dødlighet på 0,03-4. Det er heller ikke lagt ut dokumentasjon på at viruset er isolert, så hvordan kan de lage en vaksine mot noe de ikke har funnet.» (Wenche haugen høringsinstans annen).

Det er faktisk første gang i menneskehetens historie at vi setter friske mennesker i karantene. Aldri skjedd før. Og det har vært mange epidemier som har tatt millioner av

menneske liv vi ikke har gjort det på. Den seinest i starten av 1900 tallet spanskesyken. Hvor det var over 50 millioner døde (Alexander Berg høringsinstans annen).

Denne vaksinen inneholder "Spike protein". Ut i fra våres laboratorium forskning skal denne type akselerere covid-19 metabolismen men ikke forhindre covid-19. Så Nei til "vaksine", eller som vi forskere vil kalle det; Biologisk populasjon reduksjons våpen. Dere kan ikke tvinge denne vaksinen uansett fordi sannheten spres med bevis. Det blir en kamp hvis dere tvinger noe vaksine inn i oss. Lykke til djevelunger (Ether hørings-svar annen).

5.2 Livsverden og systemverden

Livsverden er bærer av kulturell, sosial og personlig tradisjon og er i den forbindelse sentral i reproduksjonen av kultur, samfunn og personlighet. Samfunnet som system består av formelle systemer som skal ivareta bestemte oppgaver innenfor økonomi og politikk (se kapittel 2.1.2 eller Habermas 1999:22-3). Systemverden avlaster livsverden der handlinger koordineres gjennom forståelse og dialog. Hvis systemene virker som det skal og styringsinstrukser fra det politisk-administrative systemet er fornuftig og hensiktsmessig for den enkelte forstås systemet som effektivt og stabilt. Habermas mener at rettslige reguleringer med detaljerte utforminger stadig kommer nærmere livsverden noe som gjør at flere livsforhold rettsliggjøres (Dalberg-Larsen 2013:302-4).

Habermas modernitetsteori belyser aktuelle samfunnsproblemer med utgangspunkt og identifiserer «kultur, samfunn og personlighet» som livsverdens strukturelle komponenter, og knytter dem til prosesser som «kulturell reproduksjon, sosial integrasjon og sosialisering» (se kapittel 2.1.2 figur 2 eller Habermas 1999:23-4). Livsverden og systemverden er gjensidig forbundet ved at livsverden produserer motivasjon og ferdigheter mens systemverden stiller med økonomi og politikk. «Svekket arbeidsmotivasjon og sviktende legitimering av det politiske system har konsekvenser for reproduksjon av samfunnet som system.» (Habermas 1999:24-5). Modernitetsteorien til Habermas blir at systemet utdifferensieres fra livsverden blant annet ved å benytte formell makt og penger og dermed koloniserer livsverden, og en rasjonalisering av livsverden. Samtidig har rasjonalisering av livsverden bidratt til rasjonell politisk diskusjon og meningsdannelse (Habermas 1999:24-5). Det ligger en spenning mellom kommunikativ rasjonalitet og formålsrasjonalitet når systemet invaderer livsverden med å kolonisere den (se kapittel 2.1.2).

I boken *Faktizität und Geltung* griper Habermas tak i denne spenningen og erkjenner at det alltid vil være et avvik mellom hva vi faktisk oppnår og hva vi har mulighet for å oppnå, men i den spenningen vil vi forholde oss kritisk til det som kommer frem samt at vi forsøker å overskride forståelsen av hva som blir realisert (se kap. 2.1.3 eller Habermas 1999:28-9).

Habermas trekker frem to prinsipper vi bruker i vår moralske vurderinger. I diskursprinsippet kan bare normer som bifalles av alle deltakerne anses som gyldig, men for å få den universell gyldig må alle berørte aktører akseptere antatte konsekvenser normen kan ha (kapittel 2.1.2 eller Habermas 1999:27-8). Departementet forsøker via høringen å gjøre sitt forslag om midlertidig kapittel i smittevernloven (1994) gyldig for høringsinstansene og derved gjøre den universell, noe ikke alle parter er enige i. Habermas poengterer videre at det er ikke opp til alle hva som skal bli en allmenn lov, men hva alle i fellesskap blir enige om skal bli til en universell norm (kapittel 2.1.2 eller Habermas 1999:27-8).

I analysen blir lov diskurs, bevegelsesdiskurs og etisk diskurs fremhevet. Under rettighetsdiskursen avdekkes ulike problemstillinger ved systemets kolonisering av livsverden.

I lov diskursen blir legalitetsprinsippet (kapittel 4.2.1.1) problematisert og begrunnelsen for et midlertidig kapittel i smittevernloven ble vedtatt etter forholdsmessighetsprinsippet. Det vil si at vilkårene, «saklig formål», «nødvendig» og «ikke for inngripende» ved innføringen av et koronasertifikat var oppfylt. Ifølge Habermas om systemenes kolonisering av livsverden (1999:24) blir samfunnet utsatt for en sosial integrasjon ved at departementets integrering av koronasertifikatet skaper en krise ved å regulere borgernes atferd. Videre under privatlivets rett og personlig integritet (kapittel 4.2.1.2) forårsaker sosial integrasjon en fremmedgjøring av personer, den sosiale tilhørighet og reproduksjon av denne blir endret når hensyn til smittevern dominerer. Innen bevegelsesdiskursen blir handlingsrommet for rettigheten bevegelsesfrihet begrenset, dette kan skape en ny identitetsdannelse som vist på figur 2. i kapittel 2.1.2. Etikdiskursen avdekker at mennesket ikke er fritt, og at frihetene vi tar for gitt jamfør Grunnloven (1814) og menneskerettighetene ikke er til stede. På den andre siden sikrer vi at de som ikke tåler å bli smittet med korona utsettes for eventuell smitte. Ifølge Habermas kolonisering av livsverden gjør at vi som person endrer mønster for sosial tilhørighet noe som kan skape fremmedgjøring (se figur 2 i kapittel 2.1.2). Oppsummert er alle diskursene basert på et forholdsmessighetsprinsipp som gjør at departementets avgjørelser gjennom hele høringsnotatet forankrer legitimiteten i forholdsmessighet. I samfunnet som en strukturell komponent skapes kulturell reproduksjon ved at høringsnotatets hovedformål er om et koronasertifikat utløser

forskjellsbehandling. Forskjellsbehandlingen blir vurdert om man har et koronasertifikat eller ikke, og er ifølge Habermas en legitimasjonskrise (1999:24).

6 Avslutning

Jeg har i min problemstilling om koronasertifikatet innskrenker demokratiske verdier først gitt en begrepsforklaring for hvordan demokratiske verdier og øvrige begreper skal forstås for videre lesning. For deretter å problematisere dette opp imot Helse -og omsorgsdepartementets høringsnotat (regjeringen 2021) som referansetekst for høringsinstansene arbeidsgiverorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner og høringsinstansen annen som besto av blandede drops. Analysen avdekket en rekke ulike diskurser, men rettighetsdiskursen utmerket seg i forhold til mitt masterprogram i retts sosiologi og ble inngående analysert. Rettighetsdiskursen delte seg så inn i lov, bevegelse og etikk diskurs og avdekket mange ulike problemstillinger både i høringsnotatet og blant høringsinstansene. Demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene ble belyst fra mange vinkler, og det var stor skepsis fra høringsinstansene om at Helse-og omsorgsdepartementet kunne fastsette noe i en lov, og samtidig skulle få utvidet fullmakt til å endre bruken av koronasertifikat i forskrift etter behov uten å egentlig vite hva den skulle inneholde.

For å samle alle trådene og diskursene brukte jeg Habermas (1999) teori om kommunikativ handling som målestokk for diskusjonskapittelet. Det at kommunikativ rasjonalitet ble fortolket ulikt ut ifra hvilken verden fenomener oppstår bærer høringsinstansene preg av. I den objektive verden forsøkte man å komme frem til målrettede handlinger som var resultatorienterte og effektive i kampen for å få bukt med covid-19-pandemien. I den sosiale verden var det ulike oppfatninger ut ifra normregulerte handlinger om hva som var riktig å gjøre for å få bukt med covid-19-pandemien. I den subjektive verden var det hovedsakelig følelsesmessige utbrudd i ulike dramaturgiske handlinger, og det var vanskelig å få en oversikt over hva de egentlig bidro med i sine høringssvar utenom sterke karakteristikk overfor myndighetene generelt. Etter at kommunikativ rasjonalitet ble plassert trakk jeg frem Habermas livs -og systemverden med strukturelle komponenter og reproduksjonsprosesser i en modernitetsteori som belyste ulike samfunnsproblemer. Livsverden er bærere av sosiale, kulturelle og personlige tradisjoner systemverden er avhengig av for å kunne fungere. Ved å rokke ved høringsinstansenes rettigheter skaptet ulike kriser som meningstap, utrygghet, motivasjonskriser og usikkerhet i hvordan man skulle forholde seg til situasjoner som arbeid, inntekt, avstand til andre, isolering med mer. Samfunnskritiske institusjoner og samfunnskritisk personell ble overarbeidet og utsatt for mulig covid-19-smitte, mens andre som ikke hadde samfunnskritiske jobber ble sittende med hendene

nærmest i fanget. Dette skapte store forskjeller i befolkningen som ble mottatt med blandede reaksjoner.

Helse -og omsorgsdepartementet med regjeringen og Stortinget har fått gjennomført et midlertidig kapittel 4A i smittevernloven (1994) med bakgrunn fra forholdsmessige helhetsvurderinger. Og de kan ta i bruk Covid-19-forskriften som inneholder inngrep som griper direkte inn i Grunnloven (1814) når kravet til forholdsmessighetsprinsippet er oppfylt. Det at Helse -og omsorgsdepartementet ikke anser forskjellsbehandlingen om koronasertifikat som verken usaklig eller uforholdsmessig setter rettsstatsverdiene på prøve. Graver påpeker at ved ekstraordinære trusler forskyver gjerne perspektivet slik at bekjempelse av trusler blir overordnet alle andre hensyn i større utstrekning enn det som er nødvendig, og forsterkes gjerne ved at det gjøres unntak fra vanlige former for lovutredning og høring. Også domstolene viser tilbakeholdenhet når regjeringen utøver nødrett siden nødvendige tiltak kreves for å håndtere en situasjon (2020:22-3). Regjeringen har også vist handlekraft og reagerte raskt når covid-19-pandemien herjet over oss, selv om en hel befolkning sto handlingslammet og godtok både inngrep og restriksjoner i vårt ellers til vanlig liberale samfunn. Eftervirkninger av pandemien har skapt et mer polarisert samfunn der vi blir mer uenig i viktige samfunnsspørsmål som skaper splittelser fremfor samarbeid. Basert på høringsinstansene og meg selv tror jeg det er viktig og ikke minst riktig å inkludere samfunnsborgere mer når avgjørelser skal tas, med både å inkludere, informere og øke kunnskapsnivået på ønskede tiltak i fremtiden.

I min problemstilling i hvilken grad koronasertifikatet innskrenker demokratiske verdier kan jeg basert på min forskning si at det gjør den. Jeg begrunner konklusjonen med at det har blitt utarbeidet et lovforslag fra regjeringen med unntakslovgivningen i smittevernloven som setter Grunnloven som er lex superior til side. Vi vil alltid møte på ulike demokratiske problemstillinger, men det er viktig å ikke glemme Grunnlovens formål § 2 som er å sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene (1814).

Antall ord: 35 362

Litteraturliste

Advokatforeningen (2021). [*Høring om koronasertifikat endringer i smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=7acafb5f-6f2f-46a2-95a9-27cdbc87ae97> (Hentet: 10.01.2022).

Arbeidsgiverforeningen Spekter (2021). [*Høringsvar om koronasertifikat – endring av smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=bfc8917d-8537-49fc-a5cf-dd55cd4060d0> (Hentet: 10.01.2022).

Askersrud, Anders Grua (2021). [*grønne pass brev v*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=535dda6b-1cf5-41dc-a12d-af041372d977> (Hentet: 10.01.2022).

Aune, Deva (2021). [*Høringsvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=a914b861-cf87-4bd3-84c1-9f2d5a52edb8> (Hentet: 10.01.2022).

Bennjar (2021). [*Høringsvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=5688fdb5-4dd3-4396-a912-bba8269a965e> (Hentet: 10.01.2022).

Bente (2021). [*Høringsvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=70bbde33-cc25-4e3f-8be9-31a364cddcc0> (Hentet: 10.01.2022).

Berg, Alexander (2021). [*Høringsvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=ba20ccc5-1ca8-48b0-942a-91468f89c101> (Hentet: 10.01.2022).

Boe, Erik Magnus, Jon Gisle (2022). *rettighet (juridisk)*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/rettighet_-_juridisk (Hentet: 14.03.2022).

Bratberg, Øivind (2021). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 3. utg. Oslo: Cappelen Damm AS

Bukve, Oddbjørn (2016). *Forskningsdesign og vitenskapsteori*. Oslo: Universitetsforlaget

Bøhn, Einar Duenger (2022). *humanisme*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/humanisme> (Hentet: 18.03.2022).

Cynthia Liu, Qiongqiong Zhou, Yingzhu Li, Linda V. Garner, Steve P. Watkins, Linda J. Carter, Jeffrey Smoot, Anne C. Gregg, Angela D. Daniels, Susan Jervey, and Dana Albaiu *ACS Central Science* **2020** 6 (3), 315-331 DOI: 10.1021/acscentsci.0c00272 Tilgjengelig fra: <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acscentsci.0c00272> (Hentet: 18.03.2022)

Dahl, Thea N (2020) – *At smitteutviklingen snudde reddet rettsstaten* Tilgjengelig fra: <https://www.advokatbladet.no/manedens-advokat-manedens-jurist/at-smitteutviklingen-snudde-reddet-rettsstaten/154539> (Hentet: 12.02.2022).

Dalberg-Larsen, Jørgen (2013). «Jürgen Habermas og den moderne stats krise». I Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen (red.) *Retssociologi - klassiske og moderne perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag.

Datatilsynet (2021). *Personvernrådet med uttalelse om EUs korona-sertifikat*. Tilgjengelig fra: <https://www.datatilsynet.no/regelverk-og-verktoy/internasjonalt/retningslinjer-og-uttalelser-fra-personvernradet/personvernradet-med-uttalelse-om-eus-korona-sertifikat/> (Hentet: 14.05.2021).

Den Norske Legeforening (2021). [*Legeforeningens høringsuttalelse – høring om koronasertifikat – endring av smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=db7d9dfe-87b8-4a94-949e-6a6af42009db> (Hentet: 10.01.2022).

Det norske folks interesseorganisasjon (2021). [2021-05-08 Høringstilsvar DNFI - Vaksinesertifikat]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=ae138508-6a7a-450f-afb9-21018bf11ed1> (Hentet: 10.01.2022).

Diskrimineringsloven (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering. Lov-2017-06-16-51 Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2017-06-16-51?searchResultContext=4308&rowNumber=1&totalHits=3131> (Hentet: 11.11.2021).

Dok.nr.16 (2011-2012). *Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven*. Tilgjengelig fra: https://lovdata.no/pro/#document/SDOK/forarbeid/dok16-201112/KAPITTEL_4-2-2-3 (Hentet 28.08.2021)

Eckhoff, Torstein, Eivind Smith (2014) *Forvaltningsrett*. 10. utg. Oslo: Universitetsforlaget AS

Ether (2021). [*høringsvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=848597f0-b49d-40af-9e14-f3a76e7c9c0f> (Hentet: 10.01.2022).

Evensen, Stein A., Gradmann, Christoph, Larsen, Øyvind, Nylenna, Magne (2010). Da hiv kom til Norge. *Det norske medisinske Selskab*. 2010 (utgave 1), s. 12-157. Tilgjengelig fra: <https://www.michaeljournal.no/article/2010/02/Da-hiv-kom-til-Norge> (Hentet 23.10.2021).

Falkanger, Thor, Jon Gisle (2022) *rett (juridisk)*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/rett_-_juridisk (Hentet: 14.03.2022).

FHI (2022). *Hvilke reisevaksiner bør jeg ta?* Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/sv/vaksine/reisevaksiner/aktuelle-reisevaksiner/> (Hentet: 21.09.2021).

FHI (2022). *Meldingssystem for smittsomme sykdommer (MSIS)*. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/hn/helseregistre-og-registre/msis/> (Hentet: 19.09.2021).

Forvaltningsloven (1967) *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker*. (LOV-2022-06-17-63). Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1967-02-10?searchResultContext=3807&rowNumber=1&totalHits=32467> (Hentet: 03.10.2021).

Fredriksen, Halvard Haukeland, Gjermund Mathisen (2014). *EØS-rett*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Gilde, Eva (2021). [*Høringsvar om koronasertifikat – endringer i smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=4a2e4625-8c35-4ea3-af08-d05bfb43d5bf> (Hentet: 10.01.2022).

Graver, Hans P. (2020). *Pandemi og Unntakstilstand*. Oslo: Dreyers forlag.

Graver, Hans P. Mona Naomi Lintvedt, Anna Nylund, Kristin Bergtora Sandvik (2021). [*Høringsuttalelse koronasertifikat – graver mfl.*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=ece6a494-672d-4b53-b5d2-36c642ecc175> (Hentet: 10.01.2022).

Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov. (LOV-1814-05-17). <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1814-05-17/§92?searchResultContext=1309&rowNumber=2&totalHits=305> Hentet 10.11.2021.

Habermas, Jürgen (1999). *Kommunikativ handling, moral og rett*. Tano Aschehoug.

Hammerslev, Ole og Mikael Rask Madsen (2013), «Introduction». I Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen (red.) *Rettssociologi - klassiske og moderne perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hanssen, Gro Sandkjær, Marit Helgesen, Signy Irene Vabo (2018). *Politikk og demokrati: en innføring i stats -og kommunalkunnskap*. 4. utg. Oslo: Gyldendal.

Haugen, Wenche (2021). [*Høringssvar uten tittel*] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=fc656614-4aaa-489f-8aa0-94bfa8ac1369> (Hentet: 10.01.2022).

Hellestveit, Cecilie og Gro Nystuen (2021). *Vaksinedebatten: Bryter tvangsvaksinering med menneskerettighetene?* Tilgjengelig fra: <https://juridika.no/innsikt/vaksinedebatt-og-juss-bryter-tvangsvaksinering-menneskerettighetene> (Hentet: 15.09.2022).

Hennink, Monique, Inge Hutter, & Ajay Bailey (2020). *Qualitative research methods*. London, California, New Delhi, Singapore: SAGE Publication.

Hovedorganisasjonen Virke (2021). [*Høring – Midlertidige endringer i Smittevernloven (koronasertifikat) – Virkes svar*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=070628dd-88e3-4397-910e-b8c61e6e15b4> (Hentet: 10.01.2022).

H.P (2021). [*Høringssvar MOT covid19sertifikat 05.05.21.*] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=ce7ee722-a4e8-46cd-8329-2b3b05139f21> (Hentet: 10.01.2022).

Industri Energi (2021). [*Høringssvar koronasertifikat – HOD*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=25901dfc-59ce-41f9-bb78-2785726d4f0d> (Hentet: 10.01.2022).

Innst. 204 L (2019-2020). *Innstilling fra den særskilte komité for å behandle spesielle saker vedrørende korona-krisen om Midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 mv. (koronaloven)*. Den særskilte komité for å behandle spesielle saker vedrørende. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/INNST/forarbeid/inns-204-l-201920?searchResultContext=1566&rowNumber=1&totalHits=111> (Hentet: 18.09.2021).

Innst.O nr.37 (1993-1994). *Innstilling fra sosialkomiteen om lov om vern mot smittsomme sykdommer (smittevernloven)*. Sosialkomiteen. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/1993-1994/inno-199394-037/?lvl=0#a6> (Hentet 19.09.2021).

Institutt for kriminologi og retts sosiologi (2021). *Korona og rettsstaten*. Tilgjengelig fra: <https://www.jus.uio.no/ikrs/forskning/forskningsnettverk/koronaogrettstaten/index.html> (Hentet: 19.09.2021).

Johannessen, Terje (2020). *Kappløp i utviklingen av vaksine mot covid-19*. Tilgjengelig fra: <https://nhi.no/for-helsepersonell/fra-vitenskapen/kapplop-i-utviklingen-av-vaksine-mot-covid-19/> (Hentet 18.03.2022).

Jusleksikon (2021). *Legalitetsprinsippet*. Tilgjengelig fra: <https://jusleksikon.no/wiki/Legalitetsprinsippet> (Hentet: 14.09.2021).

Katrine – Stop Lockdown (2021). [*Hørings svar om koronasertifikatendringer i smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=400211eb-93c2-4b82-a75b-f9e61b149621> (Hentet: 10.01.2022).

Kommunal -og distriksdepartementet «*Personvern*». Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/personvern/id1373/> (Hentet: 25.05.2022).

Kommunesektorens organisasjon (2021). [*Hørings svar fra KS – Koronasertifikat – Endringer i Smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=127519d8-8244-4b89-9b1c-4f84bffe8580> (Hentet: 10.01.2022).

Krantz, Andreas og Lilla Sølhusvik (2021). *Jussprofessor mener Norge har blitt en smittevernstat og at Stortinget har abdisert*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/jussprofessor-mener-norge-har-blitt-en-smittevernstat-og-at-stortinget-har-abdisert-1.15455170> (Hentet: 12.05.2022).

Lavik Trygve, Kjersti Fjørtoft og Jørgen Pedersen (2016). *Filosofi for samfunnsvitere*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

LO Norge (2021). [*Høring – Om koronasertifikat – endringer i smittevernloven*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=844d2ab6-09e3-4006-b270-6d571994c27e> (Hentet: 10.01.2022).

Lovvedtak 62 (2019-2020). *Vedtak til midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 mv. (koronaloven)*. Justis og beredskapsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Lovvedtak/2019-2020/vedtak-201920-062/?all=true> (Hentet: 12.08.2021).

Marshall, Elizabeth (2021). [*Høringssvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=4ea19abd-3887-426e-958a-d202b36daeab> (Hentet: 10.01.2022).

Materstvedt, Lars Johan (2018). *Vitenskap, etikk og politikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Mathiesen, Thomas (2011). *Retten i samfunnet*. Oslo: Pax forlag A/S.

Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* (Lov-1999-05-21-30). Lovdata. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1999-05-21-30/§1> (Hentet: 16.08.2021).

Mæhle, Synne S. og Ragna Aarli (2018) *Fra lov til rett*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Naturviterne Skien (2021). [*Høringssvar fra Naturviterne Skien*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=9910cd7c-3dcf-46a2-8ed1-947bf3105d8c> (Hentet: 10.01.2022).

NESH (2018). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/> (Hentet: 28.04.2021).

NESH (2019). *Generelle forskningsetiske retningslinjer*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/generelle/> (Hentet: 12.05.2021).

NHO (2021). [*NHO viser til høring om koronasertifikat – endringer i smittevernloven og tanker for muligheten til å gi et høringssvar*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=ab6af088-e91c-4a2e-9f66-a8f8e3f4ff2d> (Hentet: 10.01.2022).

Nicolaisen, Katrine (2021). *Høringssvar om koronasertifikatendringer i smittevernloven*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=be561b1c-5243-4f1b-abb2-29e08a0ac193> (Hentet: 10.01.2022).

NITO (2021). [*Høringssvar – koronasertifikat signert*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=62762a80-fad5-4af9-b508-283dbf3efb9d> (Hentet: 10.01.2022).

Nordby, Trond (2002). «Norges Grunnlov, fra styringsredskap til symbol – samt noen tanker om å gjenreise redskapsfunksjonen». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, No. 4:481-504

Norges Lastebileier-Forbund (2021). [*Innspill fra Norges Lastebileier-forbund*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=3fe8a5df-bd0b-4166-92d8-3dca33486443> (Hentet: 10.01.2022)

Norges Rederiforbund (2021). [*Høring – midlertidige endringer i smittevernloven (koronasertifikat)*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=9b7db5b3-dfb5-4372-a2f1-8d3c276f81da> (Hentet: 10.01.2022).

Norsk Helsenet (2021). [*Høring koronasertifikat NHN*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=23c2c568-cc8d-4aa1-8253-f8193b74b255> (Hentet: 10.01.2022).

Norsk Sykepleierforbund (2021). [*HOD_Høring Koronasertifikat-endringer i smittevernloven_Norsk Sykepleierforbund_120521*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=b9de32f6-6496-4a20-8513-aed365890075> (Hentet: 10.01.2022).

NOU 1990:2 (1989) *Lov om vern mot smittsomme sykdommer*. Sosialdepartementet, SOS Helsedirektoratet. Tilgjengelig fra: https://lovdata.no/pro/#document/NOU/forarbeid/nou-1990-2/KAPITTEL_3 (Hentet 23.10.2021).

NSD *Hva er personopplysninger*. Tilgjengelig fra: <https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hva-er-personopplysninger> (Hentet: 13.05.2021).

NTB (2021). *Forenklet utgave av koronasertifikat på plass i mai*. Tilgjengelig fra: <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/forenklet-utgave-av-koronasertifikat-pa-plass-i-mai/13948980/> (Hentet: 25.08.2021).

Personopplysningsloven (2018). Lov 15. juni 2018 nr. 38 om Lov om behandling av personopplysninger. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2018-06-15-38/gdpr/a86?searchResultContext=3531&rowNumber=1&totalHits=104>

Prop.56 L (2019-2020). *Midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av Covid-19 mv. (koronaloven)*. Justis -og beredskapsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/pro/#document/PROP/forarbeid/prop-56-l-201920?searchResultContext=2265&rowNumber=3&totalHits=225> (Hentet: 19.08.2021).

Prop. 203 LS (2020-2021). *Midlertidige endringer i smittevernloven mv (koronasertifikat) og samtykke til deltakelse i en beslutning i EØS-komiteen om innlemmelse av forordning (EU) om koronasertifikat i EØS-avtalen*. Helse -og omsorgsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-203-ls-20202021/id2850108/> (Hentet: 19.08.2021)

Regjeringen (2021). *Forenklet utgave av koronasertifikat i mai*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forenklet-utgave-av-koronasertifikat-i-mai/id2845048/> (Hentet: 12.05.2021).

Regjeringen (2021). *Høring om koronasertifikatendringer i smittevernloven*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/> (Hentet: 13.05.2021).

Regjeringen (2021). *Høringsnotat*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/5d47b866228b4859b1a74c4648ca6bce/horingsnotat-lov-om-koronasertifikat-5-mai-2021.pdf> (Hentet: 13.05.2021).

Sagdahl, Mathea Slåttholm (2022). «etikk». Tilgjengelig fra: <https://snl.no/etikk> (Hentet: 12.09.2021).

Sagdahl, Mathea Slåttholm (2022). «moral». Tilgjengelig fra <https://snl.no/moral> (Hentet: 12.09.2021).

Sagdahl, Mathea Slåttholm (2022). «*moralsk rettighet*». Tilgjengelig fra: https://snl.no/moralsk_rettighet (Hentet: 12.09.2021).

Sand, Inger Johanne (2017). «Retten som tekster og språk». I Inger Johanne Sand *Rett, samfunn og legitimitet*. Oslo: Universitetsforlaget

Sandvik, Kristin B., Michael Bretthauer, Anna Nylund, Einar Øverenget, Magnus Løberg og Ørjan Olsvik (2021). *Vaksinepass er en dårlig idé*. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/meninger/vaksinepass-er-en-darlig-id/73483888> (Hentet: 15.03.2021).

Selvig, Kristoffer (2021). [*Mitt hørings svar ifm Regjeringens forslag om lovendring, slik at de kan innføre vaksinepass:*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=17e7b96a-123d-4f8f-b905-79457f19ef60> (Hentet: 10.01.2022).

Sinding, Aksel Inge (2020). *Korona og behovet for mening og fellesskap* Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/vQPw6m/korona-og-behovet-for-mening-og-fellesskap-aksel-inge-sinding> (Hentet 14.03.2022).

Smittevernloven. (1994). Lov om vern mot smittsomme sykdommer. (LOV-1994-08-05-55). Hentet 28. august 2021. <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1994-08-05-55>

Statistisk Sentralbyrå (2022). *Hvordan gikk det? Korona i Norge og EU*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/helse/faktaside/konsekvenser-av-korona> (Hentet 18.03.2022).

Stortinget (2021). *Midlertidige endringer i smittevernloven mv. (koronasertifikat) (Lov-delen)* Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=85033> (Hentet 28.09.2021)

Studio Jeanette (2021). [*Hørings svar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=569f4e87-376d-4afe-86e1-4177752e846> (Hentet 10.01.2022).

Tannhelsesekretærenes Forbund i Parat (2021). [*Hørings svar Koronasertifikat*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=9aa26def-83a4-4e14-a648-f420ce144ea3> (Hentet: 10.01.2022).

Tekna (2021). [*Høringsinnspill koronasertifikat*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=0bf0b52e-2dab-4a62-b360-070953891d52> (Hentet: 10.01.2022).

Trude (2021). [*Høringssvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endoringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=431f06fe-c9b6-48e9-a36f-2e5cdd7a04f9> (Hentet: 10.01.2022).

Tvedt, Morten Walløe (2014). *Lærebok i forvaltningsrett*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Unio (2021). [*Høringssvar koronasertifikat*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endoringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=28ad56af-5855-481e-830f-8e5f80e5ef3f> (Hentet: 10.01.2022).

Weidemann, Anne (2021). [*høringssvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endoringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=24c474f5-f716-407e-9b18-c45227d66e0b> (Hentet: 10.01.2022).

Wikstrøm, Anne Chan (2021). [*høringssvar uten tittel*]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-koronasertifikat-endoringer-i-smittevernloven/id2847796/?uid=d78def62-1751-4b0e-82fb-08116df9814d> (Hentet: 10.01.2022).

World Health Organization (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 March 2020*. Tilgjengelig fra: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (hentet 24.10.2021).

Zamboni, Mauro og Ole Hammerslev (2013), «Lovgivning, politik og ret». I Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen (red.) *Rettssociologi - klassiske og moderne perspektiver*. København: Hans Reitzels Forlag.